

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΜΣ: «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

Διπλωματική εργασία

**«Η εικόνα της οικογένειας όπως αποτυπώνεται στα περιεχόμενα των
Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων του Δημοτικού Σχολείου»**

Τσουλιάης Θ. Βασίλειος

A.M. 561

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Σμαράγδα Παπαδοπούλου

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.”

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Η εικόνα της οικογένειας όπως αποτυπώνεται στα περιεχόμενα των
Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων του Δημοτικού Σχολείου»

Η παρούσα εργασία καταγράφει και αναλύει τα θέματα τα οποία σχετίζονται με την οικογένεια στα περιεχόμενα των Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων του Δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα. Αποτελεί ανάλυση περιεχομένου των παραπάνω βιβλίων. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος η οποία αφορά λιγότερο το ύφος του κειμένου και περισσότερο τις εκφραζόμενες ιδέες. Μέσα από την ερευνητική αυτή μέθοδο εξετάζεται η συχνότητα κατά την οποία συναντάται ο θεσμός της οικογένειας, οι μορφές και τα πρότυπα οικογένειας που προβάλλονται καθώς και οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των συμπερασμάτων τα οποία προέκυψαν από την ανάλυση των περιεχομένων των Ανθολογίων.

Λέξεις – κλειδιά: Σχολικά εγχειρίδια, Ανάλυση περιεχομένου, Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, Οικογένεια

ABSTRACT

«The family image, the way it is demonstrated in the contents of the
Anthology literature contexts of the Primary school»

This dissertation, records and analyzes the subjects related to the family as it in the contents of the Anthology Literature Contexts of the greek Primary School. It is an analysis of the content of the above books. Content analysis is a method which concerns less the tone of the text and more the ideas expressed. This research method examines the frequency at which the institution of the family is found, the forms and patterns of family shown, as well as interpersonal relationships between its members. The dissertation comes to an end with the exposition of the conclusions that are being emerged by the analysis of the Anthological content.

Key words: School textbooks, Content Analysis, Anthology literature contexts Family

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	13
1.1: ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	13
1.2: ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	16
1.3: ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ.....	20
1.4: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ.....	30
2.1: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ.....	30
2.2: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	32
2.3 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.....	34
2.4 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΡΕΥΝΑ.....	41
3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	41
3.2 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	44
3.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	45
3.4 ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΣΧΕΣΩΝ.....	47
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ – ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Α΄- Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ.....	50
4.1: ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ.....	52
4.2: ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Γ'- Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ.....	64
5.1: ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Β' ΤΕΥΧΟΣ	66
5.2: ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Β' ΤΕΥΧΟΣ	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Ε'- ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ.....	78
6.1 ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Γ' ΤΕΥΧΟΣ.....	80
6.2 ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Γ' ΤΕΥΧΟΣ.....	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	96
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	101

Στην οικογένειά μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά, Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Παπαδοπούλου Σμαράγδα για την δυνατότητα που μου έδωσε να εργαστώ χωρίς περιορισμούς στο αντικείμενο της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας καθώς και για τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Καμαρούδη Σταύρο, καθηγητή στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, για τη συνεργασία του.

Ευχαριστίες οφείλω και στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, το οποίο με το άρτια καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό με βοήθησε να αναπτύξω κριτική σκέψη και να διευρύνω τους πνευματικούς μου ορίζοντες.

Τέλος, θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, η οποία με στήριξε σε αυτό το επίπονο ταξίδι παρ' όλες τις αντιξοότητες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης προσπάθειας η οποία απαιτούσε πολλές ώρες απομόνωσης και απουσίας από την κοινή μας ζωή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή εποχή είναι πάρα πολύ σημαντικό οι μαθητές να έρχονται σε επαφή με τη Λογοτεχνία καθώς τα λογοτεχνικά κείμενα συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών μέσω του περιεχομένου τους. Τα σχολικά εγχειρίδια και ιδιαίτερα τα Ανθολόγια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση και την ευαισθητοποίηση των μαθητών. Η σημασία και ο ρόλος της Λογοτεχνίας αποτυπώνονται μέσα από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) για το μάθημα της Ελληνικής Γλώσσας.

Τα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου αποτελούν εγκεκριμένα μέσα διδασκαλίας τα οποία είναι σε μορφή βιβλίου και χρησιμοποιούνται από τους μαθητές των σχολείων καθώς ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του Αναλυτικού Προγράμματος. Τα σχολικά εγχειρίδια διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, ενώ από έρευνες που έχουν διεξαχθεί προκύπτει ότι ο χρόνος ενασχόλησης των μαθητών με το σχολικό βιβλίο είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο των διαπροσωπικών σχέσεων του εκπαιδευτικού με τους μαθητές. Επιπλέον, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ως βασικό εργαλείο για τη διδασκαλία τους το σχολικό εγχειρίδιο. Τις τελευταίες δεκαετίες τα σχολικά εγχειρίδια, εξαιτίας του σημαντικού ρόλου που κατέχουν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, γίνονται αντικείμενο συστηματικής έρευνας και μελέτης είτε μέσω ιδρυμάτων είτε μέσω μεμονωμένων ερευνητών σε διεθνή και σε εθνική κλίμακα¹.

Ο θεσμός της οικογένειας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς της ανθρώπινης κοινωνίας, καθώς ήταν το πρώτο σχήμα της κοινωνικής ζωής, όπου διαμορφώνονται ποικίλες διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της. Η ελληνική οικογένεια έχει σχηματιστεί πάνω στον μονογαμικό θεσμό, ενώ η δομή της παραδοσιακής οικογένειας διατηρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα και με συνοχή ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές.

¹ Καψάλης Αχιλλέας – Χαραλάμπους Δημήτρης, *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, Εκδ. Έκφραση, Αθήνα, 1995, σελ. 113 – 120.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτυπώσει την εικόνα της οικογένειας όπως αυτή προβάλλεται μέσα από την ανάλυση των διαπροσωπικών σχέσεων των μελών της. Η εργασία επικεντρώνεται στα περιεχόμενα των σχολικών εγχειριδίων «*Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων*» του δημοτικού σχολείου τα οποία κυκλοφόρησαν το σχολικό έτος 2006 – 2007.

Ως υπόθεση εργασίας ορίζεται ό,τι εφόσον όλα τα κείμενα λειτουργούν ως φορείς ιδεολογιών και αποτελούν βασικό μέσο για τη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων εκ μέρους των μαθητών, έχουν τη δυνατότητα να προβάλλουν και να φέρουν σε επαφή τον μαθητή με την αξία της οικογένειας καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της.

Από την παραπάνω υπόθεση εργασίας διατυπώθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- *Με ποια συχνότητα συναντάται ο θεσμός της οικογένειας στα περιεχόμενα των Ανθολογίων;*
- *Ποιες μορφές οικογένειας προβάλλονται στα Ανθολόγια;*
- *Ποιο πρότυπο οικογένειας προβάλλεται στα Ανθολόγια;*
- *Ποια διαπροσωπική σχέση, μεταξύ των μελών της οικογένειας, συναντάται συχνότερα;*

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας θα αναλύσουμε τα θέματα που αποτυπώνουν τον θεσμό της οικογένειας είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο. Η έρευνα αποτελεί ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων των Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

- Τσιλιμένη Τασούλα, Γραικός Νικόλαος, Καίσαρης Λεωνίδα, Καπλάνογλου Μάνια. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α΄ και Β΄ Δημοτικού, *Το δελφίни*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2017.
- Κατσίκη – Γκίβαλου Άντα, Παπαδάτος Γιάννης, Πάτσιου Βίκυ, Πολίτης Δημήτρης, Πυλαρινός Θεοδόσης. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού, *Στο σκολειό του κόσμου*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2018.
- Κατσίκη – Γκίβαλου Άντα, Καλογήρου Τζίνα, Παπαδάτος Γιάννης, Πρωτονοταρίου Στέλλα, Πυλαρινός Θεοδόσης. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού, *Με λογισμό και μ΄ όνειρο*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2016.

Η επιλογή των ανωτέρω σχολικών εγχειριδίων έγινε διότι η Λογοτεχνία, η οποία διδάσκεται στο πλαίσιο του μαθήματος της Γλώσσας, περιλαμβάνεται ανάμεσα στα φρονηματιστικά μαθήματα τα οποία μπορούν να καλλιεργούν στερεότυπα, στάσεις και προκαταλήψεις για την εικόνα του άλλου². Επίσης, τα Ανθολόγια διδάσκονται σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Για την καταγραφή και την ανάλυση των οικογενειακών διαπροσωπικών σχέσεων επιλέχθηκε η ερευνητική μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου και πιο συγκεκριμένα ο συνδυασμός της ποιοτικής και ποσοτικής μεθόδου καθώς θεωρείται η προσφορότερη μέθοδος προκειμένου να έχουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, το θεωρητικό, γίνεται εισαγωγή στην έρευνα και στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ευρημάτων της έρευνας. Κάθε ένα από τα δύο μέρη χωρίστηκε σε επιμέρους κεφάλαια.

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια: Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται το ισχύον Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών και το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η ιστορία του σχολικού εγχειριδίου. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα παλαιά Ανθολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Επίσης, παρουσιάζονται οι σημαντικότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια.

Ακολούθως στο τρίτο κεφάλαιο, με το οποίο τελειώνει το θεωρητικό μέρος, παρουσιάζεται η μεθοδολογία, το πλαίσιο καθώς και οι στόχοι της έρευνας.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Τα τρία πρώτα κεφάλαια αντιστοιχούν σε κάθε ένα από τα τρία τεύχη των Ανθολογίων. Στα τρία κεφάλαια παρουσιάζεται το περιεχόμενο των προς ανάλυση σχολικών εγχειριδίων.

² Μπονίδης, Κυριάκος, *Το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου ως αντικείμενο έρευνας- Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές παρατηρήσεις*, Εκδ. Μεταίχιμο, Αθήνα, 2004, σελ. 101.

Στη συνέχεια γίνεται η ανάλυση του περιεχομένου στα τρία τεύχη των Ανθολογίων και παρατίθενται με τη μορφή πινάκων και γραφημάτων τα αποτελέσματα της έρευνας. Ακολούθως, ερμηνεύονται τα ερευνητικά ευρήματα βάσει του συστήματος κατηγοριών που έχουν προσδιοριστεί για τις ανάγκες της έρευνας.

Στο τελευταίο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα όσων έχουν αναφερθεί και αναλυθεί στην εργασία και διατυπώνονται θεωρούμαι εύστοχες προτάσεις οι οποίες μπορεί να ληφθούν υπόψη για τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό των θεμάτων που αφορούν την οικογένεια.

Θεωρούμε ότι η εργασία μας έχει επιτύχει τους στόχους που είχαν τεθεί διότι επιχειρεί να αποτυπώσει τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της οικογένειας και τον τρόπο που προβάλλεται ο θεσμός της οικογένειας μέσα από τα περιεχόμενα των σχολικών εγχειριδίων των Ανθολογίων. Επίσης, μέσω των πορισμάτων της παρούσας έρευνας, συνδυαστικά και με τα πορίσματα ανάλογων εργασιών, ευελπιστεί να συμβάλλει στην αναβάθμιση και τη βελτίωση του περιεχομένου των Ανθολογίων ως προς το εξεταζόμενο θέμα.

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι δευτερογενείς από έντυπα μέσα, άρθρα ημερήσιου και περιοδικού τύπου, επίσημο αρχαιακό υλικό, βιβλία και το διαδίκτυο.. Η επιλογή της βιβλιογραφίας έγινε με βάση την τεκμηριωμένη επιστημονικά γνώση του περιεχομένου τους. Σημαντική συμβολή στην ολοκλήρωση της εργασίας διαδραμάτισε η εξασφάλιση πρόσβασης στο διαδίκτυο προκειμένου να συγκεντρωθούν και να παρουσιαστούν τα δεδομένα.

Α΄ ΜΕΡΟΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε το ισχύον Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Επίσης, θα εξετάσουμε τους στόχους και τους σκοπούς που θέτει το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών καθώς και το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, το οποίο εφαρμόστηκε πιλοτικά σε ορισμένα σχολεία της Ελλάδας, για την ελληνική γλώσσα και τη λογοτεχνία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

1.1: ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο ρόλος του Ελληνικού κράτους στην εκπαίδευση είναι κυρίαρχος, όπως φαίνεται ξεκάθαρα από το Σύνταγμα, στο άρθρο 16, παράγραφος 2, όπου ορίζει ότι: *«Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες»*³. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά το γεγονός ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει την παιδεία ως κοινωνικό και ατομικό δικαίωμα. Ως «κοινωνικό δικαίωμα» θεωρείται η εξουσία η οποία μπορεί να χρησιμεύσει προκειμένου να ικανοποιηθούν τα συμφέροντα όλης της κοινωνίας⁴.

Η Ελληνική Κυβέρνηση το 2003 θεσμοθέτησε, με τα Φ.Ε.Κ. 303/13-03-2003 και 304/13-03-2003, το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), εισάγοντας, με αυτόν τον τρόπο, τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Αυτήν η καινοτόμος προσπάθεια, η οποία αναπροσαρμόζει τους στόχους και τις μεθόδους της διδασκαλίας, επιδιώκει την αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης μέσω της διασύνδεσης των γνωστικών αντικειμένων⁵. Το Δ.Ε.Π.Π.Σ.,

³ Στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/> (προσπελάστηκε 29/08/2020)

⁴ Φραγκοπούλου Ειρήνη, *Η παιδεία και η συνταγματική της κατοχύρωση*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1986, σελ. 31.

⁵ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *«Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ*

όπως αναφέρεται στο Φ.Ε.Κ. ίδρυσής του, στηρίζεται στις βασικές αρχές και τους σκοπούς της αγωγής και της διδασκαλίας, σύμφωνα με τα οποία τίθεται το γενικό πλαίσιο και ορίζονται οι βασικοί άξονες για τον προσδιορισμό του περιεχομένου των σπουδών καθώς και της εκπαιδευτικής διαδικασίας τόσο της Πρωτοβάθμιας όσο και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης⁶.

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. περιέχει τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. των διάφορων γνωστικών αντικειμένων καθώς και των συνακόλουθων Α.Π.Σ.. Όσον αφορά τη δομή του, το Δ.Ε.Π.Π.Σ. κάθε επιμέρους διδακτικού αντικειμένου περιέχει:

- *Τους γενικούς σκοπούς της διδασκαλίας του γνωστικού αντικειμένου.*
- *Τους άξονες του γνωστικού περιεχομένου.*
- *Τους γενικούς γνωστικούς στόχους καθώς και τις αξίες, δεξιότητες και στάσεις που καλλιεργούνται με τη διδασκαλία του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου.*
- *Ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης, οι οποίες διαχέονται στο κείμενο των σχολικών βιβλίων και αποτελούν τη βάση για το σχεδιασμό διαθεματικών δραστηριοτήτων στα αντίστοιχα Α.Π.Σ.⁷*

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στο δημοτικό σχολείο, θέτει ως στόχο την ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να χειρίζονται με επάρκεια, αυτοπεποίθηση, υπεύθυνα, συνειδητά, αποτελεσματικά και δημιουργικά τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, έτσι ώστε να συμμετέχουν ενεργά

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ», 2003, σελ. 1–2. Στο: <http://ebooks.edu.gr/info/cps/prologos.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

⁶ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3736. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

⁷ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3740. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

στην σχολική και στην ευρύτερη κοινωνία⁸. Επίσης, το ισχύον Δ.Ε.Π.Π.Σ. εντάσσει τη Λογοτεχνία στο μάθημα της Ελληνικής Γλώσσας⁹.

Οι γενικοί στόχοι, όπως ορίζονται από το Δ.Ε.Π.Π.Σ, για τη λογοτεχνία επικεντρώνονται στον βιωματικό λόγο και στα γλωσσικά μέσα των λογοτεχνημάτων και είναι ο μαθητής να:

- Διευρύνει τη αναγνωστική του ικανότητα, προσεγγίζοντας και τον βιωματικό λόγο.
- Διευρύνει τις προσωπικές εμπειρίες του με τη «συμπάθεια» προς τον άνθρωπο γενικά.
- Απολαμβάνει τον λόγο ως έργο τέχνης.
- Κατανοεί ή διαισθάνεται τα όρια και τις εναλλακτικές δυνατότητες της γλώσσας.
- Εξοικειώνεται με τις μετασημασιολογήσεις και τη λειτουργία της λογοτεχνικής μεταφοράς.
- Κατανοεί τον τρόπο, με τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα γλωσσικά μέσα, για να προκαλέσει τις εντυπώσεις που θέλει.
- Εξοικειώνεται με στοιχεία δομής, περιεχομένου και ύφους των λογοτεχνικών κειμένων.
- Αποδίδει το νόημα κειμένων με απαιτητική σύνταξη, λεξιλόγιο και νοηματική δομή.
- Εξοικειώνεται διαισθητικά με απλά κείμενα νεωτερικής λογοτεχνίας.
- Προσεγγίζει βαθμιαία ευρύ φάσμα αξιόλογων και χαρακτηριστικών κειμένων των κυριότερων εκπροσώπων της ελληνικής λογοτεχνίας, σε όλη τη χρονική και γεωγραφική της έκταση.

⁸ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3745. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

⁹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Φ.Ε.Κ. «με τη λογοτεχνία η γλώσσα γίνεται όχημα και αποτέλεσμα τέχνης και αισθητικής καλλιέργειας. Επίσης τα κείμενα της λογοτεχνίας, παρέχουν διάφορες οπτικές και ερμηνείες του κόσμου, εμπλουτίζουν την αντίληψη των μαθητών για τον κόσμο, διευρύνουν τον ορίζοντα των εμπειριών τους, ευνοούν την κατανόηση της διαφορετικότητας και την ανάπτυξη της ανεκτικότητας». ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3745. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

- Γνωρίζει δειγματικά κείμενα βαλκανικής, μεσογειακής και παγκόσμιας λογοτεχνίας¹⁰.

Οι θεμελιώδεις έννοιες, της διαθεματικής προσέγγισης, της δομής και της αλληλεπίδρασης προσεγγίζονται, στο βαθμό του εφικτού, με παιγνιώδη τρόπο και διαισθητικά στις μικρές τάξεις του δημοτικού ενώ στην Ε΄ και στην ΣΤ΄ τάξη συστηματικότερα¹¹.

1.2: ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΘΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Γενικά με τον όρο «Πρόγραμμα» αναφερόμαστε σε ένα ολοκληρωμένο και συγκεκριμένο σχέδιο με προκαθορισμένους σκοπούς, σχεδιασμένες διαδικασίες και ενέργειες σε προκαθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Μια μελέτη στη βιβλιογραφία αποκαλύπτει πως υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της έννοιας του Αναλυτικού Προγράμματος, ανάλογα με τον επιστήμονα και την πολιτικοκοινωνική ιδεολογία και φιλοσοφία που πιστεύει, τις απόψεις του για τη μάθηση και τον ρόλο του σχολείου ευρύτερα¹². Γενικά ως Αναλυτικό Πρόγραμμα μπορούν να θεωρηθούν κατά περίπτωση:

- Το σύνολο των εμπειριών του παιδιού.
- Το σύνολο των εμπειριών που αποχτά το παιδί υπό την καθοδήγηση του σχολείου.
- Οι κύκλοι των μαθημάτων που προσφέρει ένα σχολείο.
- Η συστηματική προετοιμασία συγκεκριμένων μαθημάτων για συγκεκριμένους μαθητές και σκοπούς.

¹⁰ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3747. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹¹ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3748. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹² Γερογιάννης Κωνσταντίνος – Μπούρας Αντώνιος, «Αναλυτικά Προγράμματα – Σχολικά Εγχειρίδια, Σχεδιασμός Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Νέες Τάξεις, σελ. 482 – 483. (Παρουσιάστηκε στο συνέδριο «Η ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ», Ιωάννινα, Ελλάδα, Μαΐου 17 – 20, 2007).

Στο: <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/482-605.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

- *Μαθήματα μιας συγκεκριμένης επιστημονικής περιοχής.*
- Το συγκεκριμένο πρόγραμμα μιας επαγγελματικής σχολής.
- Τα μαθήματα για έναν συγκεκριμένο μαθητή¹³.

Σύμφωνα με τον Νόμο πλαίσιο 1566/1985 (άρθρο 1, παράγραφος 3):

α) τα Αναλυτικά Προγράμματα αποτελούν άρτιους οδηγούς του εκπαιδευτικού έργου και περιλαμβάνουν κυρίως: (αα) σαφώς διατυπωμένους, κατά μάθημα, σκοπούς, μέσα στα πλαίσια των γενικών και ειδικών, κατά βαθμίδα, σκοπών της εκπαίδευσης, (ββ) διδακτέα ύλη επιλεγμένη σύμφωνα με το σκοπό του μαθήματος, σε κάθε επίπεδο, ανάλογη και σύμμετρη προς το ωρολόγιο πρόγραμμα και προς τις αφομοιωτικές δυνατότητες των μαθητών, διαρθρωμένη άρτια σε επιμέρους ενότητες και θέματα, (γγ) ενδεικτικές κατευθύνσεις για τη μέθοδο και τα μέσα διδασκαλίας κάθε ενότητας ή θέματος.

β) Τα αναλυτικά προγράμματα καταρτίζονται, δοκιμάζονται πειραματικά, αξιολογούνται και αναθεωρούνται συνεχώς σύμφωνα με τις εξελίξεις στον τομέα των γνώσεων, τις κοινωνικές ανάγκες και την πρόοδο των επιστημών της αγωγής.

γ) Τα αναλυτικά προγράμματα της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης ειδικότερα έχουν εσωτερική συνοχή και ενιαία ανάπτυξη των περιεχομένων τους.

δ) Τα διδακτικά βιβλία για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς συγγράφονται σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα¹⁴.

Τα Αναλυτικά Προγράμματα σχεδιάζονται από κεντρικά ελεγχόμενους φορείς (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής¹⁵, Υπουργείο Παιδείας). Την περίοδο 1999 – 2003 εκπονήθηκαν τα ισχύοντα Α.Π.Σ. προκειμένου να αντικατασταθούν τα παλαιότερα Α.Π.Σ. της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία γράφτηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Με σκοπό το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας να μην είναι πλέον αγκυλωμένο στο παραδοσιακό γνωσιοκεντρικό σχολείο, της

¹³ ό.π., Γερογιάννης – Μπούρας, 2007, σελ. 484. Στο: <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/482-605.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹⁴ Νόμος 1566/1985, «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 167/30.9.1985. Στο: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹⁵ Στο: <http://www.iep.edu.gr/el/dioikisi/ti-einai-to-iep/genika> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

αποσπασματικότητας και της παθητικής απόκτησης γνώσεων, αλλά να μπορέσει, το σχολείο, να γίνει μαθητοκεντρικό, δημιουργικό και βιωματικό¹⁶.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ και του Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. εκσυγχρονίζουν το περιεχόμενο των σπουδών, όπου κρίνεται αναγκαίο, και εισάγουν αρκετές καινοτομίες για τα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι σημαντικότερες από τις καινοτομίες που ξεχωρίζουν το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. από τα ισχύοντα Προγράμματα Σπουδών και αναβαθμίζουν την ποιότητα της εκπαίδευσης είναι οι κάτωθι:

- *Καθιερώνουν τη διαθεματική προσέγγιση στη σχολική γνώση, επιλογή που είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες επιστημολογικές, ψυχολογικές και διδακτικές θεωρίες.*
- *Δεν αρκούνται στην απλή παράθεση της «διδασκτέας ύλης», αλλά αντιστοιχίζουν στόχους – περιεχόμενο – διδακτικές δραστηριότητες στο επίπεδο κάθε διδακτικής ενότητας. Έτσι, βοηθούν τους συγγραφείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς της τάξης να εφαρμόσουν ποικίλες εναλλακτικές προσεγγίσεις, πέραν του καθιερωμένου μονόλογου και της ερωταπόκρισης.*
- *Καθιερώνουν την εκπόνηση σχεδίων εργασίας (projects) στα πλαίσια όλων των μαθημάτων. Με τον τρόπο αυτό (α) διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για προωθημένες διαθεματικές προσεγγίσεις και (β) αναπτύσσονται στους μαθητές οι γνωστικο-κοινωνικές δεξιότητες του επιστημονικού τρόπου σκέψης. Οι δεξιότητες αυτές είναι αναγκαίες για την αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση, που προϋποθέτει η δια βίου εκπαίδευση.*
- *Καθιερώνουν την ευέλικτη ζώνη που συμβάλλει στη σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα βιώματα των μαθητών και τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής.*
- *Συνδέουν οργανικά την αξιολόγηση με τις υπόλοιπες διαδικασίες της διδασκαλίας, προτείνοντας ποικίλες μορφές και τεχνικές αξιολόγησης.*
- *Παραθέτουν τις παραμέτρους για τη συγγραφή νέων διδακτικών βιβλίων, ώστε να διασφαλιστούν οι προδιαγραφές που απαιτεί η σύγχρονη βιβλιογραφία.*

¹⁶ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «*Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ*», 2003, σελ. 1. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/prologos.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

- Βελτιώνουν τον αναγνωστικό, μαθηματικό και φυσικοεπιστημονικό αλφαριθμητικό (γραμματισμό)¹⁷.

Επιπλέον, τα επίσημα στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ και των Α.Π.Σ. αναφέρουν ότι:

- Είναι υψηλής επιστημονικής ποιότητας σύμφωνα και με τη διεθνή πρακτική των *Curricula*.
- Παρουσιάζουν τη γνώση ως ενιαία και πολυπρισματική ταυτόχρονα.
- Θεωρούν τη μάθηση όχι μόνο ως προϊόν αλλά και ως διαδικασία αυτενέργειας και ανακάλυψης αφενός και κοινωνιογνωστικής δόμησης αφετέρου.
- Εμπλέκουν τους μαθητές σε βιωματικές ευκαιρίες μάθησης, συνδέοντας το σχολείο με τον προσωπικό βίο, τα ενδιαφέροντα, το είδος της νοημοσύνης και τις κλίσεις των μαθητών/τριών.
- Παρέχουν ευκαιρίες και καλλιεργούν στάσεις για την ανάπτυξη της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής της διαφορετικότητας.
- Εντάσσουν τις νέες τεχνολογίες σε όλες τις δραστηριότητες ως εργαλείο μάθησης, επικοινωνίας και δημιουργίας.
- Συμβάλλουν αποτελεσματικότερα στην απόκτηση της γνώσης και στην αντιμετώπιση διεθνών δοκιμασιών όπως λ.χ. του PISA¹⁸.
- Συμβάλλουν στη δημιουργία θετικότερου κλίματος μάθησης με αποτέλεσμα να αποκτούν οι μαθητές δεξιότητες για την επιτυχέστερη αντιμετώπιση των προκλήσεων της ζωής¹⁹.

¹⁷ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης», σελ. 1 – 2. Στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹⁸ Το Διεθνές Πρόγραμμα PISA για την Αξιολόγηση των Μαθητών (Programme for International Student Assessment) είναι μία Εκπαιδευτική Έρευνα που διεξάγεται κάθε τρία χρόνια (από το 2000 έως σήμερα) και που υλοποιείται από διεθνή ερευνητικά ιδρύματα (PISA Consortium) υπό την οργάνωση της Διεύθυνσης Εκπαίδευσης του ΟΟΣΑ (Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη) και τη συνεργασία των συμμετεχουσών στην Έρευνα χωρών. Στο: <http://iep.edu.gr/pisa/> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

¹⁹ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης», σελ. 10 – 11. Στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

1.3: ΣΤΟΧΟΙ ΤΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Το Α.Π.Σ. για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο θέτει ως γενικό σκοπό να μπορέσει ο μαθητής να μάθει να χειρίζεται όσο το δυνατόν καλύτερα την ελληνική γλώσσα: να την καταλαβαίνει, να τη διαβάζει, να την ομιλεί, να τη γράφει, έτσι ώστε να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στη σχολική και την ευρύτερη κοινωνία του.

Πιο συγκεκριμένα το Α.Π.Σ. για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο αναφέρει ότι πρέπει:

- *Να χρησιμοποιεί τη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας, αλλά και ως σύστημα σκέψης, για να ανακαλύπτει και να κατανοεί νέες γνώσεις και εμπειρίες και να ικανοποιεί έτσι τις πρακτικές, συναισθηματικές, πνευματικές και κοινωνικές του ανάγκες.*
- *Να κατανοεί ως σημασία και ως πρόθεση το περιεχόμενο κάθε είδους λόγου με το οποίο έρχεται σε επαφή και να χρησιμοποιεί τα γλωσσικά μέσα με τρόπο, ώστε να παράγει λόγο αποτελεσματικό και κατάλληλο για κάθε ειδική περίπτωση επικοινωνίας*
- *Να είναι σε θέση να εκφράζει τον εσωτερικό του κόσμο.*
- *Να συνειδητοποιήσει ότι:*
 - *διαθέτει την ικανότητα να περιγράφει, να τροποποιεί την εξωτερική πραγματικότητα αλλά και να δημιουργεί πραγματικότητα με τον λόγο του, στο μέτρο που μεταχειρίζεται τα κατάλληλα γλωσσικά μέσα και ότι*
 - *η δυνατότητα αυτή είναι συνάρτηση της γνώσης και της συνειδητής χρήσης του γλωσσικού συστήματος.*
- *Να αποκτήσει τις βάσεις μιας κριτικής γλωσσικής επίγνωσης, ώστε να μπορεί να αξιολογεί αντικειμενικά τα μηνύματα.*
- *Να γνωρίσει και να αγαπήσει ποικίλες μορφές λογοτεχνικών έργων, έτσι ώστε να ευαισθητοποιηθεί και να αποζητά μόνος του τη συντροφιά του καλού λογοτεχνικού βιβλίου.*

- Να αποκτήσει αίσθηση και γνώση της γλωσσικής του παράδοσης και να ενισχύσει το γλωσσικό του αυτοσυναίσθημα. Να χρησιμοποιεί δημιουργικά τα διαχρονικά στοιχεία που λειτουργούν στη σημερινή ζωντανή γλώσσα.
- Να συνειδητοποιήσει την κοινωνική και τη γεωγραφική ποικιλία της ελληνικής γλώσσας.
- Να εξοικειωθεί με την τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών έτσι ώστε:
 - να αποκτήσει ευχέρεια πρόσβασης στις πληροφορίες που παρέχονται μέσω του διαδικτύου και των πολυμέσων και
 - να μπορεί να επεξεργάζεται στοιχειωδώς κείμενα σε Η/Υ.
- Να κατανοήσει τη θέση που κατέχει η γλώσσα, γενικά, στον πολιτισμό ενός λαού, τη σημασία της για τα έθνη, και να έρθει σε επαφή και με γλωσσικής υφής πολιτισμικά στοιχεία άλλων λαών.
- Να εκτιμά και να σέβεται τη γλώσσα του άλλου και αν συμβιώνει αρμονικά με αλλόγλωσσους.

Όσον αφορά τον αλλοδαπό μαθητή, που είναι ενταγμένος σε τάξη, στην οποία χρησιμοποιείται η ελληνική ως μητρική γλώσσα, αυτός πρέπει:

- Μέσα σε πλαίσιο φυσικής επικοινωνίας να εσωτερικεύσει αβίαστα ορισμένες δύσκολες για αυτόν γλωσσικές δομές της ελληνικής γλώσσας.
- Να βιώσει μέσα από τη γλώσσα τον ελληνικό πολιτισμό και να υιοθετήσει θετική στάση απέναντί του²⁰.

Όσον αφορά τη Λογοτεχνία, η οποία είναι ενταγμένη στο μάθημα της Ελληνικής Γλώσσας, το Α.Π.Σ. αναφέρει ότι σκοπός της στις Α΄ και Β΄ τάξεις είναι:

- Η επαφή με καταξιωμένα από άποψη αισθητική κείμενα κυρίως της ελληνικής, έντεχνης και λαϊκής λογοτεχνίας.
- Η εξοικείωση με το εξωσχολικό βιβλίο.
- Η ενθάρρυνση για την ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας.

²⁰ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3748 – 3749. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

Ενώ οι ειδικοί στόχοι της Λογοτεχνίας για τις Α΄ και Β΄ τάξεις του δημοτικού σχολείου είναι ο μαθητής να:

- *Εξοικειώνεται βιωματικά με τη μορφή και το περιεχόμενο των λογοτεχνικών κειμένων.*
- *Ψυχαγωγείται με τα κείμενα και τα απολαμβάνει ως ακροατής.*
- *Εξοικειώνεται διαισθητικά και με απλά κείμενα νεωτερικής λογοτεχνίας.*
- *Αντιλαμβάνεται τις εναλλακτικές δυνατότητες της γλώσσας τόσο στο σημασιολογικό όσο και στο φωνητικό – μορφολογικό επίπεδο.*
- *Έρχεται σε επαφή με την παράδοση του τόπου και τον λαϊκό πολιτισμό.*
- *Αποκτά αίσθηση του χιούμορ διαμέσου επιλεγμένων λογοτεχνικών κειμένων και να οξύνει τη φαντασία του.*
- *Ενθαρρύνεται στη δημιουργία και έκφραση δικών του ιστοριών και εξοικειώνεται με τη χωροχρονική αντίληψη.*
- *Γνωρίζει, περισσότερο ως ακροατής, κατάλληλα για την ηλικία του κείμενα, των κυριότερων εκπροσώπων και ειδών της ελληνικής, κυρίως, λογοτεχνίας και παράδοσης²¹.*

Το Α.Π.Σ. για τις Γ΄ και Δ΄ τάξεις, στη Λογοτεχνία, αναφέρει ότι σκοπός της είναι:

- *Η σταδιακή εξοικείωση του μαθητή με την εθνική, αλλά και την παγκόσμια λογοτεχνία καθώς και με πιο επεξεργασμένες και διευρυμένες δυνατότητες της γλώσσας.*

Ενώ οι ειδικοί στόχοι για τις Γ΄ και Δ΄ τάξεις ορίζουν ότι ο μαθητής χρειάζεται να:

- *Διευρύνει την αναγνωστική ικανότητα προσεγγίζοντας και τον βιωματικό λόγο.*
- *Κατανοεί τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα γλωσσικά μέσα, για να προκαλέσει τις εντυπώσεις που θέλει.*
- *Εξοικειώνεται με στοιχεία δομής και περιεχομένου των λογοτεχνικών κειμένων.*

²¹ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3761. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

- *Εξηγεί το νόημα κειμένων με απαιτητική σύνταξη, λεξιλόγιο και νοηματική δομή.*
- *Εξοικειώνεται διαισθητικά με απλά κείμενα νεωτερικής λογοτεχνίας.*
- *Προσεγγίζει βαθμιαία ευρύ φάσμα κατάλληλων κειμένων των κυριότερων εκπροσώπων και ειδών της ελληνικής λογοτεχνίας σε όλη τη χρονική και γεωγραφική της έκταση.*
- *Γνωρίζει δειγματικά κείμενα βαλκανικής και παγκόσμιας λογοτεχνίας²².*

Το Α.Π.Σ. για τις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις του δημοτικού σχολείου θέτει ως σκοπό:

- *Την σταδιακή εξοικείωση του μαθητή με την εθνική, αλλά και την παγκόσμια λογοτεχνία καθώς και με πιο επεξεργασμένες και διευρυμένες δυνατότητες της γλώσσας.*

Οι ειδικοί στόχοι που θέτει για τις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις είναι ο μαθητής να:

- *Διευρύνει την αναγνωστική ικανότητα προσεγγίζοντας και τον βιοματικό λόγο.*
- *Κατανοεί τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα γλωσσικά μέσα, για να προκαλέσει τις εντυπώσεις που θέλει.*
- *Εξοικειώνεται με στοιχεία δομής και περιεχομένου των λογοτεχνικών κειμένων.*
- *Εξηγεί το νόημα κειμένων με απαιτητική σύνταξη, λεξιλόγιο και νοηματική δομή.*
- *Εξοικειώνεται διαισθητικά με απλά κείμενα νεωτερικής λογοτεχνίας.*
- *Προσεγγίζει βαθμιαία ευρύ φάσμα κατάλληλων κειμένων των κυριότερων εκπροσώπων και ειδών της ελληνικής λογοτεχνίας σε όλη τη χρονική και γεωγραφική της έκταση.*
- *Γνωρίζει δειγματικά κείμενα βαλκανικής και παγκόσμιας λογοτεχνίας²³.*

²² ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3761 – 3762. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

²³ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ

Στο Α.Π.Σ. ορίζεται ότι η διδασκαλία της λογοτεχνίας διδάσκεται στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος. Το 20% των ωρών διδασκαλίας της γλώσσας αφιερώνεται στη διδασκαλία των ανθολογίων. Δηλαδή για κάθε 10 ώρες διδασκαλίας της γλώσσας αντιστοιχούν 2 ώρες διδασκαλίας ανθολογίου. Ο συνολικός χρόνος διδασκαλίας γλώσσας και λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ανά τάξη είναι:

- Α΄ Τάξη: 250 ώρες
- Β΄ Τάξη: 250 ώρες
- Γ΄ Τάξη: 240 ώρες
- Δ΄ Τάξη: 240 ώρες
- Ε΄ Τάξη: 210 ώρες
- ΣΤ΄ Τάξη: 210 ώρες²⁴
- Συνολικά 1400 ώρες διδασκαλίας.

Στα Νέα Προγράμματα Σπουδών, τα οποία δεν εφαρμόστηκαν καθολικά αλλά πιλοτικά σε ορισμένα σχολεία της Ελλάδας, η θέση της Λογοτεχνίας, ως γνωστικό αντικείμενο, καθώς και οι σκοποί της έχουν διαφοροποιηθεί όσον αφορά την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στα Νέα Προγράμματα Σπουδών, βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι «*κριτική αγωγή στον σύγχρονο πολιτισμό*»²⁵.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3762. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

²⁴ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3771. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

²⁵ ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», Αθήνα, 2011, σελ. 22. Στο: <http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20-%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1%20E2%80%94%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

Ο πιο πάνω σκοπός περιλαμβάνει τα εξής:

- *Η συνειδητοποίηση, η διερεύνηση και η κριτική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική μας εμπειρία και συγκροτούμε την ταυτότητά μας.*
- *Η ανασύσταση της σχολικής τάξης ως μιας κοινότητας αναγνωστών, η οποία θα διέπεται από τις αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας, του σεβασμού της διαφοράς, του πλουραλισμού, του διαλόγου, της κριτικής εγρήγορσης και αυτογνωσίας, της διαπολιτισμικής συνείδησης.*
- *Η δημιουργία ενός «έθνους αναγνωστών». Στην Ελλάδα η κρίσιμη μάζα των αναγνωστών είναι πολύ μικρή και το μάθημα της λογοτεχνίας μπορεί να βοηθήσει στην προώθηση της φιλαναγνωσίας, τη δημιουργία, δηλαδή, συστηματικών και ανεξάρτητων αναγνωστών, οι οποίοι αισθάνονται την ανάγνωση ως βασική τους ανάγκη και είναι ικανοί να επιλέγουν και να αξιοποιούν τα αναγνώσματά τους.*
- *Η συνειδητοποίηση της σχέσης της λογοτεχνίας με την ανθρώπινη εμπειρία και, επομένως, της σημασίας της για την κατανόηση του κόσμου στον οποίο ζούμε και του εαυτού μας.*
- *Η καλλιέργεια μιας ποικιλίας αναγνωστικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, μέσα από την αξιοποίηση κειμένων από όλο το φάσμα της πολιτισμικής παραγωγής, από όλα δηλαδή τα διαφορετικά είδη της εικονικής, θεατρικής και μαζικής επικοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διευρυμένη ποικιλία κειμένων ο ρόλος της λογοτεχνίας αναδεικνύεται στρατηγικός, καθώς αυτή έχει αναπτύξει ένα ρεπερτόριο συμβολικών μορφών, τρόπων και συμβάσεων που διευκολύνουν την αναλυτική προσέγγιση και των άλλων ειδών επικοινωνίας π.χ. τα διαφορετικά είδη οπτικής αφήγησης και αναπαράστασης της υποκειμενικής εμπειρίας.*
- *Η ανάπτυξη της κριτικής και ταυτόχρονα δημιουργικής σχέσης των μαθητών με το σύγχρονο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και η συμβολική ενδυνάμωση της υποκειμενικότητας όλων των μαθητών και μαθητριών έτσι ώστε να γίνουν ενεργητικοί πολίτες και παραγωγοί πολιτισμού.*
- *Η αναγνώριση ότι η λογοτεχνία είναι ένας κατεξοχήν διαπολιτισμικός τόπος όπου ο διάλογος ανάμεσα στους πολιτισμούς γίνεται πράξη μέσα από τη*

μετάφραση, τη διασκευή και την αέναη επανερμηνεία και όπου η ετερότητα όχι μόνον αναγνωρίζεται αλλά ενσωματώνεται ως αναγκαίος όρος της ζωτικότητας και της δυναμικής της.

- Η ενίσχυση της αίσθησης ότι η δύναμη και οι δυνατότητες της γλώσσας μπορούν να είναι μία από τις μεγαλύτερες χαρές της ανάγνωσης της λογοτεχνίας. Η απόκτηση, μέσα από τη λογοτεχνία, πολλαπλών γλωσσικών εμπειριών και η εξοικείωση με τη μεταφορική λειτουργία της γλώσσας, απαραίτητη για τη φιλοσοφία, την έρευνα και το στοχασμό²⁶.

Όσον αφορά το περιεχόμενο, το εκπαιδευτικό υλικό για το μάθημα της Λογοτεχνίας διαμορφώνεται από ποικιλία κειμένων, τα οποία μπορεί να προέρχονται από τα σχολικά ανθολόγια, από άλλα λογοτεχνικά βιβλία καθώς και από άλλα είδη «κειμένων» τα οποία μπορούν να ελκύσουν τους νεαρούς αναγνώστες και να τους ασκήσουν σε νέους γραμματισμούς, όπως τραγούδια και κινηματογραφικές ταινίες. Επίσης στη διδασκαλία της λογοτεχνίας, η ιστορία είναι παρούσα με ανανεωμένη τη μεθοδολογία του περιεχομένου της²⁷.

²⁶ ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», Αθήνα, 2011, σελ. 22 – 23. Στο: <http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20-%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1%20%E2%80%94%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

²⁷ ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ», Αθήνα, 2011, σελ. 6. Στο: http://www.moec.gov.cy/dde/diapolitismiki/ilektroniko_yliko/odigos_glossas_gia_dimotiko_gymnasio.pdf (προσπελάστηκε 24/08/2020)

1.4: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Το Α.Π.Σ. για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ορίζει για τη λογοτεχνία ότι χρειάζεται τα λογοτεχνικά κείμενα να προσεγγίζονται στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας, ως είδη ή και επίπεδα λόγου, στο βαθμό που η λογοτεχνία προσφέρεται ως υλικό της γλωσσικής διδασκαλίας²⁸.

Η φιλοσοφία του Α.Π.Σ. θεωρεί ότι είναι χρήσιμη η μερική αποσύνδεση της διδασκαλίας των λογοτεχνικών κειμένων από τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος, διότι η λογοτεχνία διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στη γλωσσική και γενικότερα στην αισθητική καλλιέργεια του ατόμου, στην ευαισθητοποίηση του απέναντι στα προβλήματα της ζωής, όμως τα λογοτεχνικά κείμενα δεν αποτελούν ούτε τα μοναδικά αλλά ούτε και τα καταλληλότερα πρότυπα γλωσσικής έκφρασης²⁹.

Επίσης, προτρέπει την αξιοποίηση των λογοτεχνικών κειμένων με τη διακειμενική προσέγγιση (σύνδεση και σύγκριση με ανάλογα κείμενα), την ερμηνεία βάσει του περικειμένου τους, καθώς και τη μελέτη των στοιχείων της μορφής και της δομής τους, χωρίς όμως σχολαστικισμό³⁰.

Η λογοτεχνία, επιπλέον, μπορεί να διδαχθεί σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα μαθήματα του σχολείου, διότι το κείμενο οποιουδήποτε σχολικού βιβλίου μπορεί να συνοδεύεται από λογοτεχνικό κείμενο ανάλογου θέματος. Επίσης, μπορεί να διδαχθεί σε συνδυασμό με το θέατρο, τον χορό, τα καλλιτεχνικά, και άλλα. Παράλληλα, όπως τονίζει το Α.Π.Σ., κρίνεται σκόπιμη η σύνδεση της λογοτεχνίας με την ψυχαγωγία, το παιχνίδι, την καλλιέργεια του συναισθήματος και τον προβληματισμό – διάλογο πάνω σε διάφορα θέματα. Τέλος, τα λογοτεχνικά κείμενα των ανθολογιών είναι καλό να

²⁸ ΦΕΚ 303Β/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3775. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

²⁹ ΦΕΚ 303Β/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3775. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

³⁰ ΦΕΚ 303Β/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3775. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

συνοδεύονται από παιγνιώδεις δραστηριότητες φιλιαναγνωσίας³¹ καθώς και η ανάγνωση βιβλίων, κειμένων, επίκαιρων ειδήσεων οι οποίες στοχεύουν στην κοινωνική ενσωμάτωση όλων των παιδιών³².

Στα Νέα Προγράμματα Σπουδών του 2011, τα οποία δεν εφαρμόστηκαν καθολικά σε όλα τα σχολεία της χώρας, η μεθοδολογική προσέγγιση στηρίζεται στις παιδαγωγικές μεθόδους του project (σχέδια εργασίας) και της διδασκαλίας σε ομάδες. Επίσης, προτείνεται η χρήση των ΤΠΕ στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης παιδαγωγικής πρότασης³³.

Οι δεξιότητες που αναμένεται να αποκομίσουν οι μαθητές, σύμφωνα με το Νέο Πρόγραμμα σπουδών για τη Λογοτεχνία, είναι:

- *Ανάπτυξη αιτιολογημένης και τεκμηριωμένης προσωπικής άποψης, αρέσκειας ή απαρέσκειας, για τα κείμενα που διαβάζουν. Αξιολόγηση της δικής τους ερμηνευτικής προσέγγισης καθώς και εκείνης των συμμαθητών και συμμαθητριών τους.*
- *Αναγνώριση των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους οι συγγραφείς μιλούν για τα διάφορα θέματα.*
- *Εξοικείωση με όλα τα είδη ανάγνωσης: ιδιωτική, συν-ανάγνωση, δημόσια ανάγνωση σε συγκεκριμένες περιστάσεις, ανάγνωση ύστερα από προτροπή, σύσταση, ανάθεση, δραματοποιημένη ανάγνωση, ανάγνωση μέσω της χρήσης κοινωνικών δικτύων.*
- *Αναγνώριση των πολιτισμικών στοιχείων που υπάρχουν σε κάθε κείμενο και προσδιορισμός της ιστορικότητάς τους. Αναγνώριση και περιγραφή ιστορικού*

³¹ Βλ. σχ. Παπαδοπούλου Σμαράγδα, *Η συναισθηματική γλώσσα, Βιβλία που μιλούν σε μαθητές... Που σιωπούν*, Εκδ. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, 2004.

³² ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», σελ. 3775. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

³³ ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ», Αθήνα, 2011, σελ. 6. Στο: http://www.moec.gov.cy/dde/diapolitismiki/ilektroniko_yliko/odigos_glossas_gia_dimotiko_gymnasio.pdf (προσπελάστηκε 24/08/2020)

πλαισίου: χρόνος, χώρος, ιστορικά γεγονότα που ορίζουν την εξέλιξη της πλοκής, τους χαρακτήρες, καθώς και την οπτική γωνία του συγγραφέα.

- Αναγνώριση και περιγραφή των συμβάσεων και τεχνικών των λογοτεχνικών κειμένων. Συσχέτιση με τις χαρακτηριστικές μορφές και συμβάσεις των διαφορετικών ειδών της λογοτεχνίας.
- Ανίχνευση της μυθοπλαστικής επέμβασης της λογοτεχνίας, μετά από σύγκριση των γνώσεων και των πληροφοριών που μας παρέχουν τα λογοτεχνικά κείμενα με ανάλογες από ιστορικά βιβλία ή δημοσιογραφικές πηγές. Διάκριση φανταστικών από πραγματικά γεγονότα.
- Επισήμανση των συγκρουόμενων κωδίκων συμπεριφοράς ανάμεσα π.χ. σε ήρωες διαφορετικής ηλικίας ή φύλου.
- Αφήγηση με τη συνδυασμένη χρήση λόγου και εικόνας.
- Μετουσίωση και μεταφορά των συναισθημάτων που τους προκαλεί μια λογοτεχνική ανάγνωση σε νέο κείμενο κάθε είδους: πεζό, ποιητικό, δοκιμιακό, ζωγραφικό, μουσικό, δραματικό³⁴.

³⁴ ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», Αθήνα, 2011, σελ. 23 – 24.
<http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20-%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1%20E2%80%94%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

Τα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου αποτελούν εγκεκριμένα μέσα διδασκαλίας τα οποία είναι σε μορφή βιβλίου και χρησιμοποιούνται από τους μαθητές των σχολείων καθώς ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του Αναλυτικού Προγράμματος. Τα σχολικά εγχειρίδια διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Ενώ από έρευνες που έχουν διεξαχθεί προκύπτει ότι ο χρόνος ενασχόλησης των μαθητών με το σχολικό βιβλίο είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο των διαπροσωπικών σχέσεων του εκπαιδευτικού με τους μαθητές. Επίσης, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ως βασικό εργαλείο για τη διδασκαλία τους το σχολικό εγχειρίδιο. Τις τελευταίες δεκαετίες τα σχολικά εγχειρίδια, εξαιτίας του σημαντικού ρόλου που κατέχουν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, γίνονται αντικείμενο συστηματικής έρευνας και μελέτης είτε μέσω ιδρυμάτων είτε μέσω μεμονωμένων ερευνητών σε διεθνή και σε εθνική κλίμακα³⁵.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα εξετάσουμε την ιστορία του σχολικού εγχειριδίου σε διεθνή και εθνική κλίμακα. Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε μία γνωριμία με τα προηγούμενα Ανθολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στο δημοτικό σχολείο αλλά και τις σημαντικότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στα σχολικά εγχειρίδια της Ελλάδας.

2.1: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ

Το σχολικό εγχειρίδιο, στη σημερινή του μορφή, είναι δημιούργημα των νεότερων χρόνων. Στην ελληνική αρχαιότητα η διδασκαλία βασιζόταν κυρίως στην προφορική παράδοση, ενώ κάποιες σανίδες επαλειμμένες με κερί είχαν κυρίως τον ρόλο των τετραδίων των σημερινών μαθητών προκειμένου οι μαθητές να μπορούν να διαβάζουν και να γράφουν. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο συναντάμε, πιο κοντά προς τα σημερινά σχολικά εγχειρίδια, τους κώδικες παπύρου και περγαμηνής με μεγάλα φύλλα ραμμένα και διπλωμένα στη μέση με καλύμματα ξύλινα, τα οποία λειτουργούσαν κατά κύριο λόγο ως εξώφυλλα. Βεβαίως αυτά τα κείμενα δεν είναι

³⁵ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ 113 – 120.

σχολικά εγχειρίδια με τη σημερινή τους μορφή αλλά υλικό που υποστήριζε την προφορική διδασκαλία. Λειτουργία παρόμοια επιτελούσαν και διάφορες επιστολές³⁶.

Η χρήση του χαρτιού, η οποία έγινε γνωστή από την Κίνα, στα τέλη του Μεσαίωνα σε συνδυασμό με την εφεύρεση της τυπογραφίας διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη μαζική παραγωγή και διάδοση των βιβλίων καθώς, επίσης, και στη διάδοση του σχολείου. Η διάδοση του βιβλίου, το οποίο εκείνη ην εποχή αφορά κυρίως διδακτικούς σκοπούς, άνοιξε μία καινούρια εποχή στην ιστορία της αγωγής καθώς συνοδεύτηκε από μεγάλες αλλαγές στην εκπαίδευση γενικότερα³⁷.

Στην ιστορία του σχολικού εγχειριδίου διακρίνουμε δύο μεγάλες περιόδους: Η πρώτη περίοδος έχει διάρκεια από τον 16^ο αιώνα έως τον 19^ο αιώνα και συμπίπτει με την εφεύρεση της τυπογραφίας και την ευρεία διάδοση του βιβλίου. Κυρίαρχη μορφή την πρώτη περίοδο αποτελεί ο Κομένιος, ο οποίος προτείνει οι μαθητές στο σχολείο να ασχολούνται με τα ίδια τα πράγματα και όχι με τις λέξεις. Επίσης, ήταν ο πρώτος που πρότεινε να γραφτούν βιβλία ειδικά για παιδιά πληρώνοντας παράλληλα επιστημονικά και παιδαγωγικά κριτήρια. Για τον λόγο αυτό θεωρείται από πολλούς ως «ο πατέρας του σχολικού εγχειριδίου» και το βιβλίο του «*sensualium pictus*» χρησιμοποιήθηκε για δύο αιώνες στην Ευρώπη ως το βασικό σχολικό εγχειρίδιο³⁸.

Η δεύτερη περίοδος είναι από τον 19^ο αιώνα έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και χαρακτηρίζεται από την καθιέρωση και την επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης κατά την οποία το σχολικό εγχειρίδιο καθίσταται το βασικό όργανο για την εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος και τη στήριξη της διδασκαλίας³⁹.

Από τα τέλη του 20^{ου} το σχολικό εγχειρίδιο αντιμετωπίζει τις προκλήσεις των μέσων της εκπαιδευτικής τεχνολογίας, της μικροηλεκτρονικής και των διάφορων μέσων μαζικής επικοινωνίας, τα οποία προσπαθούν να υποκαταστήσουν τα σχολικά εγχειρίδια. Όμως διαπιστώνεται ότι αυτά τα μέσα λειτουργούν επικουρικά και όχι ανταγωνιστικά προς τα σχολικά εγχειρίδια⁴⁰.

³⁶ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 121.

³⁷ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 122 – 123.

³⁸ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 123 – 125.

³⁹ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 125.

⁴⁰ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 125 – 126.

2.2: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατά την περίοδο του Ελληνικού Διαφωτισμού εκδόθηκαν τα πρώτα έντυπα ελληνικά αλφαβητάρια σε ευρωπαϊκές κυρίως πόλεις, όπου οι ελληνικές παραιοκίες βρισκόταν σε άνθιση, όπως της Βενετίας, της Βούδας, της Βιέννης, του Λιβόρνο, της Πέστης, του Βουκουρεστίου και περιορισμένα στην Κωνσταντινούπολη και στον ελλαδικό χώρο⁴¹.

Την περίοδο του Ελληνικού Διαφωτισμού συνυπήρξαν τα αλφαβητάρια με τα χειρόγραφα αναγνωστικά (μαθηματάρια), το έντυπο «*Χρήσιμος Παιδαγωγία*⁴²», το «*Ψαλτήρι*» και την «*Οκτώηχο*»⁴³.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από την Οθωμανική αυτοκρατορία, ο πρώτος Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας συγκρότησε τρεις επιτροπές από «*λαϊκούς*» και «*εκκλησιαστικούς*» με σκοπό «*να απασχοληθώσιν εξαιρετικώς εις την μετάφρασιν και σύνθεσιν βιβλίων στοιχειωδών, και εις την αναθεώρησιν συγγραμμάτων, ήδη μεταφρασμένων, συντεινόντων προς ομοίομορφον και τελειότερον οργανισμόν των αλληλοδιδασκτικών και τυπικών σχολείων*⁴⁴», διότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στην εκπαίδευση εκείνης τη εποχής ήταν η έλλειψη κατάλληλων σχολικών εγχειριδίων. Όμως, η δολοφονία του Καποδίστρια το 1831 σταμάτησε την προσπάθειά του⁴⁵.

Με την έλευση του βασιλιά Όθωνα γίνεται η οριστική θεσμοθέτηση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Καθώς με το διάταγμα της 6^{ης}/18^{ης} Φεβρουαρίου του 1834 γίνεται η οργάνωση των δημοτικών σχολείων. Με το διάταγμα της 31^{ης} Δεκεμβρίου του 1836 οργανώνεται η μέση εκπαίδευση, ενώ με το διάταγμα της 14^{ης} Απριλίου του 1837 ρυθμίζεται η ανώτατη εκπαίδευση με την ίδρυση του Οθώνειου πανεπιστημίου⁴⁶. Στα διατάγματα του 1834 και του 1836 υπάρχουν αναφορές στο

⁴¹ Κεφαλληνναίου Ευγενία, *Νεοελληνικά Αλφαβητάρια 1771 – 1981*, Εκδ. Παρασκήνιο, Αθήνα, 1995, σελ. 16.

⁴² Το έντυπο βιβλίο *Χρήσιμος Παιδαγωγία* είναι ένα αλφαβητάριο 16 σελίδων το οποίο κυκλοφόρησε ευρέως από τον 17^ο αιώνα έως και τον 19^ο αιώνα. Κεφαλληνναίου, 1995, σελ. 17.

⁴³ ό.π., Κεφαλληνναίου, 1995, σελ. 16 – 17.

⁴⁴ Δασκαλάκης Απόστολος, *Κείμενα – πηγαί της ιστορίας της ελληνικής επανάστασης*, том Α', Αθήνα, 1968, σελ. 330 – 331, το το ψήφισμα υπ. Αρ. 45 και σελ. 331 – 332 το διάταγμα υπ. Αρ. 46. Όπως αναφέρεται στο Κανάλης Αχιλλέας – Χαραλάμπους Δημήτρης, *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*, Εκδ. Έκφραση, Αθήνα, 1995, σελ. 15.

⁴⁵ ό.π., Κανάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 14 – 15.

⁴⁶ Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1998)*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2005, σελ.41.

θέμα των σχολικών εγχειριδίων. Σύμφωνα με το διάταγμα του 1836 τα σχολεία είναι υποχρεωμένα να χρησιμοποιούν αποκλειστικά και μόνο βιβλία των κρατικών εκδόσεων. Αυτή η νομοθετική ρύθμιση είχε ως αποτέλεσμα να θιγτούν πολλές επαγγελματικές κατηγορίες οι οποίες είχαν σχέση με την έκδοση βιβλίων. Έτσι λόγω των πολλών αντιδράσεων, η Κυβέρνηση κατήργησε αυτήν την ρύθμιση ξεκινώντας μία καινούρια περίοδο από το 1838 έως το 1882 κατά την οποία έχουμε τη διαμόρφωση μίας πολιτικής του ελεύθερου ανταγωνισμού, όσον αφορά τα σχολικά βιβλία, κατά την οποία ο εκπαιδευτικός καλείται να επιλέξει τα σχολικά εγχειρίδια που επιθυμεί μέσα από μία λίστα εγκεκριμένων σχολικών εγχειριδίων από το κράτος⁴⁷.

Την περίοδο από το 1882 έως το 1895 η κυβέρνηση του Τρικούπη διαμόρφωσε την πολιτική του ρυθμιστικού κρατικού παρεμβατισμού στο ζήτημα των σχολικών εγχειριδίων. Σύμφωνα με τον νόμο ΑΜΒ΄/1882 τρεις επιτροπές έχουν την ευθύνη της έγκρισης των κατάλληλων βιβλίων. Επίσης, ένα μόνο σχολικό βιβλίο θα χρησιμοποιείται για το κάθε μάθημα για τέσσερα χρόνια⁴⁸.

Από το 1885 έως το 1937 οι δύο πολιτικές που αφορούν το σχολικό εγχειρίδιο είναι: του ελεύθερου ανταγωνισμού και του ρυθμιστικού κρατικού παρεμβατισμού. Αυτές οι δύο πολιτικές εναλλάσσονται, με μικρές διαφοροποιήσεις, έως ότου νομοθετηθεί και επικρατήσει η πολιτική του κρατικού μονοπωλίου⁴⁹. Επίσης, Ένα ζήτημα που απασχόλησε έντονα και την συγγραφή των σχολικών εγχειριδίων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως και το 1976 ήταν το γλωσσικό ζήτημα. Δηλαδή αν στα σχολικά βιβλία θα χρησιμοποιούνταν η δημοτική γλώσσα ή η επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους η καθαρεύουσα⁵⁰.

Το 1937 ξεκινάει η περίοδος του κρατικού μονοπωλίου για το σχολικό εγχειρίδιο καθώς ιδρύεται με τον νόμο 952/1937 ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (ΟΕΣΒ). Σκοπός του ΟΕΣΒ ορίζεται η έκδοση και διάθεση των διδακτικών και βοηθητικών βιβλίων στους μαθητές σε όλες τις βαθμίδες τη εκπαίδευσης. Οι αρμοδιότητες που έχει πλέον ο ΟΕΣΒ αντικατοπτρίζει τη διάθεση της εκάστοτε

⁴⁷ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 15 – 31.

⁴⁸ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 32 – 40.

⁴⁹ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 40 – 81.

⁵⁰ Κοπιδάκης Μιχάλης, (Επιστημονική επιμέλεια) *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2010, σελ. 248 -269.

κυβέρνησης να ελέγχει τα ιδεολογικά μηνύματα των σχολικών εγχειριδίων⁵¹. Με τη μεταρρύθμιση του 1964 καθιερώνεται η δωρεάν εκπαίδευση για όλους τους μαθητές⁵². Ενώ με τον νόμο 3966/2011 καταργείται ο Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.) και δημιουργείται το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ» όπου μεταξύ των σκοπών του είναι η έκδοση διδακτικών βιβλίων και εντύπων καθώς και η δωρεάν διάθεσή τους στους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα αλλά και στις εκπαιδευτικές μονάδες του εξωτερικού⁵³.

2.3 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Το φθινόπωρο του 1974 ξεκίνησαν οι εργασίες για τη δημιουργία ενός τρίτομου Ανθολογίου, με τίτλο «ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ», για τους μαθητές του δημοτικού σχολείου, με σκοπό την καλλιέργεια της αγάπης για το βιβλίο, επί υπουργίας του Νικόλαου Δ. Λούρου. Ενώ επί υπουργίας Παναγιώτη Ζέπου έγινε η εκτύπωση του τρίτομου έργου⁵⁴. Ο κάθε τόμος του Ανθολογίου θα χρησιμοποιούνταν σε δύο τάξεις του δημοτικού σχολείου. Ο πρώτος τόμος, ο οποίος είναι αφιερωμένος στη μνήμη του Ζαχαρία Παπαντωνίου, προοριζόταν για την Α΄ και Β΄ τάξη, ο δεύτερος τόμος, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στη μνήμη του Γρηγόριου Ξενόπουλου, προοριζόταν για την Γ΄ και Δ΄ τάξη και ο τρίτος τόμος, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στη μνήμη της Πηνελόπης Δέλτα, προοριζόταν για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη.

Η επιτροπή σύνταξης των Ανθολογίων αποτελούνταν από: Επόπτες: Μιχ. Δ. Στασινόπουλος, Γιώργος Π. Σαββίδης. Μέλη: Αριστείδης Βουγιούκας, Αλέξης Δημαράς, Καλή Δοξιάδη, Γιώργος Ιωάννου, Λίνα Κάσδαγλη και Καλλιόπη Μουστάκα.

⁵¹ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 82 – 89.

⁵² ό.π., Μπουζάκης Σήφης, 2005, σελ. 115 – 126.

⁵³ Στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3966-2011.html> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

⁵⁴ Βλ. σχ. Χαραλαμπίδης Αγαθοκλής, *Το γλωσσικό πρότυπο. Η συνεχιζόμενη διαμάχη καθαρρεύουσας και δημοτικής αποτυπώθηκε στα μεταπολεμικά αναγνωστικά, «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»* ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ (αλφαβητάριο), Φεβρουαρίου 7, 1999, σελ. 26. Στο: <https://eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/ELED142/anagnwstika.pdf> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

Το α΄ μέρος του Ανθολογίου, για την Α΄ και Β΄ τάξη του δημοτικού σχολείου, αποτελείται από 246 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων, ένα σημείωμα της συντακτικής επιτροπής και 77 θέματα προς επεξεργασία. Από τα 77 θέματα τα ποιήματα είναι 30 (38,97%), τα πεζά κείμενα είναι 20 (25,97%), τα Δημοτικά είναι 14 (18,18%) και τα παραμύθια, οι μύθοι, οι μικρές ιστορίες είναι 13 (16,88%)⁵⁵.

Όπως σημειώνεται στο σημείωμα της Συντακτικής Επιτροπής «Έγινε προσπάθεια ώστε το Ανθολόγιο να είναι προσαρμοσμένο στις πνευματικές ανάγκες των παιδιών του Δημοτικού. Μέσα στους τόμους του δεν επιδιώκεται - και ούτε ήταν, άλλωστε, κατορθωτό - να δοθεί αντιπροσωπευτική εικόνα της Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας. Οι Νεοέλληνες συγγραφείς, ακόμα και οι καλύτεροι, που δεν διέθεταν κείμενα κατάλληλα για την παιδική ηλικία, δεν περιλαμβάνονται εδώ. Πάντως, η ευθύνη της τελικής επιλογής των κειμένων βαρύνει ολόκληρη την επιτροπή του Ανθολογίου⁵⁶».

Το β΄ μέρος του Ανθολογίου, για την Γ΄ και Δ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου, αποτελείται από 298 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων, ένα σημείωμα της συντακτικής επιτροπής και 103 θέματα προς επεξεργασία. Από τα 103 θέματα τα 45 είναι ποιήματα (43,68%), τα 25 είναι πεζά κείμενα (24,27%), τα Δημοτικά είναι 25 (24,27%) και 8 λαϊκά παραμύθια (7,78%)⁵⁷.

Στον πρόλογο του Ανθολογίου αναφέρεται ότι «Διαλεγμένα κομμάτια απ' το θησαυρό της Λογοτεχνίας, αυτό είναι το Ανθολόγιο που κρατάς στα χέρια σου. Άλλα από τα κομμάτια αυτά είναι πεζά, διηγήματα και παραμύθια, και άλλα έμμετρα, δηλαδή ποιήματα και τραγούδια' άλλα τα έγραψαν γνωστοί συγγραφείς και έχουν επάνω το όνομά τους, και άλλα τα έφτιαξαν άγνωστοι και ανώνυμοι άνθρωποι του λαού. Όλοι τους πάντως ήταν και οι ίδιοι κάποτε παιδιά, κι αυτά που ιστορούνε είτε τα έζησαν στα παιδικά τους χρόνια είτε τα στα παιδικά τους χρόνια είτε τα άκουσαν από τον παππού και τη γιαγιά τους. Εκείνο που τους ξεχωρίζει από τους άλλους ανθρώπους είναι ότι

⁵⁵ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος πρώτο*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003.

⁵⁶ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος πρώτο*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003, σελ. 239.

⁵⁷ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος δεύτερο*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003.

έχουν το χάρισμα της φαντασίας και την τέχνη να χρησιμοποιούν τη γλώσσα με ζωντανό και ευχάριστο τρόπο⁵⁸».

Το γ' μέρος του Ανθολογίου, για την Ε' και ΣΤ' τάξη του δημοτικού σχολείου, αποτελείται 325 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων, ένα σημείωμα της συντακτικής επιτροπής και 91 θέματα προς επεξεργασία. Από τα 91 θέματα τα πεζά κείμενα είναι 49 (53,84%), τα ποιήματα είναι 30 (32,99%), τα Δημοτικά είναι 10 (10,98%) και τα παραμύθια είναι 2 (2,19%). Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει το Λεξιλόγιο όπου μπορεί να ανατρέξει ο αναγνώστης προκειμένου να βρει την ερμηνεία που έχουν οι λέξεις μέσα στα κείμενα του βιβλίου⁵⁹.

Στον πρόλογο του βιβλίου η συντακτική επιτροπή απευθύνεται στους μαθητές αναφέροντας ότι *«Είστε πια μεγάλα παιδιά' πηγαίνετε στις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού, διαβάζετε βιβλία εξωσχολικά, ακούτε συζητήσεις των μεγαλύτερων σας, έχετε απορίες πολλές, θέλετε, ασφαλώς, να μαθαίνετε ολοένα και περισσότερα πράγματα. Τη δίψα σας αυτή, την απαίτησή σας για κάτι καινούργιο, που είναι συγχρόνως ειπωμένο ωραία και δυνατά, έρχεται να ικανοποιήσει το βιβλίο αυτό. Μαζί του θα κάνετε μια πρώτη γνωριμία με τη λογοτεχνία μας.*

Η γνωριμία αυτή θα σας δώσει μεγάλες χαρές. Θα σας δείξει με νέο τρόπο πολλά πράγματα και θα σας πλουτίσει ψυχικά. Θα σας κάνει ακόμα ν' αγαπήσετε περισσότερο τον τόπο μας και τους ανθρώπους του. Γιατί η καλή λογοτεχνία είναι πάντα ο καθρέφτης της ζωής και της ιστορίας ενός τόπου.

Τα κείμενα που βρίσκονται στο Ανθολόγιο είναι διαλεγμένα ειδικά για σας. Διαβάζοντάς τα θα ξαναθυμηθείτε και θα συνδέσετε μέσα σας διάφορα έθιμα, γιορτές και εκδηλώσεις απ' τη ζωή της πατρίδας μας, περιστατικά που συμβαίνουν στις μέρες μας ή ιστορίες, για παλιά και καινούργια πράγματα, που έχετε ακούσει απ' τους γονείς σας και τους δασκάλους σας.

⁵⁸ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος δεύτερο*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003, σελ. 11

⁵⁹ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος τρίτο*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003.

Μακάρι ν' αγαπήσετε βαθιά το βιβλίο αυτό. Κι αν διαβάζοντάς το δυναμώσει η όρεξή σας για το καλό βιβλίο και το διάβασμα, τότε το κέρδος θα είναι μεγάλο για όλους μας⁶⁰».

2.4 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η ενασχόληση με τα σχολικά εγχειρίδια ανάγεται στο φιλειρηνικό κίνημα του 19^{ου} αιώνα καθώς διαπιστώθηκαν, στα εθνικά βιβλία που μελετήθηκαν, ανακρίβειες, παραποιήσεις ιστορικών γεγονότων και μεροληψία των συγγραφέων εις βάρος γειτονικών λαών. Το 1899, στο Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού, για πρώτη φορά τέθηκε το θέμα της διεθνούς αναθεώρησης των σχολικών εγχειριδίων. Όμως, λόγω του αυξανόμενου εθνικισμού, οι προτάσεις δεν βρήκαν ανταπόκριση από τους πολιτικούς φορείς και την κοινωνία⁶¹.

Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου η *Κοινωνία των Εθνών* μέσω της Διεθνούς Επιτροπής Πνευματικής Συνεργασίας εξέδωσε το 1926 τη διακήρυξη «Casares» όπου δινόταν η δυνατότητα να συνεργαστούν οι Εθνικές Επιτροπές, σε περιορισμένη κλίμακα, έτσι ώστε να τροποποιηθούν η να εξαλειφθούν χωρία σχολικών εγχειριδίων τα οποία οδηγούν τους νέους σε λανθασμένες εντυπώσεις. Επίσης, προς την ίδια κατεύθυνση της αναθεώρησης των σχολικών εγχειριδίων, κινήθηκαν και άλλοι δεκατέσσερις διεθνείς οργανισμοί. Στο σχολικό μάθημα της Ιστορίας δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση. Όμως ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος σήμανε το τέλος της μελέτης των σχολικών βιβλίων αυτής της περιόδου⁶².

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η UNESCO έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα την αναθεώρηση των σχολικών εγχειριδίων συγκαλώντας συνέδρια, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης κινήθηκε προς την ίδια κατεύθυνση, εστιάζοντας κυρίως στα σχολικά βιβλία της Γεωγραφίας και της Ιστορίας⁶³.

⁶⁰ Βουγιούκα, Αρ., Δημαρά, Αλ., Δοξιάδη, Κ., Ιωάννου, Γ., Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ., Επόπτες: Στασινόπουλος Μ., Σαββίδης, Γ., *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού- Μέρος τρίτο*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 2003, σελ. 11.

⁶¹ ό.π., Μπονίδης Κυριάκος, 2004, σελ. 17.

⁶² ό.π., Μπονίδης Κυριάκος, 2004, σελ. 17.

⁶³ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 202.

Στην Ελλάδα μέχρι το 1980 τα σχολικά εγχειρίδια δεν αποτελούσαν αντικείμενο συζήτησης στο ευρύ κοινό. Ενώ οι σχετικές ελληνικές έρευνες μεταφέρουν, τις περισσότερες φορές, τις τάσεις μελέτης και έρευνας των σχολικών εγχειριδίων που έχουν παρατηρηθεί σε άλλα κράτη. Στην περίοδο μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου οι μελέτες εστιάζουν κυρίως στην κοινωνικοπολιτική λειτουργία των σχολικών εγχειριδίων και αφορούν κυρίως τα βιβλία της Πολιτικής Αγωγής και της Ιστορίας⁶⁴.

Η πρώτη χρονολογικά εργασία είναι της Άννας Φραγκουδάκη το 1978, η οποία έδωσε το θεωρητικό μοντέλο εργασίας και ερμηνείας για τις μελλοντικές έρευνες πάνω στο αντικείμενο. Στην εργασία της κατέγραψε τις αξίες που περιέχονται στα Αναγνωστικά του δημοτικού την περίοδο 1954 – 1974 και στα συμπεράσματα της αναφέρει πώς τα πρότυπα που προβάλλονται στους μαθητές είναι τερατώδη καθώς επιδιώκουν τη διαμόρφωση ενός ανθρώπου υποταγμένου, μοιρολάτρη, πειθήνιου, δεισιδαίμονα, θρησκώληπτου, χωρίς κριτική σκέψη ο οποίος αποδέχεται την εκάστοτε πολιτική εξουσία άκριτα⁶⁵.

Η Μυρτώ Γεωργίου – Νίλσεν το 1980 στην εργασία της διερεύνησε πώς προβάλλεται η εικόνα της οικογένειας στα Αναγνωστικά του δημοτικού. Στην ανάλυση της χρησιμοποίησε έξι παλαιά Αναγνωστικά του 1954 και τέσσερα νεότερα Αναγνωστικά του 1979. Στα συμπεράσματα της διαπίστωσε ότι αγνοείται το παρόν στο σχολείο με συνέπεια να υπάρχει χάσμα ανάμεσα στη ζωή και στο σχολείο. Επιπλέον, στα νεότερα Αναγνωστικά ενώ υπάρχουν θετικές αλλαγές στο σύνολο τους είναι απογοητευτικά καθώς κάτω από μία επίφαση αλλαγής παραμένουν ουσιαστικά αμετάλλακτα⁶⁶.

Η Δήμητρα Μακρυνιώτη το 1986 μελέτησε, στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος του Ιδρύματος Ερευνών για το Παιδί, μέσα από τα Αναγνωστικά της περιόδου 1834 – 1919 την παιδική ηλικία. Στην έρευνα της εξετάζει τις

⁶⁴ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 204.

⁶⁵ Φραγκουδάκη Άννα, *Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1979.

⁶⁶ Γεωργίου – Νίλσεν Μυρτώ, *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του Δημοτικού*, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1980.

διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους, την φιλανθρωπία, την υγεία και την φιλοπατρία⁶⁷.

Η Αλεξάνδρα Φρειδερίκου το 1995 διερεύνησε τις αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του δημοτικού σχολείου. Στην ανάλυση της χρησιμοποίησε δεκατέσσερα τεύχη της γλωσσικής διδασκαλίας των τεσσάρων πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου τα οποία ήταν σε χρήση εκείνη την περίοδο στο δημοτικό σχολείο. Στα συμπεράσματα της διαπίστωσε ότι θα πρέπει τα σχολικά εγχειρίδια να ξεφύγουν από την ιδεολογία των παλαιότερων σχολικών εγχειριδίων και να παρουσιάζουν στους μαθητές την κοινωνική πραγματικότητα παρέχοντάς τους ταυτόχρονα αναπαραστάσεις οι οποίες θα καταργούν τα στεγανά των ρόλων. Τέλος, τα εν χρήσει σχολικά εγχειρίδια της περιόδου αποτελούν, πλέον, μέρος της παράδοσης και έχουν πάρει μέρος στο ιδεολογικό πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας και για τον λόγο αυτό χρειάζονται ανανέωση⁶⁸.

Ο Νικόλαος Άχλης στη διδακτορική του διατριβή που κατέθεσε το 1996, διερεύνησε τις αξίες των αναγνωστικών βιβλίων του δημοτικού σχολείου την περίοδο 1954 – 1994. Στα συμπεράσματά του καταγράφονται ποιοτικές και ποσοτικές μεταβολές στις εξεταζόμενες χρονικές περιόδους οι οποίες οφείλονται στις εκπαιδευτικές αλλαγές που κάνει η εκάστοτε κυβέρνηση καθώς οι αλλαγές στα περιεχόμενα των εγχειριδίων αντανακλούν το ιδεολογικοπολιτικό στίγμα των περιόδων που γράφτηκαν και χρησιμοποιήθηκαν. Επίσης, διαπιστώνει ότι η εκπαίδευση στην Ελλάδα παραμένει εξαρτημένη από την πολιτική εξουσία όπως και η συγγραφή των σχολικών εγχειριδίων όπου διατηρείται το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου. Τέλος, όσον αφορά τις αξίες που εμπεριέχονται στα σχολικά εγχειρίδια διαπιστώνει ότι στις τρεις περιόδους που μελετώνται υπάρχουν διαφοροποιήσεις στο σύστημα αξιών, όμως δεν καταγράφεται σε μεγάλη κλίμακα προσθαφαίρεση αξιών. Κάποιες αξίες όπως η πατρίδα, η οικογένεια, η παράδοση, η φύση παραμένουν σταθερές σε όλα τα σχολικά εγχειρίδια της εξεταζόμενης περιόδου. Για αυτό τον

⁶⁷ ό.π., Καψάλης – Χαραλάμπους, 1995, σελ. 207.

⁶⁸ Φρειδερίκου Αλεξάνδρα, *Η Τζένη πίσω από το τζάμι. Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του Δημοτικού Σχολείου*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1995.

λόγο θεωρεί ότι οι αξίες που αντέχουν στον χρόνο αποτελούν πολιτιστικές σταθερές της ελληνικής κοινωνίας⁶⁹.

Ο Χρίστος Σιλιγάρης στη διδακτορική του διατριβή που κατέθεσε το 2001 διερεύνησε τις αξίες, τους θεσμούς καθώς και τα πρότυπα συμπεριφοράς που εμπεριέχονται στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και προβάλλονται μέσα από τα αναγνωστικά κείμενα. Στα συμπεράσματά του αναφέρεται ότι σε σχέση με τα ποσοτικά δεδομένα η συχνότητα των τιμών κατανομής είναι ακανόνιστη και άνιση. Ενώ οι θεσμοί, οι αξίες καθώς και τα πρότυπα συμπεριφοράς δεν εμφανίζουν σταθερή περιοδικότητα από τάξη σε τάξη⁷⁰.

Η Ζαχαρούλα Ταβουλάρη στη διδακτορική της διατριβή που κατέθεσε το 2012 διερεύνησε τις αξίες που εμπεριέχονται στο μάθημα της Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο. Στα συμπεράσματά της διαπιστώνει ότι διακρίνονται έξι επιμέρους κατηγορίες αξιών οι οποίες είναι οι εξής: γνωστικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, οικολογικές και ανθρωπιστικές. Επιπλέον, διαπιστώνει πως η διάχυση των αξιών δεν είναι ισότιμη στο ερευνητικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση⁷¹.

Από την ανωτέρω σύντομη επισκόπηση των σημαντικότερων εργασιών που έχουν εκπονηθεί, συνάγεται το συμπέρασμα ότι έχουν γίνει αρκετές αξιόλογες έρευνες στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια που αφορούν τις οικογενειακές σχέσεις είτε άμεσα είτε έμμεσα. Παρόλα αυτά, η περαιτέρω μελέτη και αποτύπωση του θεσμού της οικογένειας, μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, κρίνεται ως απαραίτητη, διότι αποτελεί ένα μεταβαλλόμενο πεδίο το οποίο έχει ακόμα πολλές πτυχές προς διερεύνηση καθώς η εποχή και η κοινωνία αλλάζουν και εξελίσσονται με συνέπεια να επηρεάζεται άμεσα η μορφή και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.

⁶⁹ Αχλīs Νικόλαος, *Οι αξίες στα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου 1954 – 1994*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη, 1996. Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/10605#page/1/mode/2up> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

⁷⁰ Σιλιγάρης Χρίστος, *Κοινωνικοποίηση στο σχολείο: Θεσμοί, αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς στα σχολικά εγχειρίδια Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Φιλοσοφική Σχολή, Θεσσαλονίκη, 2001. Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17940#page/1/mode/2up> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

⁷¹ Ταβουλάρη Ζαχαρούλα, *Η διερεύνηση των Αξιών στο μάθημα της Γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, 2012. Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/30682#page/1/mode/2up> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΡΕΥΝΑ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Οικογένεια ονομάζεται η ομάδα ανθρώπων οι οποίοι συνδέονται με δεσμούς αίματος και κατοικούν τις περισσότερες φορές στο ίδιο σπίτι. Διαχρονικά η οικογένεια αποτελεί έναν από τους βασικότερους θεσμούς της ανθρώπινης κοινωνίας στο πλαίσιο της οποίας διαμορφώνονται ποικίλες διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της. Ο θεσμός της οικογένειας, ο οποίος είναι πανάρχαιος, αποτέλεσε σταθμό στην ανθρώπινη ιστορία καθώς πήρε το πρώτο σχήμα της κοινωνικής ζωής. Η οικογένεια στην Ελλάδα έχει σχηματιστεί επάνω στο μονογαμικό θεσμό, ενώ προέρχεται συγχρόνως από μία μακραίωνη πατριαρχική παράδοση η οποία συνδέεται με την ανδροκρατική αντίληψη που δεν έχει ολότελα ατονήσει στην εποχή μας⁷². Η οικογένεια είναι ένας σημαντικός κοινωνικός θεσμός. Αυτό σημαίνει ότι η οικογένεια θεωρείται το θεμέλιο στην οργάνωση των ανθρώπινων κοινωνιών και γι' αυτό προστατεύεται από νόμους. Στο Σύνταγμα της Ελλάδας, στο άρθρο 21, παράγραφος 1, η οικογένεια θεωρείται «*θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής των Έθνους*» και τελεί «*υπό την προστασία του Κράτους*»⁷³. Αλλά και στη Σύμβαση (συμφωνία) που υπέγραψαν οι χώρες-μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για τα Δικαιώματα του Παιδιού το 1990 και αποτελεί νόμο του Ελληνικού Κράτους από το 1992, αναφέρεται ότι «*Έχοντας πεισθεί ότι η οικογένεια είναι η θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας... για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών, πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα*»⁷⁴.

Η δομή της παραδοσιακής οικογένειας, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές, διατηρήθηκε περισσότερο χρόνο και με συνοχή. Όμως η μετανάστευση, η αστυφιλία, η επαγγελματική ενασχόληση των γυναικών, η υπογεννητικότητα καθώς και η τοποθέτηση των παιδιών σε άλλη κοινωνική κατηγορία, διότι τα παιδιά δεν είναι πλέον οικονομικό ενεργητικό αλλά ενεργητικό παθητικό, έχει φέρει τεράστιες

⁷² Μερακλής Μιχάλης, *Ελληνική Λαογραφία, Τόμος Α', Κοινωνική Συγκρότηση*, Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1984, σελ. 47.

⁷³ Στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-21/> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

⁷⁴ Στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phek-192-a-2-12-1992.html> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

αλλαγές στη δομή, τη λειτουργία και την οργάνωση της οικογένειας. Έτσι, παρατηρούμε τον μετασχηματισμό που έχει επέλθει στα οικογενειακά σχήματα με την αντικατάσταση της πατριαρχικής οικογένειας από την πυρηνική οικογένεια⁷⁵.

Ο θεσμός της οικογένειας εμφανίζεται σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες από τα πανάρχαια χρόνια και οι βασικοί στόχοι του είναι:

α) η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, δηλαδή η γέννηση και ανατροφή απογόνων, ώστε να διατηρούνται και να αναπτύσσονται οι ανθρώπινες κοινωνίες

β) η αγωγή, η εκπαίδευση και η κοινωνικοποίηση των ατόμων, δηλαδή η προετοιμασία των νέων, ώστε να ενταχθούν με ομαλό τρόπο στην κοινωνία και να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τη ζωή τους ως υπεύθυνα άτομα και ως υπεύθυνοι πολίτες.

γ) η αμοιβαία προστασία και υποστήριξη των μελών της, που πηγάζουν από την αγάπη και τη στοργή που τα συνδέει.

Οι άνθρωποι ζούμε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μας ή και ολόκληρη τη ζωή μας μέσα σε μια οικογένεια. Η οικογένεια φροντίζει για την ανατροφή των παιδιών, ικανοποιώντας τις φυσιολογικές τους ανάγκες. Ταυτόχρονα, μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον όταν κυριαρχούν η αγάπη, ο σεβασμός και η κατανόηση, τα άτομα ωριμάζουν πνευματικά και ψυχικά και αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους. Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο πρώτα μέσα από την οικογένεια. Η οικογένεια μας διαπαιδαγωγεί και μας βοηθά να αποκτήσουμε αξίες και αρχές, μας διδάσκει να αναλαμβάνουμε ευθύνες, πρωτοβουλίες κ.λπ.

Μέσα στην οικογένεια διαμορφώνουμε τις θρησκευτικές μας πεποιθήσεις και μαθαίνουμε ότι είμαστε πολιτικά όντα, δηλαδή πλασμένοι να ζούμε σε οργανωμένες κοινωνίες. Έτσι, μεγαλώνοντας μπορούμε να συμμετέχουμε σε μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι το σχολείο, ο χώρος εργασίας, η εκκλησία κ.λπ.

⁷⁵ Μυριζάκης Ιωάννης, *Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τευχ. 42, 1981 σελ. 204. Στο: [file:///C:/Users/Vasilis/Downloads/7042-12501-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vasilis/Downloads/7042-12501-1-PB%20(1).pdf) (προσπελάστηκε 22/08/2020) Και Στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-moni-aksia-poy-antekse-ston-xrono/> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

Όσον αφορά τον καταμερισμό των οικογενειακών ρόλων έχει διαπιστωθεί ότι οι ρόλοι παραμένουν παραδοσιακοί και στερεότυποι πάρα την άμβλυνση που υπάρχει σε σχέση με το παρελθόν. Με την επαγγελματική ενασχόληση των γυναικών ο σύζυγος συμμετέχει στην ανατροφή των παιδιών καθώς και στις δουλειές του νοικοκυριού όμως την κύρια ευθύνη την έχει η γυναίκα. Ο πατέρας, τις περισσότερες φορές, ήταν το πρόσωπο το οποίο καθόριζε κοινωνικά την οικογένεια και ο ρόλος του στην κοινωνία συνδεόταν με την εξασφάλιση των πόρων της ζωής της, έτσι με αυτόν τον τρόπο περιόριζε τη συμμετοχή του στο νοικοκυριό⁷⁶. Όμως οι νέες συνθήκες ζωής που έχουν διαμορφωθεί έχουν διαφοροποιήσει τους ρόλους των μελών της οικογένειας καθώς ο πατέρας συμμετέχει πιο ενεργά στην ανατροφή των παιδιών γεγονός που ενισχύει τις σχέσεις της οικογένειας.

Η οικογένεια είναι μια οικονομική μονάδα. Για να μπορέσει να αποκτήσει τα αγαθά και να ικανοποιήσει τις ανάγκες της, τα μέλη της εργάζονται, συμβάλλοντας έτσι στην παραγωγή των αγαθών. Η οικονομική συμπεριφορά της οικογένειας – του νοικοκυριού επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Είναι γεγονός ότι η οικογένεια σήμερα δοκιμάζεται. Όμως, η Πολιτεία, αναγνωρίζοντας την κοινωνική σημασία της οικογένειας, παίρνει μέτρα για την προστασία και τη στήριξη αυτού του θεσμού αλλά και άλλων που συνδέονται με αυτή, όπως ο γάμος, η μητρότητα, η παιδική ηλικία κ.λπ.

Ανεξάρτητα από τη μορφή της (πυρηνική, μονογονεϊκή, θετή, πολύτεκνη κ.ά.), κύρια φροντίδα της οικογένειας είναι τα παιδιά. Η κοινωνία μοιράζεται με την οικογένεια την ευθύνη της ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών και στα ίδια τα παιδιά εμπιστεύεται το μέλλον της

Στην παραδοσιακή οικογένεια, στην οποία το κύρος των μελών της καθορίζεται από το φύλο, ο ρόλος του παππού είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς θεωρείται πρόσωπο με εξουσίες του οποίου η παρουσία επηρεάζει τη ζωή της οικογένειας. Ενώ, όταν αυτός ο κοινωνικός ρόλος τελειώσει με τη συνταξιοδότηση τις περισσότερες φορές έρχεται η μοναξιά. Από την άλλη πλευρά, ο ρόλος της γιαγιάς είναι δίπλα στα

⁷⁶ Κατάκη Χάρης, *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1994, σελ. 167-168.

παιδιά της πολύ χρόνο και προσφέρει έως τα βαθιά της γεράματα⁷⁷. Στις αστικές περιοχές, στις οποίες υπερέχει η οικογενειακή δομή πυρηνικού τύπου, ισχύει στην αγορά εργασίας η σιωπηρή συμφωνία η οποία καθιερώνει μία σχέση εξάρτησης μεταξύ της διαθεσιμότητας της νεαρής μητέρας και της ανάληψης της ευθύνης των παιδιών από τη γιαγιά και τον παππού⁷⁸.

3.2 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτυπώσει την εικόνα της οικογένειας όπως αυτή προβάλλεται μέσα από την ανάλυση των διαπροσωπικών σχέσεων των μελών της οικογένειας. Η εργασία επικεντρώνεται στα περιεχόμενα των σχολικών εγχειριδίων «*Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων*» του δημοτικού σχολείου τα οποία κυκλοφόρησαν το σχολικό έτος 2006 – 2007.

Ως υπόθεση εργασίας ορίζεται ότι εφόσον όλα τα κείμενα λειτουργούν ως φορείς ιδεολογιών και αποτελούν βασικό μέσο για τη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων εκ μέρους των μαθητών, δύναται να προβάλλουν και να φέρουν σε επαφή τον μαθητή με την αξία της οικογένειας καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της.

Από την παραπάνω υπόθεση εργασίας διατυπώθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- *Με τη συχνότητα συναντάται ο θεσμός της οικογένειας στα περιεχόμενα των Ανθολογιών;*
- *Ποιες μορφές οικογένειας προβάλλονται στα Ανθολόγια;*
- *Ποιο πρότυπο οικογένειας προβάλλεται στα Ανθολόγια;*
- *Ποια διαπροσωπική σχέση, μεταξύ των μελών της οικογένειας, συναντάται συχνότερα;*

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας θα αναλύσουμε τα θέματα που αποτυπώνουν τον θεσμό της οικογένειας είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο. Η έρευνα αποτελεί ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων των Ανθολογιών Λογοτεχνικών Κειμένων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

⁷⁷ ό.π., Κατάκη Χάρης, 1994, σελ. 167.

⁷⁸ ό.π., Γεωργίου – Νίλσεν, 1980, σελ. 207.

- Τσιλιμένη Τασούλα, Γραικός Νικόλαος, Καίσαρης Λεωνίδα, Καπλάνογλου Μάνια. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α΄ και Β΄ Δημοτικού, *Το δελφίνι*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2017.
- Κατσίκη – Γκίβαλου Άντα, Παπαδάτος Γιάννης, Πάτσιου Βίκυ, Πολίτης Δημήτρης, Πυλαρινός Θεοδόσης. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού, *Στο σκολεϊό του κόσμου*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2018.
- Κατσίκη – Γκίβαλου Άντα, Καλογήρου Τζίνα, Παπαδάτος Γιάννης, Πρωτονοταρίου Στέλλα, Πυλαρινός Θεοδόσης. Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού, *Με λογισμό και μ΄ όνειρο*. ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Αθήνα, 2016.

Η επιλογή των ανωτέρω σχολικών εγχειριδίων έγινε διότι η Λογοτεχνία, η οποία διδάσκεται στο πλαίσιο του μαθήματος της Γλώσσας, συγκαταλέγεται ανάμεσα στα φρονηματιστικά μαθήματα τα οποία μπορούν να καλλιεργούν στερεότυπα, στάσεις και προκαταλήψεις για την εικόνα του άλλου⁷⁹. Επίσης, τα Ανθολόγια διδάσκονται σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου.

3.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την παρούσα εργασία είναι η μέθοδος της ανάλυσης του περιεχομένου (content analysis). Η χρησιμοποίηση της ανάλυσης του περιεχομένου υπαγορεύτηκε από το ίδιο το υλικό της έρευνας, δηλαδή από τα βιβλία, διότι αποτελούν μέσα επικοινωνίας τα οποία προσφέρονται για ανάλυση⁸⁰.

Η μέθοδος της ανάλυσης του περιεχομένου⁸¹ ξεκίνησε να εφαρμόζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η μέθοδος αυτή είναι ένα σύνολο τεχνικών που χρησιμοποιούνται στις κοινωνικές επιστήμες με σκοπό την αναζήτηση και την επισήμανση των μηνυμάτων, θεμάτων ή νοημάτων που εμπεριέχονται σε διάφορα μέσα επικοινωνίας, όπως είναι τα γραπτά κείμενα, ο προφορικός λόγος κ.α. Η μέθοδος, της ανάλυσης του

⁷⁹ ό.π., Μπονίδης, 2004, σελ. 101.

⁸⁰ Βάμβουκας Μιχάλης, *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*, Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα, 1991, σελ. 263-281.

⁸¹ Φίλιας Βασίλης, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1993, σελ. 194-212,

περιεχομένου, θέτει ερωτήματα στο κείμενο με σκοπό να ερευνηθεί η συχνότητα των πληροφοριών που περιέχει καθώς και η ανεύρεση των λανθανόντων μηνυμάτων και πληροφοριών, τα οποία δεν ανιχνεύονται στην πρώτη επαφή με το εξεταζόμενο θέμα. Είναι δηλαδή μια αποσύνθεση και ανασύνθεση της νοηματικής δομής του θέματος⁸².

Η ανάλυση του περιεχομένου περιλαμβάνει δύο μορφές. Η μία μορφή είναι η ποσοτική ανάλυση, σύμφωνα με την οποία η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με αριθμούς και η εξαγωγή των συμπερασμάτων στηρίζεται στην εκατοστιαία συχνότητα, στην οποία τα διάφορα νοήματα, θέματα ή μηνύματα επισημαίνονται στο υλικό⁸³. Η άλλη μορφή ανάλυσης είναι η ποιοτική, στην οποία η παρουσίαση των δεδομένων γίνεται με ποσοτικές εκφράσεις ή όρους: π.χ. «συχνά», «συνήθως», «σπάνια» κ.ά. Για αυτήν την ερευνητική μέθοδο κύρια προϋπόθεση είναι ο καθορισμός του συστήματος των κατηγοριών που διαδραματίζει βασικό ρόλο για την ανάλυσή του⁸⁴.

Απαραίτητη προϋπόθεση, για την ερευνητική μέθοδο, είναι ο σαφής προσδιορισμός του *συστήματος κατηγοριών* ο οποίος έχει καταλυτικό ρόλο στην ανάλυση του υλικού. Οι κατηγορίες του περιεχομένου χρειάζεται να είναι εξαντλητικές, δηλαδή όλα όσα έχουν σχέση με τον βασικό στόχο της έρευνας να μπορούν να ταξινομηθούν σε μία από τις εξής κατηγορίες:

- *Ανεξάρτητες*, δηλαδή η ένταξη ενός ευρήματος σε μία κατηγορία να μην μπορεί να επηρεάζει την ταξινόμηση και των υπόλοιπων ευρημάτων
- *Αλληλοαποκλειόμενες*, δηλαδή το κάθε θέμα να μην καταγράφεται σε περισσότερες από μία κατηγορία⁸⁵.

Επίσης, μια βασική παράμετρος για την εφαρμογή της ανάλυσης του περιεχομένου είναι ο προσδιορισμός της *μονάδας ταξινόμησης*. Η μονάδα ταξινόμησης είναι το

⁸² Διακογεωργίου Αρχοντούλα *Από την Πατριδογνωσία στη Μελέτη του Περιβάλλοντος, Ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων «Εμείς και ο κόσμος» των τάξεων Α' - Β - Γ' - Δ' του δημοτικού σχολείου*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Ρόδος, 1999. Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11978#page/104/mode/2up> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

⁸³ Berelson Bernard, *Content Analysis in Communication Research*, University Press, New York, 1952, p. 18.

⁸⁴ ό.π., Βάμβουκας, 1991, σελ. 269.

⁸⁵ ό.π., Βάμβουκας, 1991, σελ. 273 – 275.

τμήμα του περιεχομένου που τοποθετείται σε μία συγκεκριμένη κατηγορία ανάλογα με τους σκοπούς της διεξαγόμενης έρευνας⁸⁶.

Ως μονάδα ταξινόμησης επιλέχθηκε η *νοηματική ενότητα*, η οποία περιλαμβάνεται σε κάθε μία από τις επιμέρους ενότητες του προγράμματος των εγχειριδίων των Ανθολογίων. Το τμήμα του υλικού που αναλύθηκε και στο οποίο αναζητήθηκαν τα νοήματα και μηνύματα του περιεχομένου του μαθήματος, ήταν το *θέμα επεξεργασίας* το οποίο αποτελεί υποσύνολο των ενοτήτων και είναι αντικείμενο διδακτικής αντιμετώπισης σε ένα δίωρο διδακτικό.

3.4 ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΣΧΕΣΩΝ

Από την ανάλυση του περιεχομένου των 214 θεμάτων επεξεργασίας του βασικού προγράμματος που είναι καταχωρημένα ως διδακτικά αντικείμενα στα τρία τεύχη των Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων προέκυψαν πέντε επιμέρους κατηγορίες των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Η πρώτη κατηγορία που προέκυψε, βάσει των δεδομένων που αναλύθηκαν από τα Ανθολόγια Λογοτεχνικών κειμένων, είναι «*Σχέσεις μητέρας και παιδιού*». Σε αυτήν την κατηγορία συμπεριλήφθηκαν οι αναφορές από τα λογοτεχνικά κείμενα οι οποίες σχετίζονται με τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ μητέρας και παιδιών

Η δεύτερη κατηγορία που προέκυψε κατά την ανάλυση των δεδομένων είναι «*Σχέσεις γονέων και παιδιών*». Στην κατηγορία αυτή καταχωρήθηκαν οι αναφορές από τα λογοτεχνικά κείμενα που σχετίζονται με τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των δύο γονιών (μητέρας και πατέρα) και των παιδιών.

Η τρίτη κατηγορία που διαμορφώθηκε κατά τη διαδικασία ανάλυσης του υλικού είναι «*Σχέσεις πατέρα και παιδιών*». Στην κατηγορία αυτή συμπεριλήφθηκαν οι αναφορές από τα λογοτεχνικά κείμενα, στις οποίες κυρίαρχο στοιχείο είναι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ πατέρα και παιδιού.

Η τέταρτη κατηγορία που σχηματίστηκε είναι «*Σχέσεις παππούδων - γιαγιάδων με τα εγγόνια τους*». Στην κατηγορία αυτή καταχωρήθηκαν οι αναφορές από τα

⁸⁶ ό.π., Φίλιας, 1993, σελ. 206.

λογοτεχνικά κείμενα που σχετίζονται με τις σχέσεις που αναπτύσσονται είτε μεταξύ της γιαγιάς και των εγγονών, είτε μεταξύ του παππού και των εγγονών. Η πέμπτη και τελευταία κατηγορία που προέκυψε βάσει των δεδομένων που αναλύθηκαν είναι «Σχέσεις αδερφών». Στην κατηγορία αυτή συμπεριλήφθηκαν οι αναφορές από τα λογοτεχνικά κείμενα στις οποίες κυρίαρχο στοιχείο είναι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των αδερφών.

Ορισμένα κείμενα μπορεί να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε παραπάνω από μία κατηγορίες. Για τον λόγο αυτό τα κείμενα θα τοποθετούνται στην κατηγορία στην οποία είναι πιο έντονη η αναφορά.

Β΄ ΜΕΡΟΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Α΄- Β΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Το πρώτο τεύχος του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων για τις Α΄ και Β΄ τάξεις του δημοτικού σχολείου έχει τίτλο «*Το δελφίνι*» και προέρχεται από το ομότιτλο ποίημα του Βασίλη Αναγνωστόπουλου. Η συγγραφή του βιβλίου ολοκληρώθηκε το 2006⁸⁷. Ως ανάδοχος συγγραφέας ανέλαβαν οι εκδόσεις «Πατάκη». Στη Συγγραφική ομάδα ανήκουν: Τασούλα Τσιλιμένη, Νικόλαος Γραικός, Λεωνίδας Καίσαρης και Μάνια Καπλάνογλου, ενώ την εικονογράφηση έκανε η Βασιλική Λαμπίτση⁸⁸.

Το πρώτο τεύχος αποτελείται από 169 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων και ένα εισαγωγικό σημείωμα της συγγραφικής ομάδας. Το Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*» είναι δομημένο σε επιμέρους ενότητες που περιλαμβάνουν πεζά κείμενα, ποιήματα και τις δραστηριότητες. Στο τέλος του βιβλίου βρίσκεται η μικρή βιβλιοθήκη, η οποία δίνει πληροφορίες για άλλα λογοτεχνικά βιβλία τα οποία σχετίζονται με τις θεματικές ενότητες του βιβλίου, οι βιβλιογραφικές / μουσικές πληροφορίες – εικόνες, οι οποίες μας πληροφορούν για το υλικό που χρησιμοποιήθηκε στο βιβλίο. Τέλος, δίνονται λύσεις και απαντήσεις στις δραστηριότητες και στα αινίγματα που περιέχονται στο τεύχος⁸⁹.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Κατανομή θεμάτων στο Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*»

Α/Α	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΑΝ1 ⁹⁰	ΑΝ1
1	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	12,9%	8
2	ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ	8,1%	5
3	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ	8,1%	5
4	ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ	11,3%	7
5	ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΦΥΣΗ	17,7%	11
6	ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ	6,4%	4

⁸⁷ Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία.

⁸⁸ Τσιλιμένη Τασούλα, Γραικός Νικόλαος, Καίσαρης Λεωνίδας, Καπλάνογλου Μάνια. (*Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων* για την Α΄ – Β΄ Δημοτικού «*Το δελφίνι*»). Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος, Αθήνα, 2017, σελ. 2.

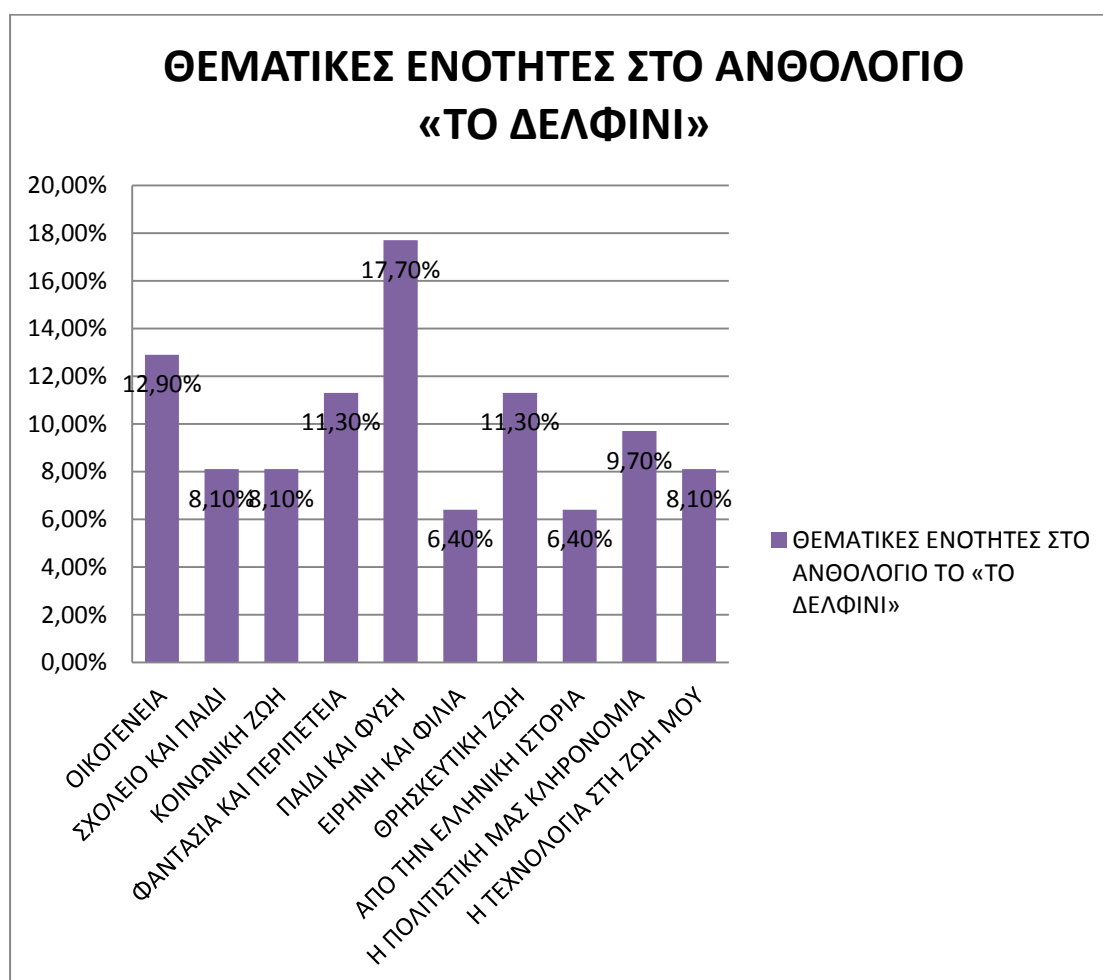
⁸⁹ ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017. (όπου «Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο» αναφερόμαστε στο Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*»)

⁹⁰ ΑΝ1 = Ανθολόγιο για την Α΄ και Β΄ τάξη «*Το δελφίνι*».

7	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ	11,3%	7
8	ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	6,4%	4
9	Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	9,7%	6
10	Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΟΥ	8,1%	5
	ΣΥΝΟΛΟ	100%	62

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, α' τεύχος*

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Ποσοστιαία αναλογία θεμάτων στο Ανθολόγιο «Το δελφίνι»

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, α' τεύχος*

Όπως φαίνεται από τον ανωτέρω πίνακα το Ανθολόγιο, της Α' και Β' τάξης, «Το δελφίνι» συντίθεται από 10 θεματικές ενότητες. Η θεματική ενότητα «Οικογένεια» προσεγγίζεται με 8 θέματα (12,9%), η ενότητα «Σχολείο και παιδιά» με 5 θέματα (8,1%), η ενότητα «Κοινωνική ζωή» με 5 θέματα (8,1%), η ενότητα «Φαντασία και

περιπέτεια» με 7 θέματα (11,3%), η ενότητα «Παιδί και φύση» με 11 θέματα (17,7%), η ενότητα «Ειρήνη και φιλία» με 4 θέματα (6,4%), η ενότητα «Θρησκευτική ζωή» με 7 θέματα (11,3%), η ενότητα «Από την ελληνική ιστορία» με 4 θέματα (6,4%), η ενότητα «Η πολιτιστική μας κληρονομιά» με 6 θέματα (9,7%) και η ενότητα «Η τεχνολογία στη ζωή μου» με 5 θέματα (8,1%).

Αξίζει να αναφερθεί ότι από τα 62 προς επεξεργασία κείμενα, τα 53 (85,5%) είναι Ελλήνων συγγραφέων (περιλαμβάνονται ποιήματα, πεζά, μύθοι) και τα υπόλοιπα 9 (14,5%) είναι ξένων συγγραφέων.

4.1: ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

Στο Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*» περιλαμβάνονται 62 θέματα προς επεξεργασία εκ των οποίων 8 αναφέρονται άμεσα στον θεσμό της οικογένειας ενώ 21 αναφέρονται έμμεσα στον θεσμό της οικογένειας.

Η θεματική ενότητα «*Οικογένεια*» εισάγεται με τους στίχους του Γιάννη Ρίτσου:

Κάτω από τα τριανταφυλλένια πέλματά σου

δυο καρδιές –

η καρδιά της μητέρας

η καρδιά του πατέρα.

Πάτα γερά.

Δε θα πέσεις.

και συνοδεύεται από τον πίνακα του Γεωργίου Σικελιώτη «*Οικογένεια*»⁹¹. Περιλαμβάνει 8 θέματα για επεξεργασία, με άμεση αναφορά στην οικογένεια, εκ των

⁹¹ ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017, σελ.11.

οποίων τα τρία είναι ποιήματα, τα τρία είναι πεζά, το ένα δημοτικό (νανουρίσματα και ταχαρίσματα) και ένα λαϊκός μύθος⁹².

1. *Η γελαστή οικογένεια*, Μαρία Γουμενοπούλου. (ποίημα: γονείς – παιδιά).
2. *Η κουκουβάγια και η πέρδικα*. (λαϊκός μύθος: μητέρα – παιδιά).
3. *Ποιος διευθύνει*, Τζιάνι Ροντάρι. (πεζό: γονείς – παιδιά).
4. *Νανουρίσματα και ταχαρίσματα*. (δημοτικό: μητέρα – παιδιά).
5. *Η Αρετούσα*, Βιτσέντζος Κορνάρος. (ποίημα: πατέρας – παιδιά).
6. *Θα σ' αγαπώ ό,τι κι αν γίνει*, Ντέμπι Γκλιόρι. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
7. *Ο παππούλης*, Βσίλης Ρώτας. (ποίημα: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
8. *Η κλώσα*, Χρυσούλα Χατζηγιαννιού. (πεζό: μητέρα – παιδιά).

Στις διαπροσωπικές σχέσεις, των κειμένων που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, μεταξύ των μελών της υπερισχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ της μητέρας και του παιδιού.

Η μητρική αγάπη και φροντίδα εκδηλώνεται στο κείμενο «Θα σ' αγαπώ ό,τι κι αν γίνει», όταν ο Μικρός ζητά επιβεβαίωση από τη μαμά του και εκείνη του απαντά «*Κοίτα. Μικρέ, τ' αστεράκια πώς λάμπουνε στον ουρανό. Ξέρεις πως πολλά απ' αυτά έχουν πεθάνει εδώ και χρόνια πια; Τα βλέπεις όμως πώς φωτίζουν ακόμα στον ουρανό; Η αγάπη είναι σαν τ' αστέρια: ποτέ δεν πεθαίνει και πάντα φωτίζει*⁹³». Ενώ η προστασία που παρέχει η μητέρα στο παιδί φανερώνεται έντονα στο κείμενο «Η κλώσα», όταν το παιδί βρίσκεται σε κίνδυνο η μητέρα παρεμβαίνει άμεσα «*Μα δεν πρόλαβε καλά καλά να το χαϊδέψει, κι ένα άγριο κακάρισμα ακούστηκε κι η κλώσα όρμησε με νύχια και ράμφος πάνω στη Γαρουφαλιά*⁹⁴». Επίσης, στο κείμενο «Η κλώσα», έχουμε την παρέμβαση του παππού και της γιαγιάς προκειμένου να προστατέψουν «*Πέταξε το πουλί, φώναζε ο παππούς. Μα εκείνη δεν καταλάβαινε κι όλο έκρυβε το πρόσωπό της με τα χέρια της, που κρατούσαν σφιχτά το πουλάκι. Ένα λεπτό ακόμα, θα γινόταν μεγάλο κακό, μα πρόφτασε ο παππούς και μπήκε ανάμεσά τους*⁹⁵» και να συμβουλέψουν το εγγόνι τους από τον κίνδυνο «*Τι έκανες παιδί μου! Φώναζε πρώτη η γιαγιά. Πιάνουν ποτέ κλωσόπουλα, όταν είναι κοντά κι η μάνα; Έλα τώρα μέσα να σου δώσω να πιείς λίγο νερό. Ο παππούς έψαξε καλά το πρόσωπο του*

⁹² ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.161 – 168.

⁹³ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.22.

⁹⁴ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.26.

⁹⁵ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.27.

κοριτσιού, μην έχει καμιά γρατσουνιά, κι έβαλε στα χέρια του ιώδιο. Ποτέ μην το ξανακάνεις αυτό, της είπε και τη χάιδεψε στα μαλλάκια της. Ούτε στην κλώσα ούτε σε κανένα άλλο ζώο. Όλα αγριεύουν όταν έχουν μικρά⁹⁶».

Στον λαϊκό μύθο από την Κύπρο «Η κουκουβάγια και η πέρδικα» φανερώνεται ο τρόπος με τον οποίο κάθε μητέρα βλέπει το δικό της παιδί ως το ομορφότερο και το καλύτερο «Ω, λέγει η πέρδικα, όσο γι' αυτό είναι πολύ εύκολο να το βρεις. Το μωρό μου είναι το πιο όμορφο μωρό του σχολείου!⁹⁷». Ενώ στο δημοτικό «Νανουρίσματα και ταχταρίσματα» φανερώνεται η ιδιαίτερη επικοινωνία που αναπτύσσεται μεταξύ της μητέρας και του παιδιού μέσα από τα νανουρίσματα και τα ταχταρίσματα «Κοιμήσου νερατζούλα μου, αμυγδαλιά χρυσή μου κοιμήσου κερασίτσα μου να σε χαρεί η ψυχή μου⁹⁸».

Οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, στα κείμενα που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, είναι σχέσεις αγάπης και στοργής όπως αποτυπώνεται στο ποίημα «Η γελαστή οικογένεια», όπου το παιδί ζωγραφίζει χαρούμενο «των χειλιών τις άκρες κάνω προς τα πάνω να κοιτάνε κι έτσι όλοι τους γελάνε⁹⁹». Επίσης, είναι σχέσεις ενότητας και αλληλοβοήθειας καθώς στο κείμενο «Ποιος διευθύνει;» έχουμε καταμερισμό των ρόλων στο πλαίσιο της οικογένειας και ανάληψη των Καθηκόντων από όλα τα μέλη της οικογένειας αφού οι σχέσεις βασίζονται στην ισότητα «Δε διευθύνει κανείς, γιατί στο σπίτι μας όλοι μας αγαπιόμαστε¹⁰⁰».

Οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού, στα κείμενα που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, αποτυπώνονται στο ποίημα «Η Αρετούσα», στο οποίο εκδηλώνεται η πατρική αγάπη «Όνομα ο ρήγας έδωσε στην κόρη: Αρετούσα, για τα καλά της τα πολλά, τα πλούτη και τα λούσα¹⁰¹». Επιπρόσθετα, σε αυτό το κείμενο παρουσιάζεται και το πρόβλημα της αδυναμίας των ζευγαριών να αποκτήσουν παιδιά καθώς και τα συνακόλουθα προβλήματα, ψυχολογικά και κοινωνικά, που το συνοδεύουν «κι από τη στεναχώρια τους κόντευαν να ποθάνουν:

⁹⁶ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.27.

⁹⁷ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.14.

⁹⁸ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.18.

⁹⁹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.12.

¹⁰⁰ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.16.

¹⁰¹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.20.

που δεν μπορούσαν κι αυτοί ένα παιδί να κάνουν¹⁰²». Όμως, στη συνέχεια αποκαθίσταται η ηρεμία στην οικογένεια με την έλευση του παιδιού «Οι ευχές τους εισακούστηκαν και, μια καλήν ημέρα, έφερε η βασίλισσα στον κόσμο θυγατέρα¹⁰³».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών, στα κείμενα που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, αποτυπώνεται μέσα από το ποίημα «Ο παππούλης» πως υπάρχει μία ιδιαίτερη σχέση που έχουν τα εγγόνια με τους παππούδες «και του πάμε το φαΐ του και μας δίνει την ευχή του μας φιλεύει και σταφύλια σε καλάθια, σε μαντίλια¹⁰⁴».

4.2: ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

Έμμεση αναφορά στον θεσμό της οικογένειας έχουν 21 θέματα προς επεξεργασία, εκ των οποίων τα 11 είναι πεζά κείμενα, τα 4 είναι ποιήματα, τα 5 είναι παραμύθια και ένα παροιμίες¹⁰⁵.

1. *Η πρώτη μέρα στο σχολείο*, Κλοντ Γκούτμαν. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
2. *Ξ... όπως ξιφίας*, Μαρία Φραγκιά. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
3. *Το στοίχημα*, Μάρω Λοϊζου. (πεζό: γονείς – παιδιά).
4. *Φοβάμαι*, Ελένη Βαλαβάνη. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
5. Φύλλο, φύλλο της κουκιάς. (λαϊκό παραμύθι: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
6. *Η σφυρίχτρα*. (λαϊκό παραμύθι: γονείς – παιδιά).
7. Το μέλι. (λαϊκό παραμύθι: γονείς – παιδιά).
8. *Συμφωνία μ' ένα δέντρο*, Γιώργης Κρόκος. (ποίημα: αδέρφια).
9. *Το γιασεμί, η ροδιά και η χαρουπιά*. (λαϊκό παραμύθι: μητέρα – παιδιά).
10. Τα παιχνίδια του αγέρα, Ντίνα Χατζηνικολάου. (ποίημα: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
11. *Το τρομαγμένο χελιδονάκι*, Γεωργία Ταρσούλη. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
12. *Προσευχή*, Θέτη Χορτιάτη. (ποίημα: μητέρα – παιδιά).

¹⁰² ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017, σελ.20.

¹⁰³ ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017, σελ.20.

¹⁰⁴ ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017, σελ.24.

¹⁰⁵ ό.π., Α΄ – Β΄ Ανθολόγιο, 2017, σελ.161 – 168.

13. *Ο Αι – Βασίλης θα βρει το δρόμο του*, Κατερίνα Αναγνώστου. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
14. *Το λαγουδάκι της Λαμπρής*, Αντιγόνη Μεταξά. (πεζό: γονείς – παιδιά).
15. *Ασπρογάλανο πανί*, Γαλάτεια Σουρέλη. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
16. *Τα ελληνάκια*, Ευγενία Φακίνου. (πεζό: αδέρφια).
17. *Παροιμίες*. (γονείς – παιδιά).
18. *Οι τηγανίτες του Τραγοπόδη*, Πιπίνα Τσιμικάλη. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
19. *Τα δύο αδέρφια*. (παραμύθι: αδέρφια).
20. *Κύριε Ντεσιμπέλ*, Δημήτρης Μανθόπουλος. (ποίημα: αδέρφια).
21. *Το ρολόι της Μάρως*, Λότη Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).

Στις διαπροσωπικές σχέσεις, που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, υπερισχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού. Στο κείμενο «Ξ... όπως ξιφιάς» η μητέρα παρηγορεί το παιδί όταν καταλαβαίνει πως έχει κάποιο πρόβλημα «*Η μαμά του, λοιπόν, επειδή κατάλαβε πως κάτι σοβαρό συμβαίνει, μπήκε σιγά σιγά στο δωμάτιό του και τον βρήκε να κλαίει ξαπλωμένος στο κρεβάτι του. Τι έχεις, αγοράκι μου; ρώτησε, παίρνοντάς τον αγκαλιά¹⁰⁶*». Ενώ στο κείμενο «Η πρώτη μέρα στο σχολείο», όταν το παιδί πηγαίνει την πρώτη μέρα στο σχολείο η μητέρα του βρίσκεται δίπλα του για να του συμπαρασταθεί «*Μόλις όμως αντίκρισα το σχολείο, ξανάπιασα γρήγορα – γρήγορα το χέρι της μαμάς. Μου το έσφιξε δυνατά. Έπειτα μ' αγκάλιασε και δεν ήθελε να μ' αφήσει. Χρειάστηκε να βάλω όλη τη δύναμη για να της ξεφύγω¹⁰⁷*». Επίσης, στο κείμενο «Η πρώτη μέρα στο σχολείο», ο πατέρας ενδιαφέρεται για το παιδί πριν πάει την πρώτη μέρα στο σχολείο «*Ο μπαμπάς άνοιξε την πόρτα. Το πρωινό είναι έτοιμο, Αργύρη! Εμπρός, όρθιος, μεγάλε!¹⁰⁸*».

Στο ποίημα «Προσευχή» φανερώνεται η μητρική αγάπη καθώς η μητέρα ζητάει από την Παναγία να προσέχει όλα τα παιδιά του κόσμου όπως προσέχει το δικό της «*Παναγιά μου, Παναγίτσα, που έχεις το Χριστό αγκαλίτσα πάρε στη χρυσή ποδιά σου τα παιδιά της γης, κοντά σου άσπρα, κίτρινα, μαυράκια όλα του Χριστού αδερφάκια δίπλα στο Χριστό να τα έχεις να μπορείς να τα προσέχεις¹⁰⁹*», ενώ και στο κείμενο

¹⁰⁶ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.35.

¹⁰⁷ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.30.

¹⁰⁸ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.30.

¹⁰⁹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.110.

«Ασπρογάλανο πανί» πάλι η μητέρα σαν καλή και στοργική που είναι συμβουλευέται όλα τα παιδιά της προκειμένου να πάρει μία σημαντική απόφαση «*Να ρωτήσω τα παιδιά μου, είπε η Ελλάδα¹¹⁰*».

Στο λαϊκό παραμύθι από τη Μικρά Ασία «Το γιασεμί, η ροδιά και η χαρουπιά» έχουμε μία αρνητική αναφορά στις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού, καθώς η μικρή πριγκίπισσα υποβάλλεται σε δοκιμασίες από την κακή μητριά της «*Σκέφτηκε τότε η βασίλισσα και φωνάζει το καλό κορίτσι και του λέει: Θα πας στο δάσος, να φέρεις το σασί της δρακόντισσας για να κάνουμε πίτες. Σκεφτόταν έτσι πως το κορίτσι δε θα έβρισκε τον δρόμο να γυρίσει πίσω και θα το έτρωγαν τα άγρια θηρία¹¹¹*». Επίσης, στο κείμενο «Το γιασεμί, η ροδιά και η χαρουπιά», αναφέρεται μία φορά σε αρνητικές σχέσεις μεταξύ αδερφών, τα οποία όμως είναι ετεροθαλή «*Η δεύτερη γυναίκα έκανε κι αυτή μια κόρη που ήταν όμως κακιά, ζηλιάρα, είχε χίλια δυο κουσούρια. Ζήλευε τη μεγάλη και ήθελε να τη διώξει από το σπίτι¹¹²*».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, είναι σχέσεις αγάπης, συνεργασίας και αλληλοβοήθειας καθώς όπως παρουσιάζεται στο κείμενο «Η σφυρίχτρα», το παιδί βοηθάει τους γονείς του στις δουλειές και όλοι μαζί συμμετέχουν στις χαρές «*Ένας μικρός βοσκός βοσκούσε τα πρόβατά του κοντά σ' ένα ποταμάκι..... Οι γονείς του, που δούλευαν λίγο πιο πέρα στον αχυρώνα, έτρεξαν να δουν τι συμβαίνει! Ο μικρός, βλέποντάς τους, άρχισε να σφυρίζει και οι γονείς του έδωσαν τα χέρια και άρχισαν να χορεύουν¹¹³*». Στο κείμενο «Το λαγουδάκι της Λαμπρής» όλα τα μέλη της οικογένειας βοηθάνε στις δουλειές «*Ολοχρονίς η χαρούμενη οικογένειά του κυρ Λαγού χοροπηδάει και πλέκει κοφινάκια για το Πάσχα. Και σαν φτάνουν οι μέρες της Λαμπρής, ο κυρ Λαγός φωνάζει στη γυναίκα του και τα παιδιά του: «Εμπρός! Φορτώστε τα καλάθια στην πλάτη σας και δρόμο για την κοντινή πολιτεία»¹¹⁴*», ενώ στο λαϊκό παραμύθι από την Κάσο «Το μέλι» οι σχέσεις μεταξύ των γονιών και του νιόπαντρου ζευγαριού είναι σχέσεις αγάπης καθώς οι ηλικιωμένοι γονείς μοιράζονται με το νεαρό ζευγάρι

¹¹⁰ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.122.

¹¹¹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.80.

¹¹² ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.80.

¹¹³ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.63.

¹¹⁴ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.117.

το μέλι τους «Έφαγε ο γέρος, έφαγε η γριά και η νύφη και ο γαμπρός, έφαγε και ο κουμπάρος και η κουμπάρα...¹¹⁵».

Στο κείμενο «Το στοίχημα» οι σχέσεις είναι αρμονικές καθώς οι γονείς, κυρίως η μητέρα, παίζουν και διασκεδάζουν με τα παιδιά τους «Κάθε μεσημέρι η μαμά και η Μαρία βάζουν ένα στοίχημα. Ποια θα φτάσει πρώτη στο σπίτι. Η μαμά από τη δουλειά της, η Μαρία από το σχολείο... Η μαμά χαμογελάει και τη σφίγγει τρυφερά¹¹⁶». Επίσης, στο ίδιο κείμενο έχουμε μόνο μία απλή αναφορά στον πατέρα «Ο μπαμπάς έρχεται τελευταίος¹¹⁷».

Στις «Παροιμίες» τονίζεται πόσο σημαντικό είναι να έχουν τα παιδιά την ευχή των γονιών τους «Ευχή γονιού αγόραζε και στα βουνά περπάτα¹¹⁸», επίσης επισημαίνεται πως τα παιδιά παίρνουν, συνήθως, τα χαρακτηριστικά των γονιών τους «Το μήλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει¹¹⁹».

Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των αδερφών, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, παρουσιάζονται ως άριστες. Καθώς όπως φανερόνεται στο ποίημα «Συμφωνία μ' ένα δέντρο», μπορεί ο πιστός του φίλος να τον θεωρεί και αδερφό του «Να με λέει κι αδερφό του. Και να ζήσουμε μαζί όσο ζω κι όσο θα ζει¹²⁰». Στο παραμύθι από τη Μέσα Ανατολή «Τα δύο αδέρφια» εκδηλώνονται οι άριστες σχέσεις μεταξύ των αδερφών καθώς τα δύο αδέρφια συμπαραστέκονται το ένα στο άλλο και αλληλοβοηθούνται στις δυσκολίες που προκύπτουν «Ο αδερφός μου είναι παντρεμένος και έχει δύο παιδιά. Αυτό του προκαλεί έγνοιες και έξοδα που εγώ δεν έχω. Επομένως εκείνος έχει περισσότερη ανάγκη αυτή της σοδειά από εμένα. Δεν είναι δίκαιο εγώ να έχω το μισό σιτάρι από το χωράφι μας. Ο αδερφός μου δεν έχει γνωρίσει ακόμα τις χαρές της οικογενειακής ζωής. Έχει ανάγκη να βγαίνει και να διασκεδάζει, πράγματα που κοστίζουν ακριβά. Θα του μεταφέρω επομένως ένα μέρος του σιταριού μου¹²¹».

¹¹⁵ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.69.

¹¹⁶ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.39.

¹¹⁷ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.39.

¹¹⁸ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.135.

¹¹⁹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.135.

¹²⁰ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.72.

¹²¹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.143.

Στο ποίημα «Κύριε Ντεσιμπέλ» το μεγαλύτερο αδερφάκι συμπονάει το μικρότερο «*Να λιγώνεται στο κλάμα το μικρό μου το αδερφάκι ...*¹²²». Ενώ στο κείμενο «Τα ελληνάκια» φανερώνεται το δέσιμο που έχουν τα αδέλφια καθώς ο ξενιτεμένος αδερφός, που έχει επιστρέψει, αναζητεί την αδερφή του και την καταλαβαίνει αμέσως από την φωνή της «*Ήταν κοριτσίστικη φωνή, που το είπε, αλλά αρκετά δυνατή για να καταλάβει ο Γιώργης τη φωνή της Μαρίας. Με φτερά στα πόδια ανέβαιναν τώρα στο βουνό, να ενωθούν με τους άλλους*¹²³».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού, στα κείμενα που γίνεται έμμεση αναφορά στην οικογένεια, γίνεται φανερή η πατρική αγάπη στο κείμενο «Ο Αι – Βασίλης θα βρει το δρόμο του» καθώς ο πατέρας νοιάζεται να είναι χαρούμενο το παιδί του μετά την περιπέτεια που πέρασαν «*Ξαφνικά ο πατέρας, κάνοντας μια απότομη φιγούρα, τον άρπαξε παρασύροντάς τον στο χορό.... Για να δούμε, Ιβάν, άνοιξε το κουτί, είπε ο πατέρας και τον παρέσυρε χορεύοντας μαζί του*¹²⁴». Επίσης, στο ίδιο κείμενο, γίνεται αναφορά και στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών καθώς οι γονείς διασκεδάζουν με τα παιδιά «*Δίχως να καταλάβει ο Ιβάν βρέθηκε στην αυλή, κάτω από το μεγάλο έλατο που ήταν στολισμένο με ολόλευκες μπάλες χιονιού. Αρχισαν να χορεύουν και οι τρεις τους γύρω απ' το δέντρο*¹²⁵».

Στο κείμενο «Οι τηγανίτες του Τραγοπόδη» ο πατέρας δέχεται τη βοήθεια του γιου στις δουλειές του «*ο Λάμπης με το μουλάρι του τράβηξε κατά το χωριό. Σαν έφτασε στο σπίτι του, ξεφόρτωσε το αλεύρι, πήγε το μουλάρι στο στάβλο κι ύστερα μαζί με τον πατέρα του έμπασαν τα σακιά στο σπίτι*¹²⁶». Ενώ στο κείμενο «Φοβάμαι» φανερώνεται η αγάπη αλλά και η σιγουριά που νιώθει το μικρό πουλάκι έχοντας τον πατέρα του στο πλευρό του «*Όχι! Κούνησε το κεφαλάκι του δύο φορές ο Ντε - ε - ε. Θέλω τον μπαμπά*¹²⁷». Επίσης, στο κείμενο «Φοβάμαι», παρουσιάζονται οι πολύ καλές σχέσεις μεταξύ των αδερφών, καθώς ο μεγάλος αδερφός βοηθάει τον μικρότερο και του δείχνει πώς να πετάει «*Δεν πέφτεις, είπε ο Ντικ – Ντικ – Ντικ. Μη φοβάσαι. Μη*

¹²² ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.148.

¹²³ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.126.

¹²⁴ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.113.

¹²⁵ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.113.

¹²⁶ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.139.

¹²⁷ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.46.

κουνάς γρήγορα τα φτερά σου. Μη σφίγγεσαι. Άφησε το σώμα σου ελεύθερο να κατέβει σιγά σιγά. Ο αέρας σε κρατάει. Δοκίμασε¹²⁸».

Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, ο ρόλος τους είναι κυρίως συμβουλευτικός όπως αποτυπώνεται και στο κείμενο «Το τρομαγμένο χελιδονάκι» όπου «*Η γιαγιά σύστησε στην Κατερίνα να βάλει το πουλάκι χάμω, για να ιδούν μήπως έχει σπάσει καμιά φτερούγα ή κανένα ποδαράκι¹²⁹».* Χωρίς όμως να παρεμβαίνουν στα οικογενειακά. Επίσης, στο κείμενο «Το τρομαγμένο χελιδονάκι», έχουμε αναφορά στις σχέσεις μεταξύ των γονέων και των παιδιών καθώς οι γονείς πάνε διακοπές μαζί με τα παιδιά «*όπου είχε έρθει να περάσει τις διακοπές της, μαζί με τη μαμά της, τη γιαγιά της και τον αδελφό της, τον Παναγιώτη. Η Κατερίνα είχε κατέβει στον κήπο για ν' αποχαιρετήσει τον κυρ Παντελή, τον κηπουρό, γιατί ο μπαμπάς της είχε φτάσει τώρα το μεσημέρι και την άλλη μέρα θα τους έπαιρνε με το αυτοκίνητό του για να γυρίσουν πίσω στο σπίτι τους¹³⁰»*, και σε αυτό το κείμενο η συμμετοχή του πατέρα είναι στο να γυρίσει την οικογένεια πίσω στο σπίτι.

Στο κείμενο «Το ρολόι της Μάρως» εκδηλώνεται η αδυναμία που έχουν οι γιαγιάδες στα εγγόνια τους καθώς δεν τους χαλάνε χατίρι και συχνά παρεμβαίνουν για να τα υπερασπίσουν «*Έλα τώρα, καημένη, μην κάνεις έτσι, είπε ύστερα η γιαγιά στη μαμά, που δε φαινόταν και τόσο ευχαριστημένη. Δεν είναι δα και τόσο σπουδαίο. Ένα παιδικό ρολογάκι... Χαρά στο πράγμα! Ήταν άλλωστε τόσο φτηνό... Και να δεις που τώρα το παιδί θα μάθει να μας λέει και τι ώρα είναι¹³¹».* Επίσης, γίνεται αναφορά στις καλές σχέσεις μεταξύ των αδερφών καθώς η μεγαλύτερη αδερφή δείχνει στη μικρότερη την ώρα «*Η αδελφή της, η Ντίνα, που είναι μεγάλη, της έδειξε πρώτα τις ώρες τις στρόγγυλες¹³²».*

Στο ποίημα «Τα παιχνίδια του αγέρα» το παιδί παρατηρεί πώς μία καθημερινή ημέρα ο αγέρας παίζει με τον παππού και τη γιαγιά «*Φτερούγισε το σάλι της γιαγιάς. ... κι η εφημερίδα, απ' του παππού το χέρι, τρελό πουλί, στα σύννεφα πετά!¹³³».* Στο λαϊκό παραμύθι από τη Μήλο «Φύλλο, φύλλο της κουκιάς» έχουμε αναφορά σε έναν

¹²⁸ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.46.

¹²⁹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.88.

¹³⁰ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.87.

¹³¹ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.155.

¹³² ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.155.

¹³³ ό.π., Α' – Β' Ανθολόγιο, 2017, σελ.85.

παππού και μία γιαγιά. Όμως, σε αυτό το κείμενο δεν γίνεται άμεση ή έμμεση αναφορά αν το ηλικιωμένο ζευγάρι έχει παιδιά ή εγγόνια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Κατανομή των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας στο Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*»

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	ΑΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΕΜΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΜΗΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	4	5	9	31%
ΓΟΝΕΩΝ - ΠΑΙΔΙΩΝ	2	5	7	24,15%
ΠΑΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	1	3	4	13,8%
ΠΑΠΠΟΥΣ / ΓΙΑΓΙΑ - ΕΓΓΟΝΩΝ	1	4	5	17,25%
ΑΔΕΡΦΩΝ	0	4	4	13,8%
ΣΥΝΟΛΟ	8	21	29	100%

Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Α΄ και Β΄ Δημοτικού «*Το δελφίνι*»

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Ποσοστιαία αναλογία διαπροσωπικών σχέσεων στο Ανθολόγιο «*Το δελφίνι*»

Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Α΄ και Β΄ Δημοτικού «*Το δελφίνι*»

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 2, ο θεσμός της οικογένειας στο πλαίσιο των περιεχομένων του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων για τις Α΄ και Β΄ τάξεις παρουσιάζεται με 29 (46,8%) θέματα επί συνόλου 62 θεμάτων προς επεξεργασία. Υπερισχύουν οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού με 9 (31%) αναφορές δίνοντας έμφαση στην αγάπη, την φροντίδα και τη στοργή της μητέρας προς το παιδί, πιθανόν, επειδή σε αυτήν την ηλικία τα παιδιά έχουν στενότερη επαφή με αυτό το πρόσωπο. Στη συνέχεια έχουμε 7 (24,15%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών δίνοντας έμφαση στην αγάπη των γονέων για τα παιδιά τους. Στις αναφορές για τις σχέσεις γονέων και παιδιών υπερισχύει, πάλι, ο ρόλος της μητέρας έναντι του πατέρα. Υπάρχουν 4 (13,8%) αναφορές στις σχέσεις πατέρα και παιδιού, όπου φαίνεται η πατρική αγάπη αλλά και το ενδιαφέρον που εκδηλώνει ο πατέρας καθώς στη σύγχρονη εποχή όλο και περισσότερο ο πατέρας συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή των παιδιών. Γίνονται 5 (17,25%) αναφορές στις

σχέσεις παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών όπου αποτυπώνεται η υπέρμετρη αγάπη και φροντίδα των παππούδων – γιαγιάδων προς τα εγγόνια τους. Τέλος, έχουμε 4 (13,8%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ αδερφών όπου παρουσιάζονται ως εξαιρετικές.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι στο α' τεύχος του Ανθολογίου απουσιάζει το μοντέλο της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας. Όσες αναφορές έχουμε στην εκτεταμένη οικογένεια είναι ελλιπής από άποψη σύνθεσης¹³⁴.

Η οικογένεια στην πυρηνική της μορφή εμφανίζεται με την μεγαλύτερη συχνότητα καθώς αποτελεί την πιο αντιπροσωπευτική μορφή στη σύγχρονη εποχή. Όσον αφορά τη σύνθεση της πυρηνικής οικογένειας, παρουσιάζεται ως ολιγομελής. Κυρίως παρουσιάζονται οι γονείς με ένα ή δύο παιδιά και δεν παρουσιάζονται αναφορές σε πολύτεκνες οικογένειες.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν αναφέρεται στις μονογονεϊκές οικογένειες, όπου τα παιδιά μεγαλώνουν με τον έναν γονιό, αλλά ούτε και σε παιδιά εκτός γάμου¹³⁵, μοντέλα τα οποία συναντώνται με μεγάλη συχνότητα στην σημερινή ελληνική κοινωνία¹³⁶. Επίσης, δεν γίνεται λόγος για το φαινόμενο του διαζυγίου το οποίο παρουσιάζει αυξητικές τάσεις στην εποχή μας.

Όσον αφορά άλλους τύπους οικογένειας δεν έχουμε αναφορές, παρά το γεγονός ότι στη σημερινή ελληνική κοινωνία τα ομόφυλα ζευγάρια μπορούν να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης¹³⁷ και να υιοθετήσουν παιδιά¹³⁸. Τέλος, δεν γίνονται αναφορές σε άτεκνα ζευγάρια ή σε ορφανά παιδιά.

¹³⁴ Έχουμε δύο αναφορές με πατέρα – μητέρα – γιαγιά – παιδιά (AN1, 17 και AN1, 87-89), μία αναφορά σε μητέρα – παππού – γιαγιά – παιδί (AN1, 27) και μία αναφορά σε μητέρα – γιαγιά – παιδί (AN1, 155). Σε καμία από τις αναφορές δεν γίνεται ξεκάθαρο αν ο παππούς και η γιαγιά ζουν στο ίδιο σπίτι με την υπόλοιπη οικογένεια.

¹³⁵ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό των γεννήσεων εκτός γάμου στην Ελλάδα το 2000 ήταν στο 4%. Ενώ το 2018 ανήλθε στο 11,1%. Στο <https://www.tanea.gr/2020/07/17/greece/eurostat-ena-sta-deka-paidia-genniountai-ektos-gamou-stin-ellada-enanti-tessarou-stin-ee/> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

¹³⁶ Στο: <https://www.kathimerini.gr/1006898/gallery/epikairothta/ellada/va8ia-rhgmata-sthn-oikogeneia> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

¹³⁷ Νόμος 4316/2015, «Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 181/24.12.2015. Στο: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2015/a/fek_a_181_2015.pdf&t=49ebfcb7c1975c52e9d8007e4a580c55 (προσπελάστηκε 26/08/2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Γ΄- Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Το δεύτερο τεύχος του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων για τις Γ΄ και Δ΄ τάξεις του δημοτικού σχολείου έχει τίτλο «Στο σκολειό του κόσμου», ο στίχος είναι παρμένος από το ποίημα του Κωστή Παλαμά «Φλογέρα του βασιλιά». Ως ανάδοχος συγγραφέας ανέλαβαν οι εκδόσεις «Ελληνικά γράμματα». Η συγγραφική ομάδα του ανθολογίου αποτελείται: Άντα Κατσίκη – Γκίβαλου, Γιάννης Παπαδάτος, Βίκυ Πάτσιου, Δημήτρης Πολίτης και Θεοδόσης Πυλαρινός, ενώ την εικονογράφηση έκανε η Διατσέντα Παρίση¹³⁹.

Το δεύτερο τεύχος αποτελείται από 183 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων και είναι δομημένο σε επιμέρους ενότητες οι οποίες περιλαμβάνουν πεζά κείμενα, ποιήματα, δραστηριότητες, βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων καθώς και προτάσεις για διάβασμα άλλων λογοτεχνικών βιβλίων σχετικών με το θέμα που πραγματεύεται το κάθε κείμενο. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται το βιβλιογραφικό σημείωμα όπου μπορεί να ανατρέξει ο αναγνώστης προκειμένου να αναζητήσει τους τίτλους των έργων από τα οποία προέρχονται τα αποσπάσματα και υπόμνημα εικόνων όπου υπάρχουν πληροφορίες για τις εικόνες, τους πίνακες ζωγραφικής κ.α.¹⁴⁰.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Κατανομή θεμάτων στο Ανθολόγιο «Στο σκολειό του κόσμου»

A/A	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	AN2 ¹⁴¹	AN2
1	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ	11,85%	7
2	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	6,8%	4
3	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	20,35%	12

¹³⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 8 του νόμου 4538/2018 ανάδοχοι γονείς μπορούν να γίνουν πλέον και ομόφυλα ζευγάρια. Νόμος 4538/2018, «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α 85 - 16.05.2018. Στο: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2018/a/fek_a_85_2018.pdf&t=90c8c27d198f2d5951ad2e216d41c33d (προσπελάστηκε 26/08/2020)

¹³⁹ Κατσίκη- Γκίβαλου Άντα, Παπαδάτος Γιάννης, Πάτσιου Βίκυ, Πολίτης Δημήτρης, Πυλαρινός Θεοδόσης. (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για τη Γ΄ – Δ΄ Δημοτικού «Στο σκολειό του κόσμου»), Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος, Αθήνα, 2018, σελ. 2.

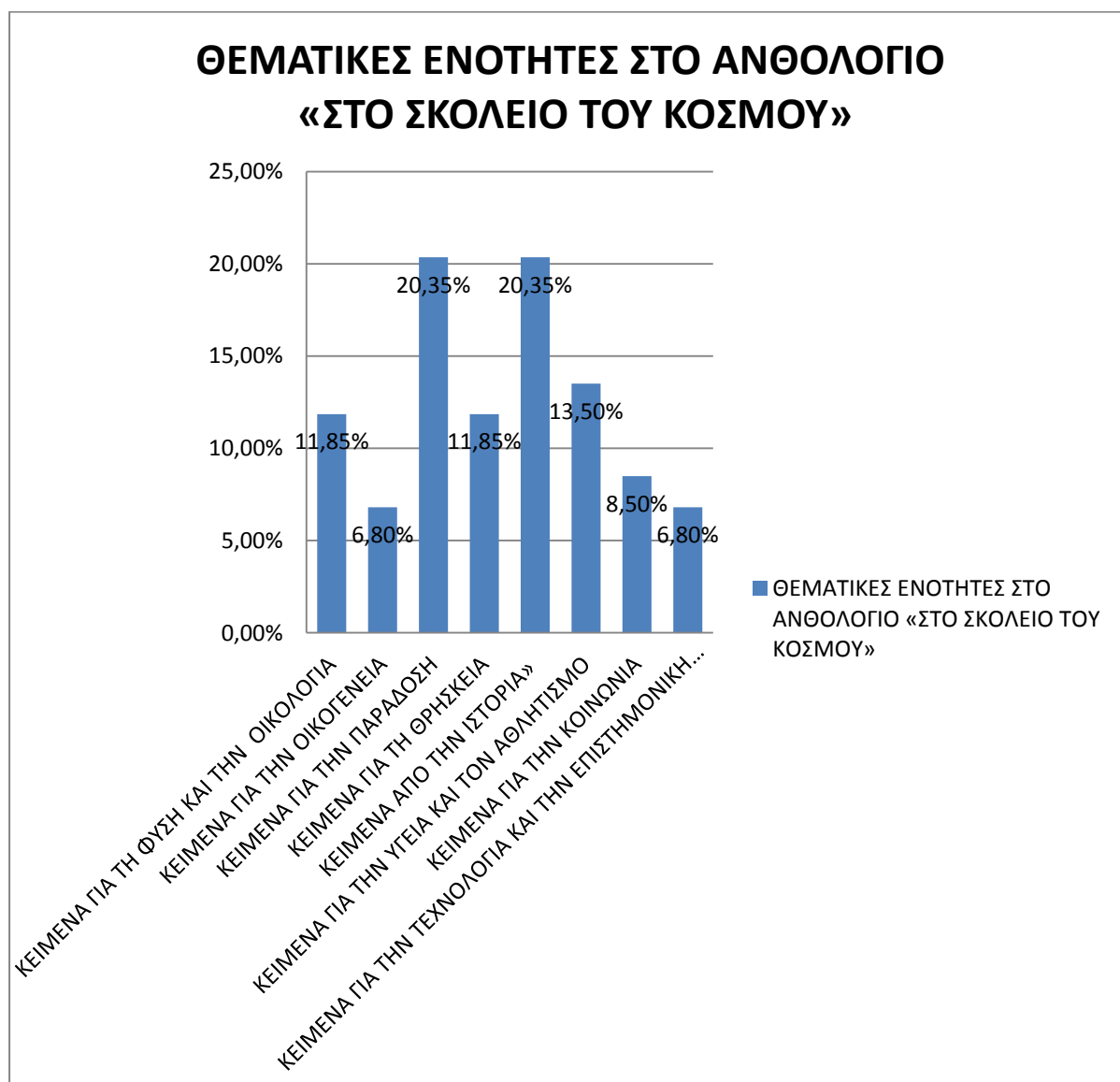
¹⁴⁰ ό.π., Γ΄ – Δ΄ Ανθολόγιο, 2018. (όπου «Γ΄ – Δ΄ Ανθολόγιο» αναφερόμαστε στο Ανθολόγιο «Στο σκολειό του κόσμου»)

¹⁴¹ AN2 = Ανθολόγιο για την Γ΄ και Δ΄ τάξη «Στο σκολειό του κόσμου».

4	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ	11,85%	7
5	ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ	20,35%	12
6	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ	13,5%	8
7	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	8,5%	5
8	ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ	6,8%	4
	ΣΥΝΟΛΟ	100%	59

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, β' τεύχος «Στο σκολειό του κόσμου»*

ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Ποσοστιαία αναλογία θεμάτων στο Ανθολόγιο «Στο σκολειό του κόσμου»

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, β' τεύχος «Στο σκολεϊό του κόσμου»*

Όπως φαίνεται από τον ανωτέρω πίνακα το Ανθολόγιο, της Γ' και Δ' τάξης, «Στο σκολεϊό του κόσμου» συντίθεται από 8 θεματικές ενότητες. Η θεματική ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ*» προσεγγίζεται με 7 θέματα (11,85%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ*» με 4 θέματα (6,8%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ*» με 12 θέματα (20,35%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ*» με 7 θέματα (11,85%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ*» με 12 θέματα (20,35%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ*» με 8 θέματα (13,5%), η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*» με 5 θέματα (8,5%) και η ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ*» με 4 θέματα (6,8%).

Στο β' τεύχος από τα 59 κείμενα προς επεξεργασία, τα 48 (81,4%) είναι Ελλήνων συγγραφέων (περιλαμβάνονται ποιήματα, πεζά, μύθοι) και τα υπόλοιπα 11 (18,6%) είναι ξένων συγγραφέων.

5.1: ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Β' ΤΕΥΧΟΣ

Στο Ανθολόγιο «Στο σκολεϊό του κόσμου» περιλαμβάνονται 59 θέματα προς επεξεργασία εκ των οποίων 4 αναφέρονται άμεσα στον θεσμό της οικογένειας ενώ 23 αναφέρονται έμμεσα στον θεσμό της οικογένειας.

Η θεματική ενότητα «*ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ*» εισάγεται με τους στίχους: «*Και πάμε. Εμάς προσμένει το σπιτάκι*» καθώς και με τους στίχους του Κωστή Παλαμά «*Το σπίτι που γεννήθηκα ίδιο στην ίδια στράτα, στα μάτια μου όλο υψώνεται και μ' όλα του τα νιάτα*¹⁴²». Περιλαμβάνει 4 θέματα προς επεξεργασία, με άμεση αναφορά στην οικογένεια, εκ των οποίων τα δύο είναι πεζά κείμενα και τα άλλα δύο είναι ποιήματα¹⁴³.

1. *Πρωινό άστρο*, Γιάννης Ρίτσος. (ποίημα: μητέρα – παιδιά).

¹⁴²ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ.33.

¹⁴³ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ.181 – 183.

2. *Πώς βάφτηκαν κόκκινα τα' αστεράκια*, Ρούντο Μόριτς. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
3. *Λούνα παρκ, παππούλη μου!*, Θέτη Χορτιάτη. (ποίημα: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
4. *Η ιστορία του Ερνέστου*, Μερσέ Κόμπανυ. (πεζό: μητέρα – παιδιά).

Στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας εμφανίζουν την υψηλότερη συχνότητα οι σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού.

Η αγάπη που νιώθει η μάνα για το παιδί αποτυπώνεται στο ποίημα «Πρωινό άστρο», όταν το παιδί της κοιμάται η μάνα αισθάνεται χαρά και ευτυχία καθώς για αυτήν είναι το σημαντικότερο πρόσωπο «*Σ' ένα μαξιλάρι – φεγγαράκι το παιδί μου αποκοιμήθηκε. Όλη η πλάση στις μύτες των ποδιών κοιτάζει απ' το παράθυρό μας κοιτάζει το παιδί μου που κοιμήθηκε... Σιγά, μανούλα σιγά. Θα το ξυπνήσεις¹⁴⁴*», ενώ και η φύση προσωποποιείται και γίνεται φύλακας για το παιδί «*Όλα τ' αστέρια μια μυγδαλιά ανθισμένη αστέρια μπρος στο παράθυρό μας κοιτάζει το παιδί μου που κοιμήθηκε. Ο θεός των σπουργιτιών και των παιδιών πίσω από μια κουρτίνα λουλουδένια κοιτάζει το παιδί μου που κοιμήθηκε¹⁴⁵*». Ενώ στο κείμενο «*Πώς βάφτηκαν κόκκινα τ' αστεράκια*» φανερώνεται η αγάπη και η αυτοθυσία της μάνας καθώς είναι διατεθειμένη να θυσιάσει και τη ζωή της προκειμένου να προστατέψει το παιδί της «*Η μητέρα έτρεξε αμέσως και ρίχτηκε στην αλεπού. Με τα σκληρά νύχια των ποδιών της, της χτύπαγε το κοκκινότριχο κορμί της άσπλαχνα, χωρίς σταματημό σαν να 'χε σφυριά.... Η μητέρα του είχε κλοτσήσει με τόση δύναμη, που την πόνεσε το χτυπημένο της πόδι. Για μια στιγμή μάλιστα φοβήθηκε μήπως της ξανανοίξει η πληγή¹⁴⁶*».

Το κείμενο «*Η ιστορία του Ερνέστου*» αναφέρεται στο θέμα της υιοθεσίας, όπου το υιοθετημένο παιδί αναζητά την επιβεβαίωση της αγάπης από την θετή του μητέρα, η οποία με πολλή στοργή το καθησυχάζει «- *Μαμά... εμένα... εμένα θα μου άρεσε περισσότερο να ήμουν στην κοιλία σου. – Κοίτα, το πιο σημαντικό πράγμα για ένα παιδί είναι να ξέρει ότι το αγαπούσαν και το ήθελαν απ' την πρώτη στιγμή που το*

¹⁴⁴ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 34.

¹⁴⁵ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 34.

¹⁴⁶ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 36 – 37.

σκέφτηκαν. Και με εσένα έγινε έτσι¹⁴⁷». Επιπλέον, σε αυτό το κείμενο αναφέρονται και οι ψυχολογικές επιπτώσεις που προκαλούνται στα ζευγάρια που δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν «εμάς μας είπε ο γιατρός πως ποτέ δε θα μπορούσαμε να κάνουμε παιδί ... Αυτό μας έκανε να στενοχωρηθούμε, είπε ο πατέρας, γιατί και η μαμά σου και εγώ θέλαμε πολύ ένα παιδάκι¹⁴⁸». Όμως με την υιοθέτηση του παιδιού, επανέρχεται η ηρεμία και η ισορροπία στην οικογένεια «Γι' αυτό, εδώ σε εμάς, η ΗΜΕΡΑ ΠΟΥ ΗΡΘΕΣ ΣΠΙΤΙ είναι ημέρα μεγάλης γιορτής¹⁴⁹».

Οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών αποτυπώνονται μέσα από το ποίημα «Λούνα παρκ, παππούλη μου!» όπου ο παππούς έχει συνέχεια διάθεση για πολλές ώρες παιχνιδιού, φέρνει μαζί του κάθε λογής λιχουδιές και το μόνο που αποζητά από το εγγονάκι του είναι ένα γλυκό φιλί «Έχω μαγικό παππούλη που 'ναι λούνα παρκ τρελό ... για να μπω στο λούνα παρκ μου δίνω σφυριχτό φιλί¹⁵⁰».

5.2: ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

Έμμεση αναφορά στον θεσμό της οικογένειας έχουν 23 θέματα προς επεξεργασία, εκ των οποίων τα 16 είναι πεζά κείμενα, τα 4 είναι ποιήματα, 1 είναι λαϊκό παραμύθι, 1 είναι νανούρισμα και 1 κάλαντα¹⁵¹.

1. Το τραγούδι της φάλαινας, Ντάιαν Σέλντον. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
2. Όπου η τρελούτσικη γίνεται ένας ήλιος αρμυρός, ήλιος θαλασσινός, Ζωή Βαλάση. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
3. Η χελωνίτσα Καρέττα – Καρέττα και το παλιό Φολκσβάγκεν, Χρήστος Μπουλώτης. (πεζό: γονείς – παιδιά).
4. Ο ποντικός και η θυγατέρα του. (λαϊκό παραμύθι: πατέρας – παιδιά).
5. Ο Πρασινοσκούφης, Πιπίνα Τσιμικάλη. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
6. Υπνε μου, έπαρέ μου το. (νανούρισμα: μητέρα – παιδιά).
7. Ο Νορντίν στην εκκλησία, Έλσα Χίου. (πεζό: γονείς – παιδιά).

¹⁴⁷ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 42.

¹⁴⁸ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 41.

¹⁴⁹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 43.

¹⁵⁰ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 39.

¹⁵¹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 181 – 183.

8. *Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα της Κεφαλονιάς*. (κάλαντα: γονείς – παιδιά).
9. *Τότε που πήγαμε βόλτα τον Επιτάφιο*, Βούλα Μάστορη. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
10. *Ένας περίπατος στην πόλη*, Νώντας Έλατος. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
11. *Θούριος*, Ρήγας Βελεστινλής. (ποίημα: γονείς – παιδιά).
12. *Ελεύθεροι πολιορκημένοι*, Διονύσιος Σολωμός. (ποίημα: μητέρα – παιδιά).
13. *Ο Τζοβάνι*, Λιλίκα Νάκου. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
14. *Εδώ Πολυτεχνείο*, Μάρω Δούκα. (πεζό: γονείς – παιδιά).
15. *Χαρμόσυνο γεγονός*, Δημήτρης Ραβάνης – Ρέντης. (ποίημα: αδέρφια).
16. *Χαρούμενοι χαρταετοί*, Μαρία Πυλιώτου. (πεζό: αδέρφια).
17. *Ο μαύρος Ήλιος*, Τζιάνι Ροντάρι. (ποίημα: γονείς – παιδιά).
18. *Η Κατερίνα και ο Αόρατος στο σκοτάδι*, Μάρω Λοΐζου. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
19. *Η αιμοδοσία*, Λότη Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου. (πεζό: αδέρφια).
20. *Το περιβόλι του Σαμίχ*, Λίτσα Ψαραύτη. (πεζό: γονείς – παιδιά).
21. *Παππούς και εγγονή*, Φωτεινή Φραγκούλη. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
22. *Αντζελμαν*, Ντιντιέ Λεβύ. (πεζό: γονείς – παιδιά).
23. *Συνάντηση στο διάστημα*, Κίρα Σίνου. (πεζό: πατέρας – παιδιά).

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού, στο νανούρισμα «*Ύπνε μου, έπαρέ μου το*» αποτυπώνεται η ιδιαίτερη επικοινωνία καθώς και η αγάπη που νιώθει η μητέρα για το παιδί της που κοιμάται «*Ύπνε μου κι έπαρέ μου το, κι άμε το στα περιβόλια και την ποδιά του γέμισε τριαντάφυλλα και ρόδα ... Ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο κάμπος τα βοσκάρια, κι εμένα το παιδάκι μου το τρέφουνε τα χάδια*¹⁵²».

Στο κείμενο «*Τότε που πήγαμε βόλτα τον Επιτάφιο*» η μητέρα νουθετεί το παιδί αυστηρά αλλά και με αγάπη ταυτόχρονα «*Πρόσεχε! Θα με κάψεις! Τι κόλλησες έτσι πάνω μου! Είπε η μαμά και μου πήρε το κερί. Μ' αγκάλιασε όμως*¹⁵³». Επιπλέον, το παιδί αισθάνεται ασφάλεια και σιγουριά κοντά στη μητέρα του, ενώ γίνεται και μία

¹⁵²ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 66.

¹⁵³ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 81.

αναφορά στον πατέρα δίπλα στον οποίο το παιδί αισθάνεται σιγουριά *«Ευτυχώς τα δάκρυα στέγνωσαν γρήγορα κοντά στη μαμά και στον μπαμπά¹⁵⁴»*.

Στο ποίημα *«Ελεύθεροι πολιορκημένοι»* για να δοθεί η μέγιστη δυνατή έμφαση στην πείνα και τις κακουχίες που αντιμετωπίζουν οι πολιορκημένοι, επιλέγεται να παρουσιαστεί η μάνα ως να ζηλεύει το ίδιο της το παιδί που βρίσκει τροφή *«Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί κι η μάνα το ζηλεύει¹⁵⁵»*.

Στο κείμενο *«Η Κατερίνα και ο Αόρατος στο σκοτάδι»* η μητέρα με αγάπη και φροντίδα ετοιμάζει και βάζει το παιδί της για ύπνο *«Το ξέρεις πως είναι αργά, μωρό μου. Πρέπει να πας για ύπνο. Η μάνα την πιάνει από το χέρι και την οδηγεί στο δωμάτιο της. Τη βοηθάει να γδυθεί και της στρώνει το κρεβάτι. Καληνύχτα μωρό μου, της λέει. Τη σκεπάζει και της δίνει ένα φιλάκι στο μάγουλο¹⁵⁶»*, ενώ το πρωί βρίσκεται πάνω από το προσκέφαλό του για να το ξυπνήσει *«Η Κατερίνα ανοίγει ξαφνιασμένη τα μάτια της και βλέπει πάνω από το προσκέφαλό της τη μαμά της να χαμογελάει και να προσπαθεί να την ξυπνήσει¹⁵⁷»* Επίσης, στο ίδιο κείμενο έχουμε μόνο μία απλή αναφορά στον πατέρα *«Θέλει να μάθει τι γεύση έχει το κρασί του μπαμπά¹⁵⁸»*.

Στις διαπροσωπικές σχέσεις, που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, υπερισχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, οι οποίες είναι σχέσεις αγάπης, αλληλοβοήθειας και αρμονικής συμβίωσης καθώς όπως αποτυπώνεται στο κείμενο *«Ο Νορντίν στην εκκλησία»*, παρουσιάζεται μία παραδοσιακή ελληνική οικογένεια όπου οι σχέσεις μεταξύ των μελών της είναι αρμονικές και όλοι μαζί ετοιμάζονται να παν στην εκκλησία *«Ήταν Κυριακή και διπλόσκολο. 21 Μαΐου, Κωνσταντίνου και Ελένης, γιορτάζε ο πατέρας. Εκτός από τη νενέ, που δεν την αφήνανε τα ποδάρια της, όλοι οι άλλοι ετοιμάζονταν για την εκκλησιά¹⁵⁹»*. Επίσης, στο κείμενο *«Ο Νορντίν στην εκκλησία»*, γίνεται αναφορά σε ένα παιδί, μουσουλμάνο, τουρκικής καταγωγής και στον πατέρα του *«Ο Αργύρης ήθελε να τον πάρουν μαζί τους στην εκκλησία, επέμενε, αλλά ο πατέρας ήταν σκεφτικός. – Δεν ξέρω, είπε, αν πρέπει να τον πάρουμε, έχει άλλη πίστη. Κι ίσως κακοφανεί και*

¹⁵⁴ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 79.

¹⁵⁵ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 95.

¹⁵⁶ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 132.

¹⁵⁷ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 134.

¹⁵⁸ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 132.

¹⁵⁹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 72.

του πατέρα του, του Μουσταφά¹⁶⁰». Ενώ στα παραδοσιακά τραγούδια «Πρωτοχρονιάτικα κάλαντα της Κεφαλονιάς» αναφέρονται ευχές και εγκώμια για όλα τα μέλη της οικογένειας (πατέρας, μητέρα, παιδιά) «Σ' αυτό το σπίτι που 'ρταμε πέτρα να μη ραγίσει κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνους πολλούς να ζήσει Κυρά χρυσή και λυγρή, κυρά χαριτωμένη, με φρονιμάδες κι ευμορφιές εσύ 'σαι στολισμένη Κυρά με τους πολλούς του υιούς τους μוסκαναθρεμμένους στην προκοπή και στα καλά καλοσυνηθισμένους¹⁶¹». Ενώ στο κείμενο «Η χελωνίτσα Καρέττα – Καρέττα και το παλιό Φολκσβάγκεν» παρουσιάζεται η δύναμη της οικογενειακής παράδοσης καθώς η μικρή χελώνα προορίζεται για να ζήσει στον τόπο που έζησαν και οι γονείς της «γιατί η μικρή Καρέττα – Καρέττα, όπως οι γονείς της κι οι παππούδες της, κι οι προπαππούδες της, αιώνες τώρα, από πάντα δηλαδή, ήταν προορισμένη να ζει στις νερένιες γειτονιές, στη θάλασσα¹⁶²».

Στο ποίημα «Θούριος» η απώλεια μελών της οικογένειας προβάλλεται ως ισχυρό κίνητρο για να αγωνιστούν για την ελευθερία «Να χάνομεν αδέρφια, πατρίδα και γονείς, τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς. Κάλλιο 'ναι μίας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή¹⁶³». Ενώ στο κείμενο «Αντζελμαν» το παιδί βοηθάει την οικογένεια στις δουλειές που έχουν «Μια μέρα, με είχαν στείλει οι γονείς μου ν' αγοράσω εφημερίδα¹⁶⁴».

Στο κείμενο «Εδώ Πολυτεχνείο» εκδηλώνεται η ανησυχία και η αγωνία που έχουν οι γονείς για το παιδί τους καθώς η ώρα έχει περάσει και δεν ξέρουν που βρίσκεται «Και να σου την τώρα εδώ μέσα, άγρια μεσάνυχτα. Θα πεθάνουν οι γονιοί της απ' την αγωνία τους¹⁶⁵». Ενώ στο ποίημα «Ο μαύρος Ήλιος» η υπερβολική ανησυχία που δείχνουν οι γονείς για τα παιδιά τους, αρκετές φορές, οδηγεί σε υπερβολικές αντιδράσεις «Η κόρη μου ζωγράφισε έναν ήλιο ... Έκοψα το φύλλο το 'δειξα σ' ένα γιατρό που αμέσως πήρε ύφος σοβαρό και μου είπε ορθά κοφτά θα 'χε ψυχολογικά ... Ακούγοντας αυτό για το παιδί μου από το φόβο παρά λίγο να κοπεί η αναπνοή μου. Μα

¹⁶⁰ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 72.

¹⁶¹ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 77.

¹⁶²ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 28.

¹⁶³ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 92.

¹⁶⁴ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 173.

¹⁶⁵ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 110.

κοιτώντας πάλι, βρήκα σε μια γωνιά του φύλλου μια φρασούλα που έλεγε είναι η έκλειψη του ήλιου¹⁶⁶».

Στο κείμενο «*Το περιβόλι του Σαμίχ*» παρουσιάζεται μία πατριαρχική οικογένεια από παλαιότερη εποχή. Η μητέρα με αγάπη φροντίζει τα παιδιά και το σπίτι της «*Όποια ώρα κι αν πηγαίναμε στο περιβόλι, βρίσκαμε τη Ζακίγια, τη γυναίκα του Σαμίχ, να μαγειρεύει σκυφτή πάνω στη φωτιά ... Τις ώρες που δε μαγειρεύε, έραβε γιορτινά φουστάνια, δικά της και της κόρης της¹⁶⁷*», ενώ ο πατέρας δέχεται τη βοήθεια των παιδιών του στη δουλειά «*Είχε εφτά παιδιά, έξι αγόρια κι ένα κορίτσι, που τον βοηθούσαν στο περιβόλι όταν γύριζαν από το σχολείο¹⁶⁸*».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των αδερφών παρουσιάζονται ως εξαιρετικές καθώς όπως αποτυπώνεται στο κείμενο «*Χαρούμενοι χαρταετοί*» τα αδέρφια συνεργάζονται αρμονικά μεταξύ τους, μοιράζονται τα ίδια συναισθήματα, δεν διαπληκτίζονται και παίζουν μαζί χαρούμενα «*Ο Γλαύκος και η Δανάη. Ένα χρόνο μακριά από το σπίτι τους το νοστάλησαν ... Χαρούμενα και τα δυο ανέβηκαν στην ταρατάσα ... Πόσο όμορφα νιώθανε¹⁶⁹*». Στο κείμενο «*Η αιμοδοσία*» εκδηλώνεται η αυτοθυσία μεταξύ των αδερφών όταν ο μικρός αδερφός, χωρίς να σκεφτεί τις συνέπειες και τη γνώμη των γιατρών, είναι διατεθειμένος να προσφέρει αίμα για να σωθεί ο ετεροθαλής αδερφός του «*Δεν επιτρέπεται η αιμοδοσία σε τόσο μικρή ηλικία ... - Πάρτε μου λίγο αίμα, επιτέλους! Πέστε πως είχα πέσει και είχα χτυπήσει! Δε θα έχανα αίμα; Αφού έχετε εμένα εδώ μπροστά σας μ' αυτή την ομάδα, θα τον αφήσετε να πεθάνει;¹⁷⁰*». Επίσης, στο ίδιο κείμενο γίνεται αναφορά στις πολύ καλές σχέσεις μεταξύ μητριάς και παιδιού καθώς η μητριά αγωνιά πραγματικά για την υγεία του θετού της παιδιού που νοσηλεύεται στο νοσοκομείο «*Η μαμά μου είχε γίνει κάτασπρη, έτρεμε ολόκληρη ... Με γύρισε στο σπίτι η μαμά, για να φάω καλά και να κοιμηθώ – έτσι της είπαν οι γιατροί. Μ' έφερε εδώ, λοιπόν, και ξαναπήγε αμέσως στο νοσοκομείο¹⁷¹*». Ενώ το ποίημα «*Χαρμόσυνο γεγονός*» για να τονίσει πως οι σχέσεις μεταξύ των φαντάρων και των πολιτών είναι πολύ καλές επικαλείται την αγάπη που

¹⁶⁶ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 130.

¹⁶⁷ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 154.

¹⁶⁸ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 154.

¹⁶⁹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 115 – 116.

¹⁷⁰ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 136.

¹⁷¹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 135 – 137.

έχουν τα αδέρφια μεταξύ τους «*Αυτή τη στιγμή, αδελφώνονται στους δρόμους πολίτες και φαντάροι*¹⁷²».

Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, είναι σχέσεις στοργής και τρυφερότητας όπως εκδηλώνεται και στο κείμενο «*Όπου η τρελούτσικη γίνεται ένας ήλιος αρμυρός*» ο πατέρας δίνει με χαρά την άδεια στην κόρη του για να πάει βόλτα «- *Ήλιε μου, άσε με να κατέβω στη θάλασσα, παρέα με το φιλαράκο μου το κύμα ... - Να πας, κορούλα μου, είπε ο Ήλιος*¹⁷³», και στη συνέχεια ο πατέρας προετοιμάζει με αγάπη την κόρη του για το ταξίδι και την αποχαιρετάει με ένα τρυφερό φιλή «*Γοργά γοργά ο Ήλιος στόλισε την Τρελούτσικη, τη φίλησε και την έστειλε στη μαγική σπηλιά που 'ναι καμωμένη από αλάτι και κοχύλια*¹⁷⁴». Ενώ στο κείμενο «*Ο ποντικός και η θυγατέρα του*» ο πατέρας ενδιαφέρεται και νοιάζεται για την ευτυχία της κόρης του «*Μια φορά ήταν ένας ποντικός κι είχε μια θυγατέρα πολύ όμορφη. Ήθελε να την παντρέψει, μα δεν ήθελε να τη δώσει σε ποντικό ... - Ήλιε, την παίρνεις τη θυγατέρα μου γυναίκα; Δε θέλω να τη δώσω σ' 'άλλοινα τόσο όμορφη, μόνο σε σένα που 'σαι τόσο όμορφος και δυνατός*¹⁷⁵» και όταν, τελικά, βρίσκει έναν καλό σύζυγο για την κόρη του τότε ο πατέρας χαίρεται και αγάλλεται η καρδιά του «*Τότε ο ποντικός γίνηκεν η καρδιά του και δίνει την κόρη του σ' έναν αντρειωμένο και όμορφο ποντίκαρο*¹⁷⁶».

Στο κείμενο «*Ένας περίπατος στην πόλη*» ο πατέρας ενδιαφέρεται για τη μόρφωση του παιδιού του «*Ο πατέρας του τότε τον επήρε από το χέρι, γιατί ήθελε την πρώτη μέρα να τον οδηγήσει ο ίδιος στο σχολείο*¹⁷⁷» και αισθάνεται υπερηφάνεια για τα παιδιά του «- *Πάω το γιό μου στο σχολείο, απάντησε περήφανα ο Θεαγένης*¹⁷⁸». Επιπρόσθετα, στο κείμενο «*Ένας περίπατος στην πόλη*», όλη η οικογένεια συμμετέχει στην προετοιμασία του αγοριού για την πρώτη του μέρα στο σχολείο καθώς η μητέρα ετοιμάζει το αγόρι για το σχολείο και μαζί με τις αδερφές του τον χαιρετάν «*Η μητέρα*

¹⁷² ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 113.

¹⁷³ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 19.

¹⁷⁴ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 21.

¹⁷⁵ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 50.

¹⁷⁶ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 52.

¹⁷⁷ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 89.

¹⁷⁸ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 91.

φόρεσε στο Χάρη το μικρό του ιμάτιο ... Ύστερα οι αδερφούλες του, η Αγλαΐα και η Ροδόπη, τον εφίλησαν¹⁷⁹».

Στο κείμενο «Ο Τζοβάνι» ο πατέρας εκφράζει την αγάπη προς το παιδί του με μέτρο «Έσκυψε πάνωθ'ε μας και με το ένα του χέρι μας χάιδε τα μαλλιά... Θυμήθηκα τον πατέρα μου, που καμιά φορά έκανε έτσι – κι άρχισα να σιγοκλαίω¹⁸⁰». Επίσης, στο ίδιο κείμενο, γίνεται αρνητική αναφορά στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μητριάς και παιδιού καθώς η μητριά εγκαταλείπει σε δύσκολες συνθήκες το παιδί «Τον πατέρα μου τον πιάσανε οι Γερμανοί... Η μητριά μου πούλησε τα πράγματα κι έφυγε, δεν έχουμε πια σπιτικό¹⁸¹». Ενώ στο κείμενο «Συνάντηση στο διάστημα» ο πατέρας παίρνει στη δουλειά και το παιδί του για να αποκτήσει εμπειρίες «Ομάδα επιστημόνων από τη Γη ταξίδεψε σε έναν πλανήτη για να εγκαταστήσει έναν σταθμό. Μαζί τους πήραν κι έναν μικρό τον Κώστα ... Ο Μαρίνος, ο πατέρας του Κώστα¹⁸²».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, αυτές είναι εξαιρετικές καθώς οι παππούδες και οι γιαγιάδες ασχολούνται με το παιδί αρκετές ώρες της ημέρας όπως αποτυπώνεται και στο κείμενο «Το τραγούδι της φάλαινας» η γιαγιά αφηγείται, με ευχαρίστηση, στην εγγονή της μία ιστορία και η εγγονή της την ακούει με πολύ προσοχή «Η γιαγιά είπε μια ιστορία στη Λίλη ... Η Λίλη σκαρφάλωσε στα γόνατα της γιαγιάς της¹⁸³». Στο κείμενο «Ο Πρασινοσκούφης» ο παππούς με υπομονή και αγάπη ασχολείται με τα εγγόνια του και τους διαβάσει βιβλία «και βιβλία είχαν που τους τα διάβαζε ο παππούς¹⁸⁴». Επιπλέον, ο παππούς, ως πιο σοφός, παρουσιάζεται ως αρχηγός όλων των καλικάντζαρων «κι ούτε άκουσε το σύνθημα που έδωσε ο γερο – καλικάντζαρος, ο παππούς του, που ήτανε αρχηγός, για να σηκωθούν να φύγουν¹⁸⁵». Ενώ στο κείμενο «Παππούς και εγγονή» ο παππούς περνάει πολλές ώρες με την εγγονή του στην εξοχή όπου την ξεναγεί «ο παππούς μάζευε χορτάρια. Της έδειχνε τα σχήματα. Τα πικροράδικα, τα περδικοπατήματα, τις κωκαλήθρες ... Αργότερα, οι δυο τους, αφού άναψαν τα καντήλια στους Αγίους Αναργύρους, μπήκαν

¹⁷⁹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 89.

¹⁸⁰ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 107.

¹⁸¹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 105.

¹⁸² ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 178.

¹⁸³ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 15.

¹⁸⁴ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 63.

¹⁸⁵ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 64.

στα ιαματικά λουτρά της Εφταλούς, για να κολατσίσουν στα ζεστά¹⁸⁶» και της αφηγείται ιστορίες «Μελτέμ! Είπε ο παππούς με σιγουριά. Μελτέμ, την έλεγαν και ήταν νέα και όμορφη ... -Πού τα σκαρφίζομαι όλα τούτα! Μονολόγησε. Πού τα κατεβάζει η γκλάβα μου τέτοια παραμύθια¹⁸⁷».

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Κατανομή των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας στο Ανθολόγιο «Στο σκολειό του κόσμου»

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	ΑΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΕΜΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΜΗΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	3	4	7	25,93%
ΓΟΝΕΩΝ - ΠΑΙΔΙΩΝ	0	8	8	29,63%
ΠΑΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	0	5	5	18,52%
ΠΑΠΠΟΥΣ / ΓΙΑΓΙΑ - ΕΓΓΟΝΩΝ	1	3	4	14,82%
ΑΔΕΡΦΩΝ	0	3	3	11,1%
ΣΥΝΟΛΟ	4	23	27	100%

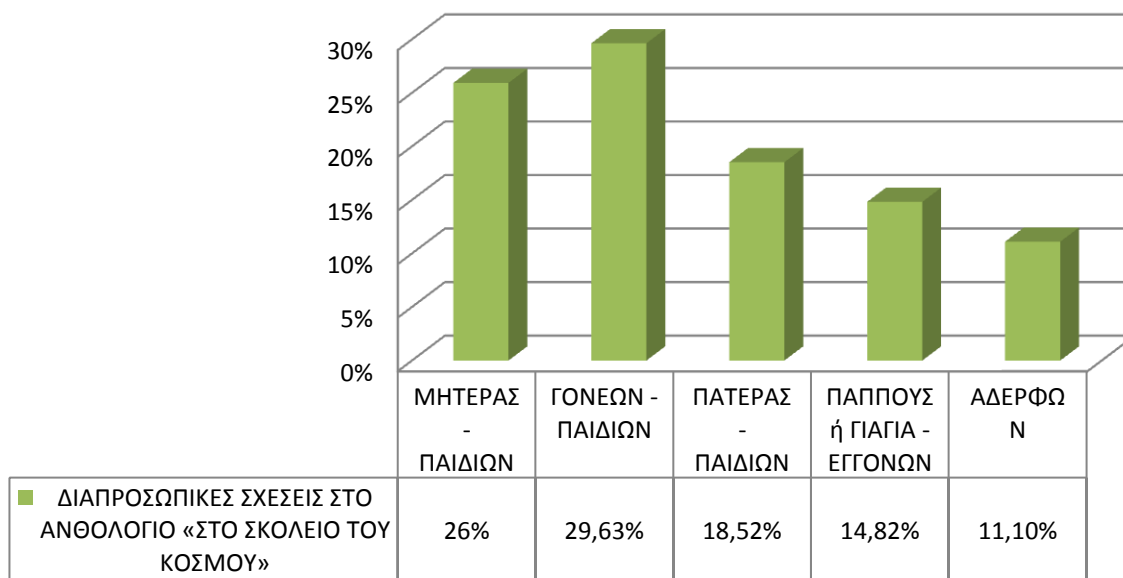
Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Γ' και Δ' Δημοτικού «Στο σκολειό του κόσμου»

ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Ποσοστιαία αναλογία διαπροσωπικών σχέσεων στο Ανθολόγιο «Στο σκολειό του κόσμου»

¹⁸⁶ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 160 – 162.

¹⁸⁷ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 162 – 163.

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ "ΣΤΟ ΣΚΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ"

Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Γ' και Δ' Δημοτικού «Στο σχολείο του κόσμου»

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 4, ο θεσμός της οικογένειας στο πλαίσιο των περιεχομένων του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων για τις Γ' και Δ' τάξεις παρουσιάζεται με 27(45,76%) θέματα επί συνόλου 59 θεμάτων προς επεξεργασία. Στο β' τεύχος υπερισχύουν οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών με 8 ((29,63%) αναφορές δίνοντας έμφαση στην αρμονική συμβίωση, την αλληλοβοήθεια καθώς και στο δέσιμο μεταξύ των γονέων με τα παιδιά τους. Ακολούθως, έχουμε 7 (25,93%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού όπου αποτυπώνεται η αγάπη, η προστασία και η ιδιαίτερη σχέση που έχουν τα παιδιά με τη μητέρα τους. Γίνονται 5 (18,52%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού, όπου αποτυπώνεται η αγάπη και το ενδιαφέρον του πατέρα για την ευτυχία των παιδιών του. Στη συνέχεια έχουμε 4 (14,82%) αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών όπου φανερώνεται η αγάπη αλλά και η αστείρευτη διάθεση των παππούδων- γιαγιάδων να ασχολούνται με τα εγγόνια τους. Τέλος, έχουμε 3 αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των αδερφών όπου παρουσιάζονται ως πάρα πολύ καλές.

Στο β' τεύχος του Ανθολογίου απουσιάζει το μοντέλο της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας. Όσες αναφορές έχουμε στην εκτεταμένη οικογένεια είναι ελλιπής από άποψη σύνθεσης¹⁸⁸.

Η μορφή της πυρηνικής οικογένειας εμφανίζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα, διότι αποτελεί την πιο αντιπροσωπευτική μορφή στη σύγχρονη εποχή. Σχετικά με τη σύνθεση της πυρηνικής οικογένειας, παρουσιάζεται ως ολιγομελής. Κυρίως παρουσιάζονται οι γονείς με ένα ή δύο παιδιά, ενώ γίνεται αναφορά σε μία τρίτεκνη¹⁸⁹ και σε μία πολύτεκνη,¹⁹⁰ με επτά παιδιά, οικογένεια.

Αξιοπρόσεκτη είναι η αναφορά σε μία πυρηνική οικογένεια όπου οι δύο σύζυγοι έχουν παιδιά από προηγούμενους γάμους και τα οποία συμβιώνουν αρμονικά στο νέο οικογενειακό περιβάλλον¹⁹¹. Επίσης, γίνεται άλλη μία αναφορά σε μία πυρηνική οικογένεια, στην οποία το παιδί έχει υιοθετηθεί από ορφανοτροφείο¹⁹² και τονίζεται η σημασία της υιοθεσίας για τη συνοχή αλλά και τη συναισθηματική πληρότητα της οικογένειας¹⁹³.

Τέλος, δεν έχουμε αναφορές σε μονογονεϊκές οικογένειες, σε παιδιά εκτός γάμου, στο φαινόμενο του διαζυγίου καθώς και σε άλλους τύπους οικογένειας.

¹⁸⁸ Έχουμε μία αναφορά με πατέρα – μητέρα – γιαγιά – παιδιά (AN2, 72) χωρίς όμως να γίνεται ξεκάθαρο αν η γιαγιά ζει στο ίδιο σπίτι με την υπόλοιπη οικογένεια.

¹⁸⁹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 89.

¹⁹⁰ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 154.

¹⁹¹ ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 135.

¹⁹² ό.π., Γ' – Δ' Ανθολόγιο, 2018, σελ. 41.

¹⁹³ Κατσίκη- Γκίβαλου Άντα, Παπαδάτος Γιάννης, Πάτσιου Βίκυ, Πολίτης Δημήτρης, Πυλαρινός Θεοδόσης. (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για τη Γ' – Δ' Δημοτικού «Στο σχολειό του κόσμου»), *Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές Οδηγίες.*, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος, Αθήνα, 2018, σελ. 17. Στο:

http://ebooks.edu.gr/modules/document/file.php/DSDIM-D110/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%92%CE%B9%CE%B2%CE%B%CE%AF%CE%BF%20%CE%94%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CF%85/10-0069_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_C-D-Dim_BK.pdf (προσπελάστηκε 28/08/2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Ε΄- ΣΤ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Το τρίτο τεύχος του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων, για την Ε΄ και την ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου, είναι το πρώτο βιβλίο που συγγράφηκε (2001) από τα νέα Ανθολόγια και έχει τίτλο «Με λογισμό και μ' όνειρο». Ο στίχος προέρχεται από το Γ΄ σχεδιάσμα του ποιητικού έργου «Ελεύθεροι πολιορκημένοι» του Διονύσιου Σολωμού. Ως ανάδοχος συγγραφέας του Ανθολογίου ανέλαβαν οι εκδόσεις «Πατάκη». Τη συγγραφική ομάδα αποτελούν οι: Άντα Κατσίκη – Γκίβαλου, Τζίνα Καλογήρου, Γιάννης Σ. Παπαδάτος, Στέλλα Πρωτονατορίου και Θεοδόσης Πυλαρινός. Η επιτροπή αξιολόγησης του Ανθολογίου απαρτίζεται από: Δημήτριος Κουκολομάτης, Ανθούλα Δανιήλ, Γεώργιος Οικονόμου και Εύη Σκάρλου. Τέλος, την καλλιτεχνική επιμέλεια, τα γραφικά και την ηλεκτρονική σελιδοποίηση έκανε η Βασιλική Μπεκυρά¹⁹⁴.

Το τρίτο τεύχος αποτελείται από 302 σελίδες. Περιλαμβάνει έναν πίνακα περιεχομένων και ένα εισαγωγικό σημείωμα της συγγραφικής ομάδας. Το Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο» είναι δομημένο σε επιμέρους ενότητες οι οποίες περιλαμβάνουν πεζά κείμενα, ποιήματα, ερωτήσεις – δραστηριότητες και βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν οι βιβλιογραφικές πληροφορίες, όπου μπορεί να ανατρέξει ο αναγνώστης προκειμένου να αναζητήσει τους τίτλους των έργων από όπου προέρχονται τα αποσπάσματα, κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες και το ευρετήριο δύσκολων όρων και εννοιών όπου ο αναγνώστης μπορεί να βρει την ερμηνεία των δύσκολων όρων ή εννοιών¹⁹⁵.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Κατανομή θεμάτων στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο»

Α/Α	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΑΝ3 ¹⁹⁶	ΑΝ3
1	ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ	12,9%	12
2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ	10,75%	10
3	Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΣ	9,68%	9

¹⁹⁴ Κατσίκη- Γκίβαλου Άντα, Καλογήρου Τζίνα, Παπαδάτος Γιάννης, Πρωτονατορίου Στέλλα, Πυλαρινός, Θεοδόσης. (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Ε΄ – ΣΤ΄ Δημοτικού «Με λογισμό και μ' όνειρο»), Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος, Αθήνα, 2016, σελ. 2.

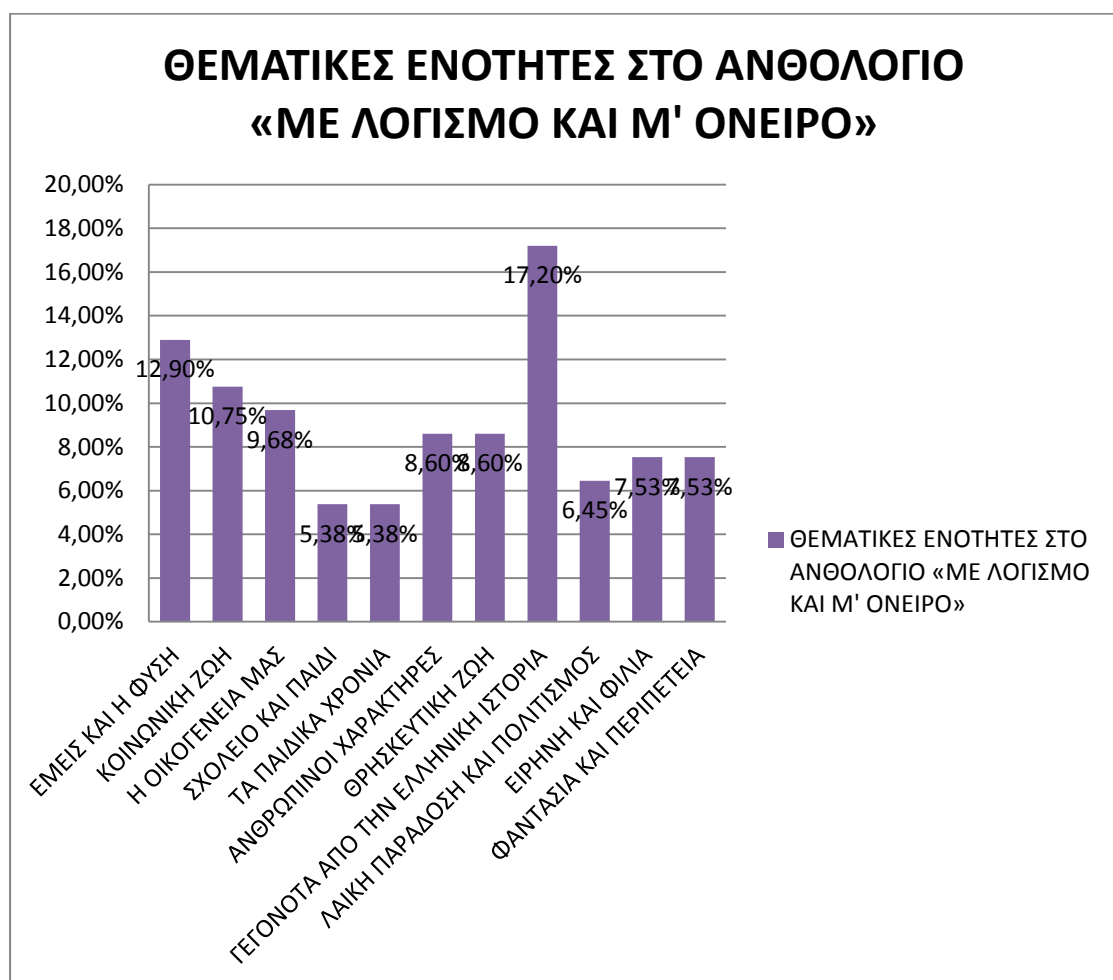
¹⁹⁵ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016. (όπου «Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο» αναφερόμαστε στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο»).

¹⁹⁶ ΑΝ3 = Ανθολόγιο για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη «Με λογισμό και μ' όνειρο».

4	ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ	5,38%	5
5	ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ	5,38%	5
6	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ	8,6%	8
7	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ	8,6%	8
8	ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	17,2%	16
9	ΛΑΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	6,45%	6
10	ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ	7,53%	7
11	ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ	7,53%	7
	ΣΥΝΟΛΟ	100%	93

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, γ' τεύχος*

ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Ποσοστιαία αναλογία θεμάτων στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο»

Πηγή: *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, γ' τεύχος*

Όπως φαίνεται από τον ανωτέρω πίνακα το Ανθολόγιο της Ε' και ΣΤ' τάξης «Με λογισμό και μ' όνειρο» συντίθενται από 11 θεματικές ενότητες. Η θεματική ενότητα «Εμείς και η φύση» προσεγγίζεται με 12 θέματα (12,9%), η ενότητα «Κοινωνική ζωή» με 10 θέματα (10,75%), η ενότητα «Η οικογένειά μας» με 9 θέματα (9,68%), η ενότητα «Σχολείο και παιδί» με 5 θέματα (5,38%), η ενότητα «Τα παιδικά χρόνια» με 5 θέματα (5,38%), η ενότητα «Ανθρώπινοι χαρακτήρες» με 8 θέματα (8,6%), η ενότητα «Θρησκευτική ζωή» με 8 θέματα (8,6%), η ενότητα «Γεγονότα από την ελληνική ιστορία» με 16 θέματα (17,2%), η ενότητα «Λαϊκή παράδοση και πολιτισμός» με 6 θέματα (6,45%), η ενότητα «Ειρήνη και φιλία» με 7 θέματα (7,53%) και η ενότητα «Φαντασία και περιπέτεια» με 7 θέματα (7,53%).

Στο γ' τεύχος από τα 93 κείμενα προς επεξεργασία, τα 77 (82,8%) είναι Ελλήνων συγγραφέων (περιλαμβάνονται ποιήματα, πεζά, μύθοι, δημοτικά τραγούδια) και τα υπόλοιπα 16 (17,2%) είναι ξένων συγγραφέων.

6.1 ΑΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Γ' ΤΕΥΧΟΣ

Στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο» περιλαμβάνονται 93 θέματα προς επεξεργασία εκ των οποίων 9 έχουν άμεση αναφορά στον θεσμό της οικογένειας ενώ 35 έχουν έμμεση αναφορά στον θεσμό της οικογένειας.

Η θεματική ενότητα «Η οικογένειά μας» εισάγεται με τον πίνακα του Γιώργου Σικελιώτη «*Άνδρας, γυναίκα και παιδί*¹⁹⁷» και την βυζαντινή εικόνα του 12^{ου} αιώνα «*Παναγία του Βλαδιμήρ*¹⁹⁸». Περιλαμβάνει 9 θέματα προς επεξεργασία εκ των οποίων τα πέντε είναι ποιήματα και τα τέσσερα είναι πεζά κείμενα¹⁹⁹.

1. *Η μητέρα μου στην εκκλησία*, Νικηφόρος Βρεττάκος. (ποίημα: μητέρα – παιδιά)
2. *Δέησις*, Κωνσταντίνος Καβάφης. (ποίημα: μητέρα – παιδιά)
3. *Η μάνα μου*, Λευτέρης Παπαδόπουλος. (ποίημα: μητέρα – παιδιά)

¹⁹⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 75.

¹⁹⁸ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 76.

¹⁹⁹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 283 – 298.

4. *Ο κορυδαλλός*, Ανδρέας Εμπειρικός. (ποίημα: πατέρας – παιδιά)
5. *Η καρδιά ενός ποντικού*, Ρόαλντ Νταλ. (πεζό: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
6. *Νανούρισμα*, Ναζίμ Χικμέτ. (ποίημα: μητέρα – παιδιά).
7. *Αποκριάτικη ιστορία*, Μάνος Κοντολέων. (πεζό: γονείς – παιδιά).
8. *Η μαμά μας η θάλασσα*, (Λότη Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου. (πεζό: αδέρφια)
9. *Το καυκασιανό παραμύθι*, Ι. Δ. Ιωαννίδη. (πεζό: μητέρα – παιδιά)

Στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, υπερισχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ της μητέρας και του παιδιού. Η μητρική αγάπη και υπομονή αποτυπώνεται στο ποίημα «*Δέησις*» καθώς η μητέρα προσμένει με υπομονή και καρτερικότητα την επιστροφή του παιδιού της «*Η μάνα του, ανήξερη, παίγει κι ανάφτει στην Παναγία μπροστά ένα ψηλό κερί για να επιστρέψει γρήγορα και ναν καλοί καιροί²⁰⁰*», μη γνωρίζοντας ότι το παιδί της είναι ήδη νεκρό «*η εικόν ακούει, σοβαρή και λυπημένη, ξεύροντας πως δεν θα λθει πια ο υιός που περιμένει²⁰¹*».

Στο ποίημα «*Η μάνα μου*», το παιδί εξιδανικεύει την εικόνα της μητέρας του καθώς την βλέπει ως αιθέρια μορφή την οποία δυσκολεύεται να ξεχωρίσει από την Παναγία όταν τριγυρνάνε στις γειτονιές των φτωχών «*Η μάνα μου φοράει τσεμπέρι σαν τις μανάδες τις παλιές. Παίρνει την Παναγιά απ' το χέρι και τρέχουνε στις γειτονιές ... Κι όταν γυρνάνε κούτσα κούτσα ... δεν ξέρω να τις ξεχωρίσω ποιανής το χέρι να φιλήσω²⁰²*». Ενώ στο ποίημα «*Η μητέρα μου στην εκκλησιά*», το παιδί βλέπει με την παιδική του ανγότητα την μορφή της μητέρας του καθαρή και λαμπερή «*Καθαρή σαν αστέρι, παρόλα τα μαύρα της, κατεβαίνει τα πέτρινα σκαλοπάτια κοιτάζοντας την ευγένεια του ήλιου και τις άσπρες πορτοκαλιές. Δεν ξέρει η μητέρα μου τι είναι ο ήλιος. Τον φαντάζεται αγάπη που ανατέλλει στον ουρανό²⁰³*».

Στο ποίημα «*Νανούρισμα*» φανερώνεται η ιδιαίτερη επικοινωνία καθώς και η αγάπη που αισθάνεται η μητέρα για το παιδί της «*Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου στο προσκεφάλι σου η καρδιά μου ζαγρυπνεί νάνι μου, εσύ²⁰⁴*». Ενώ στο κείμενο «*Το*

²⁰⁰ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 79.

²⁰¹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 79.

²⁰² ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 81.

²⁰³ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 77.

²⁰⁴ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 88.

καυκασιανό παραμύθι» αποτυπώνεται η αγάπη που αισθάνεται η θετή μητέρα προς το παιδί της καθώς και η ψυχολογική προετοιμασία, μέσω ενός παραμυθιού, του παιδιού από τη θετή μητέρα προκειμένου να γνωρίσει τη βιολογική του μητέρα «Από κείνο, το ίδιο κιόλας βράδυ, άρχισε να του λέει με δικά της λόγια απλά το καυκασιανό παραμύθι «Κύκλου με την κιμωλία» ... Έτσι, ας πούμε ότι ήσουν στη θέση του παιδιού και σε ρωτούσαν ποια από τις δυο αγαπές πιο πολύ, τι θα 'λεγες; – Θα 'λεγα ότι εγώ αγαπούσα εκείνη που μ' αγαπούσε πιο πολύ. – Έτσι, σιγά σιγά άρχισε να του φανερώνει την αλήθεια. Σε λίγες μέρες το Λουλούδι όχι μόνο ήξερε πώς το βρήκε η μητέρα του, αλλά κι ότι κινδύνευε να της το πάρουν²⁰⁵». Επιπλέον, στο κείμενο «Το καυκασιανό παραμύθι» παρουσιάζεται η χαρά και η ευτυχία που έρχεται στην οικογένεια με την έλευση του παιδιού «Ο βασιλιάς και η βασίλισσα δεν είχαν παιδιά. Όλα τα καλά τα είχαν. Μόνο ένα παιδί τους έλειπε. Ωσπου μια μέρα ήρθε κι αυτό το καλό. Χαρές, γιορτές, γλέντια, που κράτησαν μέρες²⁰⁶».

Οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών είναι σχέσεις αγάπης, αλληλοκατανόησης και φροντίδας όπως αποτυπώνεται στο κείμενο «Αποκριάτικη ιστορία», όπου τα παιδιά της οικογένειας ακολουθούν και σέβονται τις συμβουλές των γονιών τους «Η οικογένειά μας είναι μια σοβαρή οικογένεια που έχει και αρχές και παραδόσεις. Όλοι μας μοιραζόμαστε τις ευθύνες μας – αυτή είναι η αρχή του μπαμπά. Όταν σε κάποιον πονά το κεφάλι του, οι υπόλοιποι πρέπει να κάνουν ησυχία – αυτή είναι η αρχή της μαμάς²⁰⁷».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των αδερφών παρουσιάζονται ως σχέσης αγάπης, ανεκτικότητας και ισορροπιών καθώς όπως φανερώνεται στο κείμενο «Η μαμά μας η θάλασσα», το παιδί αγαπάει και ανέχεται εξίσου όλα τα ετεροθαλή αδέρφια του χωρίς διακρίσεις και προσπαθεί να κρατήσει τις ισορροπίες παρά τις ζήλιες που αναπτύσσονται «Καλά παιδάκια, λοιπόν, τ' αδερφάκια μου τα... πώς τα είπαμε... τα ετεροθαλή ... Και πολλούς συγγενείς και πολλά και ποικίλα αδέρφια έχω εγώ ... Εκείνο που δεν μπορώ να συνηθίσω είναι οι ζήλιες. Από τη μια ζηλεύει ο Άρης που αγαπάω και τα γερμανάκια. Από την άλλη ζηλεύουν τα γερμανάκια, επειδή μένω στο ίδιο σπίτι με τον Άρη και το μωρό ... Όμως η Γκέρντα θέλει διαρκώς να της λέω αν παίζω με τον Άρη κι αν αγαπάω πολύ το μωρό. – Το αγαπάω, βέβαια της είπα χτες, που

²⁰⁵ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 99 – 100.

²⁰⁶ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 99.

²⁰⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 90.

είχαμε πάει για μπάνιο. Αδερφάκι μου δεν είναι κι αυτό; ... Όταν τη βεβαίωσα πως την αγαπάω κι εκείνη, άρχισε να με ρωτάει αν αγαπάω το μωρό περισσότερο, επειδή έχουμε την ίδια μαμά ... – έλα να πέσουμε πάλι, της λέω, κι άσε τις μαμάδες. Δεν έχουν καμιά σημασία. Στο κάτω κάτω οι επιστήμονες λένε πως μακρινή μητέρα όλων των ανθρώπων είναι η θάλασσα²⁰⁸».

Οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού αποτυπώνονται στο ποίημα «Ο κορυδαλλός», στο οποίο εκδηλώνεται η ευτυχία και η χαρά που αισθάνεται ο πατέρας για το παιδί του «Μες στην ψυχή μου το ουράνιον τόζον και στην καρδιά μου μέσα –σιλιπνός, πασίχαρος κορυδαλλός– λαλεί ο μικρός μου γιος²⁰⁹».

Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών αυτές είναι άριστες καθώς όπως εκδηλώνεται στο κείμενο «Η καρδιά ενός ποντικού» η γιαγιά έχει μία ιδιαίτερη σχέση με το εγγονάκι της, το οποίο και ανταποδίδει την αγάπη που του προσφέρει η γιαγιά του «Πρέπει να ζήσεις, της είπα. Γιατί τότε θα είμαι ένα πολύ γέρικο ποντίκι κι εσύ θα είσαι μια πολύ γριά γιαγιά και θα πεθάνουμε μαζί και οι δύο ... Δεν έχει σημασία το ποιος είσαι ή με τι μοιάζεις για όσο διάστημα κάποιος σ' αγαπάει και νοιάζεται για σένα²¹⁰».

6.2 ΕΜΜΕΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ Γ΄ ΤΕΥΧΟΣ

Έμμεση αναφορά στον θεσμό της οικογένειας έχουν 35 θέματα προς επεξεργασία, εκ των οποίων τα 25 είναι πεζά κείμενα, τα 4 είναι ποιήματα, 1 είναι λαϊκό παραμύθι, 1 είναι μύθος, 1 είναι νανούρισμα, 2 είναι δημοτικά τραγούδια και 1 είναι θεατρικό έργο.

1. *Η Χιονάτη της Πάρνηθας*, Ηλίας Βενέζης. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
2. *Στο νησί των Φαιάκων*, Όμηρος. (ποίημα: πατέρας – παιδιά).
3. *Τα πουλιά*, Δημήτρης Ποταμίτης. (θεατρικό έργο: πατέρας – παιδιά).
4. *Της ξενιτιάς*. (δημοτικό τραγούδι: μητέρα – παιδιά).
5. *Σ' ένα συνοριακό σταθμό*, Αντώνης Σαμαράκης. (πεζό: μητέρα – παιδιά).

²⁰⁸ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 95 – 97.

²⁰⁹ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 83.

²¹⁰ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 86 – 87.

6. *Ο Θωμάς*, Λίτσα Ψαραύτη. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
7. *Η Βαγγελίτσα*, Έλλη Αλεξίου. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
8. *Οι έλεγχοι*, Ζαν Ζακ Σεμπέ – Ρενέ Γκοσινύ. (πεζό: γονείς – παιδιά).
9. *Ένα σακί μαλλιά*, Παντελής Καλιότσος. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
10. *Η Ασπρραδενή στο νέο σχολείο της*, Ευγενία Φακίνου. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
11. *Παιδική μνήμη*, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης. (πεζό: αδέρφια).
12. *Οι κάλοι της Κλάρας*, Ντιμίτερ Ινκίφ. (πεζό: γονείς – παιδιά).
13. *Η καρδούλα*, Σοφία Ι. Φίλντιση. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
14. *Ο κάβουρας και η μάνα του*, Αίσωπος. (μύθος: μητέρα – παιδιά).
15. *Ο γιος*, Νίκος Καζαντζάκης. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
16. *Τα Χριστούγεννα του Τα Κι Κο*, Ειρήνη Μάρρα. (πεζό: γονείς – παιδιά).
17. *Τα κόκκινα αυγά*, Γρηγόριος Ξενόπουλος. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
18. *Τ' αγνάντεμα*, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. (πεζό: γονείς – παιδιά).
19. *Της Λένως του Μπότσαρη*. (δημοτικό τραγούδι: αδέρφια).
20. *Ο μικρός μπουρλοτιέρης*, Γαλάτεια Γρηγοριάδου – Σουρέλη. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
21. *Οι πρόσφυγες*, Διδώ Σωτηρίου. (πεζό: γονείς – παιδιά).
22. *Ένας στρατιώτης μурμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο*, Νικηφόρος Βρεττάκος. (ποίημα: μητέρα – παιδιά).
23. *Τα κουλουράκια*, Ζωρζ Σαρή. (πεζό: γονείς – παιδιά).
24. *Η εξέγερση*, Μαργαρίτα Λυμπεράκη. (πεζό: αδέρφια).
25. *Το παραμύθι της γιαγιάς*, Ιωάννης Πολέμης. (ποίημα: παππούς/γιαγιά – εγγόνια).
26. *Παιδικά νανουρίσματα*. (νανούρισμα: μητέρα – παιδιά).
27. *Ο κυρ Λάζαρος και οι δράκοι*. (λαϊκό παραμύθι: πατέρας – παιδιά).
28. *Ειρήνη*, Γιάννης Ρίτσος. (ποίημα: γονείς – παιδιά).
29. *Η Ευρώπη και ο ταύρος*, Χάρης Σακελλαρίου. (πεζό: γονείς – παιδιά).
30. *Η Βροχούλα, ο Μουντζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο*, Χρήστος Μπουλώτης. (πεζό: γονείς – παιδιά).
31. *Το χαμογελαστό συννεφάκι*, Μάρω Λοΐζου. (πεζό: πατέρας – παιδιά).
32. *Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι*, Ελένη Σαραντίτη. (πεζό: μητέρα – παιδιά).
33. *Η καλλονή με το φιδίσιο κορμί*, Ειρήνη Μάρρα. (πεζό: γονείς – παιδιά).
34. *Η θλιμμένη αγελάδα*, Ευγένιος Τριβιζάς. (πεζό: πατέρας – παιδιά).

35. *Η φάλαινα κι ο οισοφάγος της*, Ράντγιαρντ Κίπλινγκ. (πεζό: μητέρα – παιδιά).

Στις διαπροσωπικές σχέσεις, υπερισχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού. Στο κείμενο «*Η χιονάτη της Πάρνηθας*» η μητέρα ακούει με προσοχή και απαντάει με χαρά στις απορίες του παιδιού «*Η Άννα είδε το χιόνι, πλημμύρισε τα μάτια της από χιόνι, κι έπειτα: – Τι είναι αυτό; ρώτησε τη μητέρα της. – Χιόνι είναι, Άννα. Το λένε χιόνι. – Γιατί το λένε χιόνι; – Έτσι το λένε. Γιατί είναι πολύ άσπρο κι έρχεται ίσια απ’ τον ουρανό ... – Όταν θα βάλω τα άσπρα μου, λέει, θα είμαι κι εγώ χιόνι. – Ναι, Άννα, θα είσαι σαν το χιόνι. Θθα σε λέμε τότε Χιονάτη. Έτσι ήταν η Χιονάτη. – Έτσι ήταν η Χιονάτη; Τι είναι Χιονάτη; ... – Α, ναι. Δεν ξέρεις τίποτα για τη Χιονάτη. Θα σου πω²¹¹».* Ενώ στο δημοτικό «*Παιδικά νανουρίσματα*» εκδηλώνεται η ιδιαίτερη επικοινωνία που αναπτύσσεται μεταξύ του παιδιού και της μητέρας «*Ύπνε, που παίρνεις τα μωρά, έλα πάρε και τούτο, μικρό μικρό σου το ‘δωσα, μεγάλο φέρε μου το, μεγάλο σαν ψηλό δεντρί κι ίσο σα γκυπαρίσι, κι οι κλώνοι ντου ν’ απλώνονται σ’ ανετολή και δύση²¹²».*

Στο δημοτικό τραγούδι «*Της ξενιτιάς*» αποτυπώνεται ο πόνος και η πίκρα του ξενιτεμένου παιδιού καθώς στις δυσκολίες που έρχονται βρίσκεται μακριά από την αγαπημένη του μητέρα «*Η αρρώστια θέλει πάπλωμα, θέλει παχύ στρωσίδι, θέλει μανούλας γόνατα, θελ’ αδερφής αγκάλες²¹³».* Ενώ στο ποίημα «*Ένας στρατιώτης μουρμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο*» ο πρωταγωνιστής μέσα στις δυσκολίες του πολέμου νοσταλγεί την αγάπη και την φροντίδα της μητέρας του «*Θα μπορούσαμε τότες τουλάχιστο να ιδούμε πως έρχεται τάχατε η μάνα μας βαστάζοντας στη μασχάλη της ένα σεντόνι λουλακιασμένο με μια ποδιά ζεστασιά και κατιφέδες από το σπίτι μας²¹⁴».*

Στο κείμενο «*Σ’ ένα συνοριακό σταθμό*» η μητέρα αγωνιά και ανησυχεί για το μέλλον του παιδιού της και συχνά το μαλώνει για να το συνετίσει «*Από το πολύ το σκασιαρχείο έμεινε στην ίδια τάξη. Η μάνα του του τις έβρεχε ταχτικά, αυτός το βιολί του²¹⁵».* Ενώ στο κείμενο «*Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι*» εκδηλώνεται η ανησυχία και η αγωνία που έχουν οι μητέρες για τα παιδιά «*Και ορισμένως οι μανάδες μας θ’*

²¹¹ ό.π., Ε’ – ΣΤ’ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 37.

²¹² ό.π., Ε’ – ΣΤ’ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 229.

²¹³ ό.π., Ε’ – ΣΤ’ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 56.

²¹⁴ ό.π., Ε’ – ΣΤ’ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 211.

²¹⁵ ό.π., Ε’ – ΣΤ’ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 67.

αρχίσουνε ν' ανησυχούνε και να φωνάζουνε πάλι. Πως τάχα ξελογιαζόμαστε και πως γυρνάμε στις γειτονιές πίσω από τις τσιγγάνες που λένε τη μοίρα κοιτώντας τα χέρια των κοριτσιών. Και πως δεν κάνει, δεν είναι καλά πράγματα αυτά για τα παιδιά. Και πώς να μην πηγαίνουμε όταν έχουνε γλέντια, να μη ζυγώνουμε ούτε έξω από τις σκηνές τους. Αυτά θα λένε πάλι οι μανάδες μας²¹⁶».

Στον μύθο «Ο κάβουρας και η μάνα του» η μητέρα συμβουλεύει με στοργή το παιδί της «Η μάνα του έλεγε στον κάβουρα να μην περπατάει λοζά ούτε να τρίβει τα πλευρά του σε υγρές πέτρες²¹⁷». Στο κείμενο «Η φάλαινα κι ο οισοφάγος της» το παιδί ακούει τις συμβουλές της μητέρας του «Η μαμά του του το είχε επιτρέψει, αλλιώς ποτέ δε θα το 'χε αποτολμήσει ... Βγήκε, λοιπόν, στα βότσαλα με τα χέρια στις τσέπες και γύρισε στη μάνα του, που του είχε επιτρέψει να στρίβει τα δάχτυλα του ποδιού του μέσα στο θαλασσινό νερό²¹⁸», ενώ στο κείμενο «Η καρδούλα» η μητέρα αγαπά και συμβουλεύει τα παιδιά ενώ και τα παιδιά την σέβονται και τη θαυμάζουν «Το βράδυ η μάνα μου είπε πως «γύφτος δε σημαίνει και μασκαράς». Κι αφορμή γύρευε κάθε φορά να μας ξεδιαλύνει του κόσμου τα παράξενα ... Δεν ακούσαμε τι άλλο είπε. Είχαμε μείνει να κοιτάζουμε εκείνη τη νέα γυναίκα που πρόφταινε την κάθε μας επιθυμία, μέσα από στερήσεις, αλλά πάντα αθόρυβα, διακριτικά, σαν από μακριά²¹⁹».

Στο κείμενο «Ένα σακί μαλλιά» η μητέρα με αγάπη είναι διαρκώς δίπλα στο άρρωστο παιδί της και συγκινείται από την έκπληξη που κάνουν στο παιδί της «Τον έφερε αυτοκίνητο, που σταμάτησε έξω απ' την αυλόπορτα. Τον συνόδευε η Τζόου ... Η Τζόου, όμως, που τα είδε όλα απ' την αυλόπορτα, έκλαψε²²⁰». Στο κείμενο «Ο Θωμάς» αποτυπώνονται οι δυσκολίες, η αγάπη και η υπερηφάνεια της μητέρας για το παιδί της που είναι με ειδικές ανάγκες «Στο σπίτι γινόταν σωστό πανηγύρι κάθε φορά που ο Θωμάς έλεγε και μια καινούργια λέξη ... Ήξερα πως δε θα γινόταν ποτέ ζωγράφος κι ούτε θα μάθαινε να παίζει όργανα μουσικά. Και τι μ' αυτό; Ο Θωμάς έχει τις χάρες του, είναι ευχαριστημένος με τις μπογιές του, τους δίσκους της μουσικής, και η καρδιά μου ημέρευε ... – Είναι το παιδί μου αυτό, ο Θωμάς μου, εγώ τον γέννησα και είμαι η πιο περήφανη κι ευτυχισμένη μάνα στον κόσμο²²¹». Επίσης, στο ίδιο κείμενο,

²¹⁶ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 256.

²¹⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 142.

²¹⁸ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 281 – 282.

²¹⁹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016 σελ. 136.

²²⁰ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 113.

²²¹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 69 – 73.

εκδηλώνεται η συνεχής αγωνία της μητέρας για το παιδί της «Θέλω να τον προπονήσω στο δρόμο των εκατό μέτρων, για να πάρει μέρος στους αγώνες, στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Γι' αυτό ήρθα να σας ζητήσω την άδειά σας. Στην αρχή ήμουνα διστακτική, δεν ήθελα να κουράζεται ο Θωμάς. Φοβόμουνα κιόλας μην πέσει και χτυπήσει, μήπως ιδρώσει και κρυολογήσει²²²», αλλά και η πικρία της μητέρας για την έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους της πολιτείας και των Μ.Μ.Ε. «Τη μέρα των αγώνων το γήπεδο ήταν κατάμεστο από γονείς, συγγενείς, φίλους, δασκάλους, εκπαιδευτές. Μόνον ο υπουργός δεν ήρθε. Έστειλε όμως ένα χλιαρό μήνυμα «συμπαράστασης» γεμάτο υποσχέσεις ... – Θα μας δείξει κι εμάς η τηλεόραση, ε μαμά; ρωτούσε κάθε τόσο. Δε βρέθηκε όμως ούτε ένας δημοσιογράφος να πει δυο λόγια, ούτε μια κάμερα να δείξει έστω για λίγα λεπτά τους αγώνες των παιδιών μας, τη μεγάλη χαρά και τον ενθουσιασμό τους²²³».

Στο κείμενο «*Η Βαγγελίτσα*» η μητέρα του παιδιού εργάζεται για να συντηρήσει την οικογένεια «Είχε και μια αυλίτσα γεμάτη λουλούδια και εκεί αντίκριζε κάθε μέρα, συμπαθητικό, τυλιγμένο στο μαύρο τσεμπέρι, το πρόσωπο της μητέρας της Βαγγελίτσας. Όπως ήτανε σκουμμένη στο ράμφιμό της, με το ανδρικό σακάκι απλωμένο στην ποδιά – φραγκοράφτισσα ήτανε –²²⁴».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών, στο κείμενο «*Οι έλεγχοι*» εκδηλώνονται ως σχέσεις αυστηρότητας «*Ο Κλοταίρ είναι ο τελευταίος στην τάξη κι όλους τους μήνες η δασκάλα γράφει ένα σωρό πράγματα μέσα στον έλεγχο του κι ο μπαμπάς κι η μαμά του Κλοταίρ δεν είναι καθόλου ευχαριστημένοι και δεν του επιτρέπουν να φάει γλυκό και να δει τηλεόραση ... Εμείς ήμασταν όλοι καταστενοχωρημένοι, γιατί τους ελέγχους πρέπει να τους υπογράψουν οι μπαμπάδες μας, κι αυτό δεν είναι πάντα ευχάριστο ... Είχα έναν κόμπο στο λαιμό μου κι είπα στον εαυτό μου πως θ' άξιζε ίσως καλύτερα να έφευγα την ίδια ώρα και να ξαναγύριζα μετά από πολλά χρόνια, αλλά είχε αρχίσει να βραδιάζει και δεν αρέσει καθόλου στη μαμά να βρίσκομαι έξω απ' το σπίτι όταν είναι αργά²²⁵» αλλά και αγωνίας και ανασφάλειας εκ μέρους του παιδιού προκειμένου να γίνει αποδεκτός και να μην απογοητεύσει τους γονείς του «*Ο μπαμπάς ήξερα τι θα μου 'λεγε. Θα μου 'λεγε πως ήταν ο πρώτος στην**

²²² ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 70.

²²³ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 71.

²²⁴ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 106.

²²⁵ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 108 – 110.

τάξη του κι ο μπαμπάς του ήταν πολύ περήφανος για τον μπαμπά μου ... Ύστερα ο μπαμπάς θα μου 'λεγε πως δε θα κατάφερνα τίποτα ποτέ στη ζωή μου ... Θα του πω πως είμαι πολύ δυστυχισμένος, κι αφού είναι έτσι, πολύ καλά, τότε κι εγώ θα τους αφήσω και θα φύγω πολύ μακριά και θα με ψάχνουν και δε θα ζαναγυρίσω, παρά μόνο μετά από πολλά χρόνια και θα 'χω πολλά λεφτά και ο μπαμπάς μου θα ντρέπεται που μου είπε πως δε θα καταφέρω τίποτα στη ζωή μου κι οι άνθρωποι δε θα τολμούν να με δείχνουν με το δάχτυλό κι ούτε θα γελάνε μαζί μου²²⁶».

Στο κείμενο «Οι κάλοι της Κλάρας» αποτυπώνεται η αγάπη και η αδυναμία των γονιών προς τα παιδιά τους καθώς οι γονείς, παρά τις αντιρρήσεις που έχουν στην αρχή, δεν χαλάνε τελικά το χατίρι των παιδιών τους «– Σήμερα πρέπει να πάμε στην κηδεία. – Θα έρθω κι εγώ μαζί σας, είπε η αδερφή μου η Κλάρα. Αυτό δε γίνεται, μίλησε η μαμά ... – Θα έρθω κι εγώ μαζί! Φώναξα εγώ. Θα έρθω κι εγώ μαζί! Θα έρθω κι εγώ μαζί! – Όχι! Είπαν η μαμά και ο μπαμπάς μαζί ... – τότε θα κλαίμε εδώ στο σπίτι, φωνάζαμε εγώ κι η αδερφή μου η Κλάρα κι αρχίσαμε αμέσως να κλαίμε δυνατά. Ο μπαμπάς και η μαμά πιάσανε τα κεφάλια τους ... – Φτάνει πια, αναστέναζε λυπημένος ο πατέρας. Καλά, ελάτε μαζί μας²²⁷». Επίσης, στο κείμενο «Οι κάλοι της Κλάρας», υπάρχει σύμπνοια μεταξύ των αδερφών προκειμένου να πετύχουν τον σκοπό τους «– Τότε θα κλαίμε εδώ στο σπίτι, φωνάζαμε εγώ κι η αδερφή μου η Κλάρα κι αρχίσαμε αμέσως να κλαίμε δυνατά. Ο μπαμπάς και η μαμά πιάσανε τα κεφάλια τους. Όταν το είδαμε αυτό, αρχίσαμε να κλαίμε ακόμα πιο δυνατά. Τα καταφέρνουμε πολύ καλά σε κάτι τέτοια, όταν συγχυζόμαστε²²⁸».

Στο κείμενο «Τα Χριστούγεννα του Τα Κι Κο» το παιδί αισθάνεται πολύ χαρούμενο καθώς μεγαλώνει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον αγάπης «Θυμάται που στα δικά του γενέθλια ο αξιότιμος πατέρας του έκανε δώρο στην αξιολάτρευτη μητέρα του μια πολύχρωμη βεντάλια από μεταξωτό ζωγραφισμένο πουλί. Κι η μαμά χαμογέλασε με το πιο όμορφο της χαμόγελο. Κι ο Τα Κι Κο ένιωσε πολύ ευτυχισμένος²²⁹». Στο κείμενο «Η Βροχούλα, ο Μουντζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο δέντρο», παρουσιάζεται μια αγαπημένη και ευτυχισμένη οικογένεια με παιδιά ως ιδανικό μέρος για να μείνουν τα κατοικίδια ζώα «Κι είχε μέσα του το μικρό όνειρο ένα ζεστό σπίτι, και μες στο σπίτι μια

²²⁶ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 109 – 110.

²²⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 133.

²²⁸ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 133.

²²⁹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 164.

φαμίλια με παιδιά κι όλοι τριγύρω απ' το χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Καλό το φαγητό κι η ζεστασιά καλή, χόρτασαν και χάρδια ο Μουντζούρης κι η Βροχούλα ²³⁰». Ενώ στο κείμενο «*Η καλλονή με το φιδίσιο κορμί*» παρουσιάζεται μέσα από την ελληνική μυθολογία μια οικογένεια με πολλά παιδιά που ζούσε ευτυχισμένη και αγαπημένη «*Το ευτυχισμένο ζευγάρι απέκτησε πολλά παιδιά, το ένα πιο τερατώδικο όμορφο από το άλλο ... Το ζευγάρι ζούσε ευτυχισμένο και θα έκαναν και άλλα παιδιά ακόμα, αν δεν ερχόταν μαντατοφόρος να καλέσει το Γίγαντα Τυφώνα στη Γιγαντομαχία*²³¹».

Στο κείμενο «*Τα κουλουράκια*» το παιδί προσπαθεί να ξεχάσει τις δυσκολίες που βιώνει η οικογένειά της λόγω της κατοχής και του πολέμου «*Ο Δήμος δεν ήταν φυλακή, ο πατέρας δεν γκρίνιαζε συνέχεια: «Προσοχή στο λάδι, σταγόνα σταγόνα, να μας κρατήσεις»` η μητέρα δεν είχε αδυνατίσει κι ο μπουφές μας ήταν γεμάτος γλυκά. Μια χοντρή γομολάστιχα είχε σβήσει τον πόλεμο*²³²». Ενώ στο κείμενο «*Οι πρόσφυγες*» αποτυπώνεται η αγάπη, η αγωνία και η χαρά που αισθάνεται το παιδί καθώς επανασυνδέεται με τους γονείς του μετά τον χωρισμό λόγω του πολέμου «*Σκίρτησα ολόκληρη. Τα μάτια μου πήδηξαν από τις κόγχες και ξοπίσω τους πήδηξε και η καρδιά μου ... Ήταν πραγματικότητα ή παράκρουση; Έσπρωχνα σαν τρελή τον κόσμο ως να φτάσω στην αποβάθρα ... Για τότε βρέθηκα στην αγκαλιά της μάνας μου δεν το κατάλαβα*²³³». Επίσης, στο κείμενο «*Οι πρόσφυγες*», η μητέρα με φροντίδα και στοργή φιλάει και προστατεύει το πολυτιμότερο πράγμα που πήρε στον δρόμο για την προσφυγιά «*Μια νέα γυναίκα πετούσε από καιρό σε καιρό ένα τραγικό νανούρισμα: «Νάνι, νάνι, το παιδάκι μου να κάνει...». Στην αγκαλιά της κρατούσε ένα μαξιλάρι που όλο το σκέπαζε και το φιλούσε και κοίταζε γύρω της πανικόβλητη*²³⁴».

Στο κείμενο «*Τ' αγνάντεμα*» δίνεται έμφαση στο πόσο σημαντικό είναι τα παιδιά να αγαπούν, να σέβονται και να έχουν την ευχή των γονιών τους «*Το νόημά του δεν το καταλάβαινα, τα λόγια τα θυμόμουν, κι ύστερ' από χρόνια... το κορίτσι πρέπει να 'ναι φρόνιμο και ντροπαλό, να 'ναι υπάκοο, να μην κοιτάζει τους νιους, ν' αγαπά τον κύρη του και τη μανούλα του` και σαν μεγαλώσει και δώσει ο Θιος` και παντρευτεί, με την ευχή των γονιών της*²³⁵». Στο ποίημα «*Ειρήνη*» στο πρόσωπο της μητέρας και του

²³⁰ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 251.

²³¹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 263.

²³² ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 219.

²³³ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 208 – 209.

²³⁴ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 207.

²³⁵ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 178 – 179.

πατέρα ενσαρκώνεται για το παιδί η ειρήνη «*Ο πατέρας που γυρνάει τα ' απόβραδο μ' ένα φαρδύ χαμόγελο στα μάτια ... είναι η ειρήνη ... είναι το χαμόγελο της μάνας. Μοναχά αυτό. Τίποτ' άλλο δεν είναι η ειρήνη*²³⁶», ενώ στο κείμενο «*Η Ευρώπη κι ο ταύρος*» οι γονείς αισθάνονται χαρά και υπερηφάνεια για το παιδί τους «*Τόσο ωραίο και ακτινοβόλο ήταν το πρόσωπο της και τόσο μεγάλη η όλη ομορφιά κι η χάρη της, που όλος ο κόσμος μιλούσε γι' αυτή και καμάρωναν γι' αυτό και οι δυο γονιοί της*²³⁷».

Αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των αδερφών, που έχουν άμεση αναφορά στην οικογένεια, παρουσιάζονται ως πάρα πολύ καλές. Καθώς όπως αποτυπώνεται και στο κείμενο «*Παιδική μνήμη*», για να τονιστεί πως τα δύο παιδιά θα έχουν πλέον πολύ ισχυρούς φιλικούς δεσμούς επικαλείται την αγάπη που έχουν τα αδέρφια μεταξύ τους «*Έλα να 'μαστε σαν αδέρφια, να πάρουμε μαζί τους δρόμους ... Μπορούν λοιπόν να μείνουν να ζήσουν στο δάσος, αγαπημένα σαν αδέρφια. Έτσι συλλογιούνται και τα δυο παιδιά μ' ευχαρίστηση*²³⁸».

Στο δημοτικό «*Της Λένως Μπότσαρη*» αποτυπώνεται ο θαυμασμός και η υπερηφάνεια που νιώθει η κοπέλα για τον ήρωα αδερφό της «*Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη, και ζωντανή δεν πιάνομαι εις των Τουρκών τα χέρια*²³⁹». Ενώ στο κείμενο «*Η εξέγερση*» για να ενισχυθούν οι πολίτες που αγωνίζονται ενάντια στη δικτατορία επικαλείται η αδερφική αγάπη για να τονιστεί πως οι στρατιώτες δεν είναι εχθρικοί «*Γιατί πιστεύουμε ότι οι φαντάροι μας, τ' αδέρφια μας δε θα μας χτυπήσουν, δε θα σηκώσουν το χέρι, δε θα ρίξουν στ' αδέρφια τους, δε θα χυθεί αδελφικό αίμα. Είμαστε αδέρφια, όλοι είμαστε αδέρφια*²⁴⁰».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού είναι σχέσεις σεβασμού και αγάπης όπως εκδηλώνεται και στο απόσπασμα «*Στο νησί των Φαιάκων*», από το ποίημα «*Οδύσσεια*», το παιδί με υπερηφάνεια και σεβασμό αναφέρεται στον πατέρα της και τον παινεύει «*Τη χώρα αυτή οι Φαιάκοι την έχουν κι είμαι κόρη του ξακουσμένου Αλκίνου που θάρρος και ζωή απ' αυτόν κρατιέται των Φαιάκων*²⁴¹». Ενώ στο απόσπασμα «*Τα πουλιά*», από το θεατρικό έργο «*Όρνιθες*», το παιδί αισθάνεται την σιγουριά και την ασφάλεια πως ο πατέρας θα το προστατέψει

²³⁶ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 243.

²³⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 246.

²³⁸ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 125 – 126.

²³⁹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 190.

²⁴⁰ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 223.

²⁴¹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 46.

και θα το βοηθήσει «*Ανόητε, ανόητε, ανόητε! Στάχτη θα σε κάνει ο μπαμπάς μου ο Δίας*²⁴²».

Στο λαϊκό παραμύθι «*Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι*» ο πατέρας φροντίζει για τα παιδιά του έτσι ώστε να μην τους λείψει τίποτα «*Στο δρόμο, όπου πήγαινε, του είπε του δράκου: «Στάσου, να πηγαίνω να δέσω τα παιδιά μου, να μη σε φαν!».* Πήγε κι έδεσε τα παιδιά του με κάτι σχοινιά παλαιά και τους είπε: «*Όντας ιδείτε το δράκο, να φωνάζετε ἴκρεας από δράκο!*» *Κι όντας επλησίασ' ο δράκος, εφώναζαν τα παιδιά ἴκρειάτο από δράκο!*». *Ο δράκος με μεγάλη τρομάρα άφηκε τα φλουριά κι έφυγε ... Κι αφού ελευτερώθηκε από τους δράκους ο κυρ Λάζαρος, έφκιασε το σπίτι του λαμπρό κι έζησε καλά*²⁴³». Στο κείμενο «*Η θλιμμένη αγελάδα*» ο πατέρας φροντίζει και προστατεύει τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας «- *Γιατί μου το κάνετε αυτό, έλεγε ανάμεσα στους απανωτούς λυγμούς που την έπνιγαν. Γιατί τον σκοτώσατε; Ξέρετε τι καλός που ήταν; Τι εξαιρετικός ταύρος; Ποιος θα φροντίζει τώρα τα μοσχαρακια μας; Δε μου λέτε; Ποιος θα τα φροντίζει; Θα πάρουν τον κακό δρόμο ... Μην το κάνετε αυτό! Σκεφτείτε τα μοσχαρακια μας που θα μείνουν ορφανά*²⁴⁴». Ενώ στο κείμενο «*Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της*» ο πατέρας κάνει ό,τι χρειαστεί για την οικογένειά του «*Η Αστραδενή ζει με την οικογένεια της στη Σύμη. Όμως η ζωή στο νησί είναι δύσκολη και ο πατέρας της αναγκάζεται να πουλήσει το καϊκι του και να μετακομίσει όλη η οικογένεια στην Αθήνα*²⁴⁵».

Στο κείμενο «*Ο γιος*» ο πατέρας με αυστηρό ύφος απαντάει στο παιδί του «*Όλα αυτά μου φαινόταν μυστήρια φοβερά, και μια φορά που ρώτησα τον πατέρα μου, αυτός μάζεψε τα φρύδια του: «Μη φυτρώνεις εκεί που δε σε σπέρνουν!»*, μου αποκρίθηκε²⁴⁶», ενώ το παιδί με σεβασμό και δέος διδάσκεται από τις πράξεις του πατέρα «*Τον είδα να στέκεται στο κατώφλι, ακίνητος, και δάγκανε τα μουστάκια του. Πίσω του, όρθια, η μητέρα μου έκλαιγε. – Πατέρα, φώναζα, πάει η σταφίδα μας! – Εμείς δεν πάμε, μου αποκρίθηκε σιώπα! Ποτέ δεν ζέχασα τη στιγμή ετούτη ἄθαρρώ μου στάθηκε στις δύσκολες στιγμές της ζωής μου μεγάλο μάθημα ἄναθυμόμουν τον πατέρα μου ήσυχο, ασάλευτο, να στέκεται στο κατώφλι, μήτε βλαστημούσε μήτε παρακαλούσε*

²⁴² ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 53.

²⁴³ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 237.

²⁴⁴ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 273 – 274.

²⁴⁵ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 115.

²⁴⁶ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 155.

μήτε έκλαιγε· ασάλευτος κοίταζε τον όλεθρο κι έσωζε μόνος αυτός, ανάμεσα σε όλους τους γειτόνους, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου²⁴⁷».

Στο κείμενο «*Το χαμογελαστό συννεφάκι*» το παιδί βοηθάει τον πατέρα του στη δουλειά όταν δεν έχει σχολείο «*Βοηθάει τον πατέρα του στο μπακάλικο ο Γιαννάκης τώρα που δεν έχει σχολείο. Θα 'ρθουν όπου να 'ναι*²⁴⁸». Στο κείμενο «*Τα κόκκινα αυγά*» ο πατέρας καμαρώνει και χαιρέται με την χαρά των παιδιών του «*Όλες αυτές οι παιδιάτικες εντυπώσεις μου ξαναγεννιόταν κάθε Πάσχα, όταν είχα τα κορίτσια μου μικρά κι έβλεπα την ασύγκριτη χαρά τους μπροστά στα κόκκιν' αυγά. Τίποτα, τίποτα δεν τα χαροποιούσε περισσότερο*²⁴⁹». Ενώ στο κείμενο «*Ο μικρός μπουρλοτιέρης*» ο άντρας που είναι ένας πολύ καλός οικογενειάρχης δεν υπολογίζει τίποτα μπροστά στην ελευθερία της πατρίδας του «*Νοικοκύρης είναι, μα ο αγώνας για την Ελλάδα τον έκανε να αψηφήσει σπιτικό, παιδί, γυναίκα, και έγινε από τους πρώτους καπεταναίους που επαναστάτησαν*²⁵⁰».

Όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών, στα κείμενα που έχουν έμμεση αναφορά στην οικογένεια, η θεματική ενότητα «*Λαϊκή παράδοση και πολιτισμός*» εισάγεται με το ποίημα «*Το παραμύθι της γιαγιάς*» όπου αποτυπώνεται η ιδιαίτερη σχέση που έχει η γιαγιά με τα εγγόνια καθώς με πολλή αγάπη και υπομονή ετοιμάζεται να ξεκινήσει να πει το παραμύθι «*Η καλοσύνη, είπ' η γιαγιά, μονάχα η καλοσύνη· όλα στον κόσμο χάνονται, μόνη απομένει εκείνη. Στα λόγια της μαζεύτηκαν προσεκτικά τα' αγρόνια. Ω χρόνια των παραμυθιών, αθώα, ωραία χρόνια*²⁵¹».

²⁴⁷ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 157.

²⁴⁸ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 253.

²⁴⁹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 177.

²⁵⁰ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 199.

²⁵¹ ό.π., Ε' – ΣΤ' Ανθολόγιο, 2016, σελ. 227.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Κατανομή των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο»

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	ΑΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΕΜΜΕΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΜΗΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	5	12	17	38,64%
ΓΟΝΕΩΝ - ΠΑΙΔΙΩΝ	1	10	11	25%
ΠΑΤΕΡΑΣ - ΠΑΙΔΙΩΝ	1	9	10	22,73%
ΠΑΠΠΟΥΣ / ΓΙΑΓΙΑ – ΕΓΓΟΝΩΝ	1	1	2	4,54%
ΑΔΕΡΦΩΝ	1	3	4	9,09%
ΣΥΝΟΛΟ	9	35	44	100%

Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Ε' και ΣΤ' Δημοτικού «Με λογισμό και μ' όνειρο»

ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Ποσοστιαία αναλογία διαπροσωπικών σχέσεων στο Ανθολόγιο «Με λογισμό και μ' όνειρο»

Πηγή: Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού «Με λογισμό και μ΄ όνειρο»

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 6, ο θεσμός της οικογένειας στο πλαίσιο των περιεχομένων του Ανθολογίου Λογοτεχνικών Κειμένων για τις Ε΄ και ΣΤ΄ τάξεις παρουσιάζεται με 44 (47,3%) θέματα επί συνόλου 93 θεμάτων προς επεξεργασία. Στο γ΄ τεύχος υπερισχύουν οι αναφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού με 17 (38,64%) αναφορές δίνοντας έμφαση στην αγάπη, την φροντίδα, το ενδιαφέρον και την αγωνία της μητέρας για το παιδί. Στη συνέχεια έχουμε 11 (25%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών όπου αποτυπώνεται η αγάπη, η φροντίδα, η χαρά και η αρμονική συμβίωση που υπάρχει μεταξύ των γονέων και των παιδιών. Ακολούθως, έχουμε 10 (22,73%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού όπου διακρίνεται η αγάπη, η προστασία και η θυσία του πατέρα προκειμένου να εξασφαλίσει τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τα παιδιά του. Γίνονται 2 (4,54%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών όπου εκδηλώνεται η ιδιαίτερη σχέση και αγάπη των παππούδων – γιαγιάδων προς τα εγγόνια τους. Τέλος, έχουμε 4 (9,09%) αναφορές στις σχέσεις μεταξύ αδερφών όπου αποτυπώνεται η αγάπη και ο ισχυρός δεσμός που υπάρχει ανάμεσα στα αδέρφια.

Στο γ΄ τεύχος του Ανθολογίου απουσιάζει το μοντέλο της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας. Όσες αναφορές έχουμε στην εκτεταμένη οικογένεια είναι ελλιπής από άποψη σύνθεσης²⁵².

Η οικογένεια στην πυρηνική της μορφή εμφανίζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα, επειδή αποτελεί την πιο αντιπροσωπευτική μορφή στη σύγχρονη εποχή. Αναφορικά με τη σύνθεση της πυρηνικής οικογένειας, παρουσιάζεται ως ολιγομελής. Κυρίως παρουσιάζονται οι γονείς με ένα ή δύο παιδιά.

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά σε μια ανασυγκροτημένη μορφή οικογένειας όπου οι δύο βιολογικοί γονείς του παιδιού έχουν χωρίσει μεταξύ τους και έχουν

²⁵² Στο κείμενο «Πρόσφυγες» (ΑΝ3, σελ. 206) έχουμε μία αναφορά με πατέρα – μητέρα – θείο – θεία – παιδιά – ξαδέλφια χωρίς όμως να φαίνεται ξεκάθαρο αν ζουν όλοι στο ίδιο σπίτι, ούτε αν υπάρχουν ο παπούς και η γιαγιά.

ξαναπαντρευτεί δημιουργώντας καινούριες οικογένειες²⁵³. Επίσης, γίνεται αναφορά σε έναν τύπο οικογένειας όπου το παιδί έχει δύο μητέρες²⁵⁴.

Τέλος, δεν έχουμε αναφορές σε μονογονεϊκές οικογένειες, σε παιδιά εκτός γάμου, στο φαινόμενο του διαζυγίου καθώς και σε άλλους τύπους οικογένειας.

²⁵³ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 95.

²⁵⁴ ό.π., Ε΄ – ΣΤ΄ Ανθολόγιο, 2016, σελ. 99.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων το 2003 εισήγαγε καινοτομίες ανάμεσα στις οποίες είναι το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας εντάχθηκε η Λογοτεχνία, όπου οι γενικοί στόχοι εστιάζονται στον βιωματικό λόγο και στα γλωσσικά μέσα των λογοτεχνημάτων. Ενώ τα συνακόλουθα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) εκπονήθηκαν την περίοδο 1999 – 2003 με στόχο των εκσυγχρονισμό του περιεχομένου των σπουδών. Στο Α.Π.Σ. για το μάθημα της Ελληνικής Γλώσσας είναι ενταγμένη η Λογοτεχνία όπου ο γενικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την εθνική αλλά και την παγκόσμια λογοτεχνία.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, στην προσπάθειά του να αναβαθμίσει την ποιότητα της εκπαίδευσης συμπεριέλαβε στο σχεδιασμό του και τη συγγραφή νέων Ανθολογίων Λογοτεχνικών Κειμένων²⁵⁵, για το δημοτικό σχολείο, προκειμένου να αντικατασταθούν οι τρεις τόμοι των παλαιών Ανθολογίων. Το πρώτο βιβλίο που συγγράφηκε ήταν το γ' τεύχος για την Ε' και ΣΤ' τάξη το 2001, ενώ το 2006 συγγράφηκαν το α' τεύχος για την Α' και Β' τάξη και το β' τεύχος για την Γ' και Δ' τάξη.

Τα νέα Ανθολόγια έχουν ως στόχο να φέρουν τον μαθητή σε επαφή με κείμενα τα οποία επιλέχθηκαν με βάση ειδικά επεξεργασμένες προδιαγραφές, με κοινό παρονομαστή ορισμένες έννοιες και αξίες, όπως η αγάπη, η εντιμότητα ο ισχυρός χαρακτήρας, η οικογένεια, η γλώσσα, το εθνικό αυτοσυναίσθημα, η ορθοδοξία, η αποδοχή της ετερότητας, η παγκοσμιότητα του ελληνισμού καθώς και οι σημερινές δυνατότητές του²⁵⁶.

Η οικογένεια ορίζεται ως η ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος και συνήθως κατοικούν κάτω από την ίδια στέγη. Η οικογένεια αποτέλεσε ανέκαθεν

²⁵⁵ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «*Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ*», 2003, σελ. 1 – 2.

<http://ebooks.edu.gr/info/cps/prologos.pdf> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

²⁵⁶ ΦΕΚ 303B/13-03-2003 «*ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ*», σελ. 3745 – 3777. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς της ανθρώπινης κοινωνίας όπου διαμορφώνονται ποικίλες διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της. Ο θεσμός της οικογένειας είναι πανάρχαιος και αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της ανθρωπότητας, γιατί πήρε το πρώτο σχήμα της κοινωνικής ζωής. Η ελληνική οικογένεια έχει σχηματιστεί πάνω στο μονογαμικό θεσμό και προέρχεται συγχρόνως από μια μακραίωνη πατριαρχική παράδοση²⁵⁷. Η δομή της παραδοσιακής οικογένειας διατηρήθηκε περισσότερο χρόνο και με συνοχή ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Ωστόσο με την αστυφιλία, τη μετανάστευση, την υπογεννητικότητα, την επαγγελματική ενασχόληση των γυναικών, έχουν επέλθει ριζικές αλλαγές στη δομή, την οργάνωση και τη λειτουργία της οικογένειας²⁵⁸.

Στα τρία τεύχη των νέων Ανθολογίων του δημοτικού σχολείου ο θεσμός της οικογένειας έχει ισχυρή παρουσία μέσα στα κείμενα καθώς στο α΄ τεύχος η οικογένεια παρουσιάζεται με 29 (46,8%) θέματα επί συνόλου 62 θεμάτων προς επεξεργασία, στο β΄ τεύχος η οικογένεια παρουσιάζεται με 27(45,76%) θέματα επί συνόλου 59 θεμάτων προς επεξεργασία, ενώ στο γ΄ τεύχος η οικογένεια παρουσιάζεται με 44 (47,3%) θέματα επί συνόλου 93 θεμάτων προς επεξεργασία. Διαπιστώνουμε με αυτόν τον τρόπο ότι η οικογένεια αντέχει στον χρόνο και παραμένει μία σταθερά της ελληνικής κοινωνίας.

Η οικογένεια στην πυρηνική της μορφή παρουσιάζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα και στα τρία τεύχη. Σε αντίθεση με το μοντέλο της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας όπου διαπιστώνουμε ότι απουσιάζει, ενώ όσες φορές έχουμε αναφορά στην εκτεταμένη οικογένεια αυτή είναι ελλιπής από άποψη σύνθεσης. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η δομή της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας, η οποία διατηρήθηκε περισσότερο χρόνο και με συνοχή, έχει αντικατασταθεί πλέον από την παραδοσιακή μορφή οικογένειας.

Ως πρότυπο οικογένειας προβάλλεται στα Ανθολόγια η πυρηνική οικογένεια σε ολιγομελή μορφή, διότι όπως προαναφέρθηκε στο δεύτερο μέρος η σύνθεση της πυρηνικής οικογένειας παρουσιάζεται και στα τρία τεύχη ως επί το πλείστον ολιγομελής. Κυρίως παρουσιάζονται οι γονείς με ένα ή δύο παιδιά, ενώ είναι

²⁵⁷ ό.π., Μερακλής, 1984, σελ. 47.

²⁵⁸ ό.π., Μυριζάκης, 1981, σελ. 204. Στο: [file:///C:/Users/Vasilis/Downloads/7042-12501-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vasilis/Downloads/7042-12501-1-PB%20(1).pdf) (προσπελάστηκε 22/08/2020)

ελάχιστες οι αναφορές σε τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες. Η μητρότητα δεν προβάλλεται ως αξία, καθώς υπάρχουν πολύ λίγες αναφορές σε τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες, παρά το μεγάλο δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα²⁵⁹.

Δεν υπάρχουν αναφορές σε μονογονεϊκές οικογένειες ούτε και σε παιδιά που μεγαλώνουν εκτός γάμου, μοντέλα τα οποία συναντώνται ευρέως στη σημερινή ελληνική κοινωνία. Ενώ άλλοι τύποι οικογένειας δεν συναντώνται στα Ανθολόγια παρά το γεγονός ότι τα ομόφυλα ζευγάρια μπορούν να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης και να υιοθετήσουν παιδιά στην σημερινή ελληνική κοινωνία. Επίσης, δεν γίνονται αναφορές σε ορφανά παιδιά ή άτεκνα ζευγάρια. Επιπλέον, στο φαινόμενο του διαζυγίου, το οποίο παρουσιάζει αυξητικές τάσεις στην εποχή μας, δεν γίνεται αναφορά.

Στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας στο α' και στο γ' τεύχος υπερσχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ μητέρας και παιδιού με ποσοστά 31% και 38,64% αντίστοιχα. Ενώ και στο β' τεύχος οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ μητέρα και παιδιού βρίσκονται στη δεύτερη θέση με ποσοστό 29,63%. Έτσι, διαπιστώνουμε πως στα Ανθολόγια προβάλλεται συχνότερα η στενή σχέση που υπάρχει διαχρονικά μεταξύ μητέρας και παιδιού.

Στη δεύτερη θέση των αναφορών, όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις, βρίσκονται οι σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών. Πιο συγκεκριμένα στο α' και στο γ' τεύχος βρίσκονται στη δεύτερη θέση με ποσοστά 24,15% και (25%) αντίστοιχα. Ενώ στο α' τεύχος υπερσχύουν οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών με ποσοστό 29,63%.

Στην τρίτη θέση των αναφορών βρίσκονται οι σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού. Πιο συγκεκριμένα στο β' και στο γ' τεύχος βρίσκονται στην τρίτη θέση με 18,52% και 22,73% αντίστοιχα, ενώ στο α' τεύχος βρίσκεται στην τέταρτη θέση με ποσοστό 13,8%. Στις σχέσεις μεταξύ πατέρα και παιδιού, στα Ανθολόγια, αποτυπώνεται ως ένα βαθμό η αλλαγή που έχει επέλθει στη σημερινή ελληνική κοινωνία καθώς ο

²⁵⁹ Στο: <https://www.cnn.gr/ellada/story/201619/dimografiko-provlima-molis-8-ekatommyria-o-plithysmos-stin-ellada-eos-to-2050> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

πατέρας σήμερα συμμετέχει πιο ενεργά στην ανατροφή των παιδιών σε αντίθεση με το παρελθόν που ήταν αποκλειστική ευθύνη της μητέρας.

Λίγες είναι οι αναφορές στις σχέσεις μεταξύ παππούδων – γιαγιάδων και εγγονών. Πιο συγκεκριμένα στο α΄ και στο β΄ τεύχος βρίσκονται στην προτελευταία θέση με 17,25% και 14,82% αντίστοιχα, ενώ στο γ΄ τεύχος βρίσκεται στην τελευταία θέση με 4,54%. Έτσι παρατηρούμε πως δεν προβάλλεται στα Ανθολόγια η παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια καθώς οι παππούδες – γιαγιάδες, όπως αποτυπώνεται στα κείμενα, δεν παρεμβαίνουν στην οικογένεια αλλά ο ρόλος τους προσδιορίζεται από τη σχέση τους με τα εγγόνια.

Στην τελευταία θέση με τις λιγότερες αναφορές βρίσκονται οι αδελφικές σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα στο γ΄ τεύχος βρίσκεται στην προτελευταία θέση με ποσοστό 9,09%, ενώ στο α΄ και στο β΄ τεύχος βρίσκονται στην τελευταία θέση με ποσοστά 13,8% και 11,1% αντίστοιχα.

Επιχειρώντας μία ανασκόπηση στα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μας διαπιστώνουμε ότι:

- Ο θεσμός της οικογένειας αποτελεί μία διαχρονική αξία η οποία αποτελεί μία σταθερά της ελληνικής κοινωνίας καθώς και στα σημερινά αλλά και στα παλαιότερα σχολικά εγχειρίδια η οικογένεια παραμένει μια βασική και πρωταρχική αξία.
- Σε αντίθεση με τα παλαιότερα σχολικά εγχειρίδια τα οποία πρόβαλαν την παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια, τα σημερινά Ανθολόγια προβάλλουν την πυρηνική οικογένεια σε ολιγομελή μορφή.
- Η διαπροσωπική σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού παραμένει κυρίαρχη και στα παλαιά αλλά και στα τωρινά σχολικά εγχειρίδια.

Συνοπτικά, τα νέα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων παρουσιάζουν σε ικανοποιητικό βαθμό τον θεσμό της οικογένειας καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών της οικογένειας. Όμως, τα σημερινά Ανθολόγια, τα οποία έχουν γραφτεί πριν μία εικοσαετία, χρειάζονται ανανέωση για να μπορέσουν να παρουσιάσουν στους μαθητές τη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα, όσον αφορά τον θεσμό της οικογένειας.

Προτείνεται να εμπλουτιστούν τα Ανθολόγια με κείμενα τα οποία θα παρουσιάζουν τις νέες μορφές οικογένειας που συναντώνται στην ελληνική κοινωνία, τα ορφανά παιδιά, το φαινόμενο του διαζυγίου²⁶⁰ έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στην οικογενειακή πραγματικότητα του κάθε παιδιού. Επίσης, προτείνεται να εμπλουτιστούν τα Ανθολόγια με κείμενα τα οποία θα παρουσιάζουν πολύπλευρα τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, ώστε να ανταποκρίνονται στα βιώματα των παιδιών και όχι να παρουσιάζουν μόνο μία ωραιοποιημένη εκδοχή των οικογενειακών σχέσεων.

Εν κατακλείδι, οι μαθητές μέσω της Λογοτεχνίας έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν τον θεσμό της οικογένειας, ο οποίος αποτελεί μία διαχρονική αξία ύψιστης σημασία για τον άνθρωπο, μέσα από σπουδαία λογοτεχνικά κείμενα τα οποία συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

²⁶⁰ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, οι γάμοι στην Ελλάδα το 1970 ανερχόταν σε 67.439 ενώ τα διαζύγια σε 3.491. Το 2000, περίοδος που έγινε η συγγραφή των Ανθολογίων, οι γάμοι ανερχόταν σε 48.880 και τα διαζύγια σε 13.275. Το 2017 οι γάμοι ανήλθαν σε 50.138 και τα διαζύγια σε 19.190. Παρατηρούμε την μεγάλη αύξηση που παρουσιάζουν τα διαζύγια στην Ελλάδα.
Βλ. σχ. <https://www.statistics.gr/el/infographic-divorces-2017> και <https://www.statistics.gr/documents/20181/c6722cda-7c31-4f55-9eaa-6177db8cdcd7> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Βουγιούκας, Αρ. – Δημαράς, Αλ. – Δοξιάδη, Κ. – Ιωάννου, Γ. – Κάσδαγλη, Λ., Μουστάκα, Κ. Επόπτες: Στασινόπουλος Μ. – Σαββίδης, Γ. (2003). *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού – Μέρος πρώτο*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

Βουγιούκας, Αρ. – Δημαράς, Αλ. – Δοξιάδη, Κ. – Ιωάννου, Γ. – Κάσδαγλη, Λ. – Μουστάκα, Κ. Επόπτες: Στασινόπουλος Μ. – Σαββίδης, Γ. (2003). *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού – Μέρος δεύτερο*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων 2003.

Βουγιούκας, Αρ. – Δημαράς, Αλ. – Δοξιάδη, Κ. – Ιωάννου, Γ. – Κάσδαγλη, Λ. – Μουστάκα, Κ. Επόπτες: Στασινόπουλος Μ. – Σαββίδης, Γ. (2003). *Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού – Μέρος τρίτο*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», Αθήνα, 2011

Στο:<http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20-%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1%20%E2%80%94%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%>

[CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF.pdf](#)
(προσπελάστηκε 24/08/2020)

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε. Π. Ε&ΔΒΜ\Α. Π. 1-2-3 «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450 Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.), «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ & ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ», Αθήνα, 2011.

Στο:http://www.moec.gov.cy/dde/diapolitismiki/ilektroniko_yliko/odigos_glossas_gi_a_dimotiko_gymnasio.pdf (προσπελάστηκε 24/08/2020)

Κατσίκη – Γκίβαλου, Άντα – Καλογήρου, Τζίνα – Παπαδάτος, Γιάννης – Πρωτονατορίου, Στέλλα – Πυλαρινός, Θεοδόσης (2016). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Ε' – ΣΤ' Δημοτικού «Με λογισμό και μ' όνειρο»*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Κατσίκη – Γκίβαλου, Άντα – Παπαδάτος, Γιάννης – Πάτσιου, Βίκυ – Πολίτης, Δημήτρης – Πυλαρινός, Θεοδόσης (2018). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για τη Γ' – Δ' Δημοτικού «Στο σχολειό του κόσμου»*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Κατσίκη – Γκίβαλου, Άντα – Παπαδάτος, Γιάννης – Πάτσιου, Βίκυ – Πολίτης, Δημήτρης – Πυλαρινός, Θεοδόσης (2018). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για τη Γ' – Δ' Δημοτικού «Στο σχολειό του κόσμου», Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές Οδηγίες*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Στο: http://ebooks.edu.gr/modules/document/file.php/DSDIM-D110/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%92%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%AF%CE%BF%20%CE%94%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CF%85/10-0069_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_C-D-Dim_BK.pdf (προσπελάστηκε 28/08/2020)

Τσιλιμένη, Τασούλα – Γραϊκός, Νικόλαος – Καίσαρης, Λεωνίδα – Καπλάνογλου, Μάνια (2017). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων για την Α' – Β' Δημοτικού «Το δελφίνι»*. Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ», 2003. Στο: <http://ebooks.edu.gr/info/cps/prologos.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Στοιχεία από τον παιδαγωγικό σχεδιασμό του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και των Α.Π.Σ. της υποχρεωτικής εκπαίδευσης», 2003. Στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

ΝΟΜΟΙ / ΦΕΚ

Νόμος 1566/1985. Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις.

Στο: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf (προσπελάστηκε 24/08/2020)

Νόμος 2101/1992. Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.

Στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phek-192-a-2-12-1992.html> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

Νόμος 3966/2011. Θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων Πειραματικών Σχολείων, Ίδρυση Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ» και λοιπές διατάξεις.

Στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3966-2011.html> (προσπελάστηκε 25/08/2020)

Νόμος 4316/2015. Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις.

Στο: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2015/a/fek_a_181_2015.pdf&t=49ebfcb7c1975c52e9d8007e4a580c55 (προσπελάστηκε 26/08/2020)

Νόμος 4538/2018. Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις.

Στο: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2018/a/fek_a_85_2018.pdf&t=90c8c27d198f2d5951ad2e216d41c33d (προσπελάστηκε 26/08/2020)

ΦΕΚ 303B/13-03-2003. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (Α.Π.Σ.) ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. Στο: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ / ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Berelson, Bernard (1952). *Content Analysis in Communication Research*. New York: University Press.

Αχλīs, Νικόλαος (1996). *Οι αξίες στα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου 1954 – 1994*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/10605#page/1/mode/2up> (προσπελάστηκε 28/08/2020)

Βάμβουκας, Μιχάλης (1991). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.

Γεωργίου – Νίλσεν, Μυρτώ (1980). *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του Δημοτικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος.

Διακογεωργίου, Αρχοντούλα (1999). *Από την Πατριδογνωσία στη Μελέτη του Περιβάλλοντος, Ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων «Εμείς και ο κόσμος» των τάξεων Α' - Β - Γ' - Δ' του δημοτικού σχολείου*. Ρόδος: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας.

Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11978#page/104/mode/2up> (προσπελάστηκε 28/08/2020)

Καμαρούδης, Σταύρος, (2013). *Ειδική Επιστημονική Τεχνογραφία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη.

Καμαρούδης, Σταύρος, (2015). *Γλωσσών περιήγησις. Οι γλώσσες του κόσμου και η ελληνική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κ. & Μ. Σταμούλη / Ιωάννης Αρχ. Χαρπαντίδης.

Κατάκη, Χάρις (1994). *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*. Αθήνα: εκδόσεις Κέδρος.

Κανάλης, Αχιλλέας – Χαραλάμπους, Δημήτρης (1995). *Σχολικά Εγχειρίδια, Θεσμική Εξέλιξη και Σύγχρονη Προβληματική*. Αθήνα: Εκδόσεις Έκφραση.

Κεφαλληναίου, Ευγενία (1995). *Νεοελληνικά Αλφαβητάρια 1771 – 1981*. Αθήνα: Εκδόσεις Παρασκήνιο.

Κοπιδάκης, Μιχάλης (επιμέλεια) (2010). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Μερακλής, Μιχάλης (1984). *Ελληνική λαογραφία, τόμος Α΄, Κοινωνική Συγκρότηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μπονίδης, Κυριάκος (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού εγχειριδίου ως αντικείμενο έρευνας- Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές παρατηρήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Μπουζάκης, Σήφης (2005). *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1821-1998)*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Μυριζάκης Ιωάννης (1981), *Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τευχ. 42.

Παπαδοπούλου Σμαράγδα (2004). *Η συναισθηματική γλώσσα, βιβλία που μιλούν σε μαθητές... που σιωπούν*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Σιλιγάρης, Χρίστος (2001). *Κοινωνικοποίηση στο σχολείο: Θεσμοί, αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς στα σχολικά εγχειρίδια Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Φιλοσοφική Σχολή.

Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/17940#page/1/mode/2up>
(προσπελάστηκε 28/08/2020)

Ταβουλάρη, Ζαχαρούλα (2012). *Η διερεύνηση των Αξιών στο μάθημα της Γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/30682#page/1/mode/2up>
(προσπελάστηκε 28/08/2020)

Φίλιας, Βασίλης (1993). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Φραγκοπούλου, Ειρήνη (1986). *Η παιδεία και η συνταγματική της κατοχύρωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Φραγκουδάκη, Άννα (1979). *Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου. Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο

Φρειδερίκου, Αλεξάνδρα (1995). *Η Τζένη πίσω από το τζάμι. Αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του Δημοτικού Σχολείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

Γερογιάννης Κωνσταντίνος – Μπούρας Αντώνιος (Μαΐου 17 – 20, 2007). *ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ, Σχεδιασμός Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – Νέες Τάξεις*. (Παρουσιάστηκε στο συνέδριο «Η ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ», Ιωάννινα, Ελλάδα.).

Στο: <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/482-605.pdf> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

Μουσούρου Λουκία (Νοέμβριος, 2008). « Η μόνη αξία που άντεξε στον χρόνο», *ΤΟ ΒΗΜΑ*.

Στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-moni-aksia-poy-antekse-ston-xrono/> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

Χαραλαμπόπουλος Αγαθοκλής (Φεβρουάριος, 1999). «Το γλωσσικό πρότυπο. Η συνεχιζόμενη διαμάχη καθαρεύουσας και δημοτικής αποτυπώθηκε στα μεταπολεμικά

αναγνωστικά», *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, Αλφαβητάριο). Στο:
<https://eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/ELED142/anagnwstika.pdf>
(προσπελάστηκε 27/08/2020)

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

<http://www.iep.edu.gr/el/dioikisi/ti-einai-to-iep/genika> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-21/> (προσπελάστηκε 22/08/2020)

<http://iep.edu.gr/pisa/> (προσπελάστηκε 24/08/2020)

<https://www.kathimerini.gr/1006898/gallery/epikairothta/ellada/va8ia-rhgmata-sthn-oikogeneia> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

<https://www.statistics.gr/el/infographic-divorces-2017> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

<https://www.statistics.gr/documents/20181/c6722cda-7c31-4f55-9eaa-6177db8cdcd7>
(προσπελάστηκε 26/08/2020)

<https://www.tanea.gr/2020/07/17/greece/eurostat-ena-sta-deka-paidia-genniountai-ektos-gamou-stin-ellada-enanti-tessaron-stin-ee/> (προσπελάστηκε 26/08/2020)

<https://www.cnn.gr/ellada/story/201619/dimografiko-provlima-molis-8-ekatommyria-o-plithysmos-stin-ellada-eos-to-2050> (προσπελάστηκε 27/08/2020)

